ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 184.

ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥ.

Α'.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων περὶ καλοῦ μελετῶν ἔχει ἤδη ὑπ' ὄψιν τὸ κοινὸν ὅσα ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ ΙΗ' κεφαλαίῳ τοῦ *Δοκιμίου* ἡμῶν, καὶ ὅσα κατὰ διαφόρους καιροὺς πολλαχοῦ ἀνεπτύξαμεν, καὶ ἰδίως ἐν τῇ καταχωρισθείσῃ εἰς τὸ ΡΞ' φυλλάδιον τῆς *Πανδώρας* περὶ *Ἰδεικοῦ* διατριβῇ. Ὅτε δὲ ἐμέλλομεν νὰ ὁδηγήσωμεν τοὺς φίλους ἡμῶν ὁμιλητὰς εἰς τὴν μελέτην τοῦ τρίτου τούτου Τμήματος τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ἠναγκάσθημεν ν' ἀναθεωρήσωμεν τὰς περὶ τούτου διεσπαρμένας ἰδέας καὶ ἀρχάς, νὰ τὰς συναρμολογήσωμεν, ν' ἀνακαλύψωμεν τὸν σύνδεσμον αὐτῶν πρός τε τὰς ἡγουμένας καὶ ἑπομένας θεωρίας, νὰ διαφωτίσωμεν τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις, καὶ νὰ τὰς συμπληρώσωμεν διά τε τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας. Ἐκ τούτου προῆλθε τὸ σύνολον τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αἰσθητικῆς* ἢ *Καλολογίας* γνωστῆς ἐπιστήμης, ἥτις, βάσιν ἔχουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ, θεωρεῖ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, μελετᾷ καὶ τὴν διὰ τῶν νοητικῶν δυνάμεων γνῶσιν καὶ ἀντίληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν διὰ τῆς καλλιτεχνίας δημιουργίαν του, καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς παραγωγῆς τοῦ καλοῦ θεωροῦσα, ἐνδεικνύει καὶ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀρχὴν καὶ τὴν ἰδίαν ἑκάστου φύσιν, τὰς περὶ αὐτῶν θεωρίας της ἐπιβεβαιοῦσα διὰ τῆς ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἱστορικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως.

Ἀλλὰ κατ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς ἐπιστήμης δύο εἰδῶν ἐνστάσεις ἀπηντήσαμεν· τὰς μὲν ἐκ τοῦ κατά τινας φύσει ἀορίστου καὶ σχετικοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, ἥτις ὡς ἐκ τούτου φαίνεται ἀνεπίδεκτος ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ, τὰς δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν ἐλευθερίας, ὅλως ἐναντίας φαινομένης πρὸς τὴν λογικὴν ἐκείνην ἀνάγκην, ἥτις χαρακτηρίζει τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας. Ἀμφοτέρας δὲ ἀνεσκευάσα-

μεν ἢ πολὺ τοὐλάχιστον περιωρίσαμεν, παρατηρήσαντες ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι τὸ κοινὸν τῆς λέξεως καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ λίαν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων, ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης κοινοὺς καὶ σταθεροὺς χαρακτῆρας, περὶ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι συμφωνοῦσιν· ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς δημιουργίας τοῦ καλοῦ δὲν ἀπαλλάττει αὐτὴν ὅρων τινῶν λογικότητος οἵτινες, ὡς ἐκ τούτου, τὴν ὑποβάλλουσιν εἴς τινα ἐπιστημονικὴν ἀνάγκην, καὶ εἶναι μάλιστα αὐτοὶ οἱ ὅροι τῆς περωτισμένης καὶ ὁριστικῆς περὶ τῶν ἔργων αὐτῆς κρίσεως.

Ἐντεῦθεν ἰδιαιτέρα τις ἐπιστήμη, ἥτις, εἰ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔλαβε τὸν τέλειον αὐτῆς ὀργανισμόν, οὐχ ἧττον ὑποφαίνεται ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐκλείπει ὅλως σχεδὸν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φιλοσοφίας ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἀναφανεῖσα, συμμερίζεται τὴν κατὰ τὰς διαφόρους σχολὰς τύχην τῶν γενικωτέρων φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τέλους σήμερον κατέστη κλάδος συμφυὴς καὶ ἀχώριστος τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν ὅσαι συναποτελοῦσιν οἱονδήποτε πλῆρες φιλοσοφικὸν σύστημα.

Καὶ ἐπειδή, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, δύο πρέπει νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὰς διαιρέσεις, τὴν μὲν ἐν ᾗ τίθενται αἱ γενικαὶ περὶ καλοῦ θεωρίαι, τὴν δὲ τὰς ἀρχὰς περιλαμβάνουσαν μιᾶς ἑκάστης τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἱστορικὴν τούτων ἀνάπτυξιν, ἕπεται ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνων θεωριῶν ἔμελλε ν' ἀρχίσωμεν τὰς καλολογικὰς ἡμῶν παραδόσεις, περὶ ὧν διελάβομεν ἐν τῷ προμνησθέντι κεφαλαίῳ τοῦ ἡμετέρου Δοκιμίου, δηλαδή, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ τε καλοῦ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῷ ἐννοιῶν, προσπαθοῦντες ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ἄλλων τὸν ἡμέτερον ὁρισμὸν νὰ δικαιολογήσωμεν καὶ ἔτι πληρέστερον, εἰ δυνατόν, νὰ ἀναπτύξωμεν.

Καὶ ἀπεδείξαμεν ἐκ νέου ὅτι τὸ καλόν, καθὸ χαρακτὴρ ἀνήκων εἰς τὸ ὄν, εἰς οἱαδήποτε ὄντα, καὶ εἰς οἱαδήποτε στοιχεῖα αὐτῶν, οὐδὲν ἕτερον ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ *ὑπέροχος ὀντότης* ἐμφαίνουσα τὴν ἀνωτάτην καὶ τελειοτάτην φύσιν τῶν ὄντων. Τοῦ ὁρισμοῦ τούτου τεθέντος, οὐ μόνον εἴδομεν ὅτι ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ εἴδη τοῦ εἴτε ἐν τῇ φύσει εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ ἠδυνήθημεν νὰ προσδιορίσωμεν, εὑρόντες αὐτὰ ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τοῦ ὄντος. Τῷ ὄντι, καὶ τὸ καλὸν ἔχει *ὑπόστασιν* τὴν ἀλήθειαν, *μορφὴν*, τὴν ἔκφρασιν δι' ἐνδοτάτης *σχέσεως* πρὸς ἀλλήλας συνδεομένας, *τόπον* καὶ *χρόνον* διὰ τῆς συμμετρίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ. καὶ *λογικὴν τάξιν*, εἰς ἣν ὑποτάσσεται, καθ' ἣν ἐκτιμᾶται καὶ ῥυθμίζεται, ἐξ ἧς προέρχεται, ἣν ἐκφράζει, καὶ εἰς ἣν ἀναβιβάζει τὸ πνεῦμα, αὐτὴν τὴν ἐντέλειαν τῆς λογικῆς τάξεως, ἐν ᾗ, ὡς ἤδη ἀπεδείξαμεν, κεῖται τὸ ἰδανικόν. Ὥστε τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος. Ὁποσοδήποτε τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοῦ ὄντος τύχωσιν ὑπέροχα, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστου φύσιν καὶ διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν ἁρμονίαν, ἐκεῖ ὑπάρχει τὸ καλόν.

Ἐκ δὲ τῆς συμπαραθέσεως ταύτης τῶν δύο ἐννοιῶν ἀκριβέστερον προσδιορίζεται καὶ ἡ ἰδιαιτέρα φύσις τῶν εἰδῶν ἐκείνων, ἅτινα ὑπάγονται, ὡς εἰς ἀνώτερόν τι γένος, εἰς τὸ καλόν, τοῦ ὑψηλοῦ λ. χ. καὶ τοῦ χαρίεντος. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ταῦτα ἦσαν εἴδη τοῦ καλοῦ, πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ τοῦ γένους στοιχεῖα, πρὸς δὲ, ἰδιαίτερα δι' ὧν ἀλλήλων διακρίνονται. Καὶ ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ εἶναι τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, τὸ ὑψηλόν, εἶναι καθ' ἡμᾶς εἶδος καλοῦ, ἐν ᾧ ὑπερτεροῦσι τὸ στοιχεῖον τῆς ἀληθείας καὶ τὸ τοῦ ἰδανικοῦ, ἀμφότερα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν ταυτιζόμενα καὶ ἀναγόμενα εἰς τὸ ἄπειρον, ὅ ἐστιν, εἶδος καλοῦ ἐν ᾧ ὑπερτερεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀπείρου, καθὼς τὸ χάριεν εἶναι εἶδος ἠθικοῦ καλοῦ, ἱλαρὰν ἐμφαῖνον εὐμένειαν διά τινος λεπτότητος τῆς ὑλικῆς μορφῆς ἐκφραζομένην. Ἡ αὐτὴ μέθοδος ὡδήγησεν ἡμᾶς καὶ εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἑτέρας ἐννοίας οἷον ἀντιθέτου πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ, τῆς ἐννοίας δηλαδὴ τοῦ γελοίου, ὅπερ *αἶσχος ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικὸν* ὁρίζει ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅπερ δι' αὐτῆς μάλιστα τῆς ἀντιθέσεως λίαν ἐπιτυχῶς ἐνίοτε συντελεῖ εἰς τὴν πλήρη ἔκφρασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ καλοῦ.

Περὶ δὲ τῶν δυνάμεων δι' ὧν ἀντιλαμβανόμεθα τοῦ καλοῦ εὕρομεν διὰ λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐντυπώσεως τῶν καλῶν ἔργων τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης, ὅτι ἅπασαι αἵ τε νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ δυνάμεις συντείνουσι πρὸς ἀντίληψιν αὐτοῦ, διαφόρως πῶς συνδυαζόμεναι καὶ ἐνεργοῦσαι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας ἑκάστης ἐνεργείας καὶ κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις, συναποτελοῦσαι τὴν καλλιτεχνικὴν *εὐαισθησίαν*, καὶ παράγουσαι οἱονεὶ ὁλικὸν ἀποτέλεσμα τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, καὶ τὴν καθαρωτάτην καὶ σχεδὸν οὐρανίαν ἐκείνην ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἐμποιεῖ ἐν ἡμῖν ἡ θέα τῶν καλῶν ἀντικειμένων. Ἀλλ' ἡ *καλαισθησία*, ἡ ἰδιαιτέρα δηλαδὴ ἐκείνη *γεῦσις* τοῦ καλοῦ ἥτις εἶναι ἀρχὴ τῆς φιλοκαλίας, ὑποθέτει ὄχι μόνον τὴν εὐαισθησίαν, τὴν ἐπιδεκτικότητα δηλαδὴ τῆς ἀντιλήψεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς κρίσεως, τουτέστι τὴν ὀρθὴν τοῦ καλοῦ ἔννοιαν, πρὸς ἣν παραβάλλομεν ἐπικρινόμενα ἀντικείμενα καὶ ἣν ἔχομεν ἐκ φύσεως ἢ ἐκ παιδεύσεως. Ἡ κρίσις αὕτη ἔχει ἑπομένως νόμους καθολικοὺς καὶ ἀπολύτους μὴ καταστρεφομένους ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἀνθρωπίνων κρίσεων ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς μάλιστα μαρτυρουμένους, ὧν ἄνευ ὁ περὶ καλοῦ σκεπτισμὸς ἤθελεν ἐπικρατεῖ, συνεπιφέρων τὸν περὶ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ, καὶ διὰ τῆς καλλιτεχνίας τὴν λογικότητα καὶ ἠθικότητα συνδιαφθείρων, διότι ἡ ὀρθὴ περὶ καλοῦ κρίσις εἶναι ἀχώριστος τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρθῆς συνειδήσεως.

Ἀλλ' ἡ ἀντιληπτικὴ τοῦ καλοῦ δύναμις καὶ ἡ ὀρθὴ περὶ αὐτοῦ κρίσις δὲν ἀρκοῦσι πρὸς δημιουργίαν τοῦ καλοῦ. Ἡ ποιητικὴ τοῦ καλοῦ δύναμις ὑποθέτει αὐτάς, ἀλλὰ δὲν ἀναπληροῦται ὑπ' αὐτῶν. Τὴν θαυμαστὴν ταύτην δύναμιν, εἴτε ἔμπνευσιν εἴτε ἐπίπνοιαν εἴτε μεγαλόνοιαν, εἴτε ὁπωσδήποτε ἄλλως αὐτὴν ὀνομάσωμεν, δὲν δυνάμεθα διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ μελετήσωμεν, δι' ἧς πάσας τὰς ἄλλας γνωρίζομεν, δηλ. διὰ τῆς συνειδήσεως· διότι οὔτε πάντες ἔχομεν αὐτὴν, οὔτε οἱ κεκτημένοι αὐτὴν δύνανται νὰ ἔχωσι, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα κυριεύονται ὑπὸ τῆς ἐνεργείας της, τὴν καθαρὰν ἐκείνην ἐνόρασιν, δι' ἧς μόνης ἤθελον δυνηθῆ νὰ τὴν περιγράψωσι. Καὶ καθὼς ἐπὶ παντὸς πρώτου κατὰ τὴν πραγματικὴν τάξιν τῶν ὄντων, δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὴν φύσιν αὐτοῦ εἰμὴ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτήρων καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡσαύτως τὴν πρώτην ταύτην κατὰ τὴν λογικὴν τάξιν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν εἰμὴ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς φαινομένων. Ἐκ δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων σημείων παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμις εἶναι σπανία καὶ ἔκτακτος, οὔτε εἰς πολλοὺς οὔτε πάντοτε ἀναφαινομένη, ὅτι εἶναι αὐθόρμητος καὶ ἐλευθέρα, μὴ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς θελήσεως, μὴ ἀποκτωμένη διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδὲ διὰ τῆς παραδόσεως μεταδιδομένη, ὅτι ἀγνοοῦμεν πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς καὶ διατί ἐμφανίζεται, ὅτι πάσης ἄλλης ἀνωτέρα καὶ πάσας προϋποθέτουσα, συνενοῖ καὶ δεσπόζει καὶ ὑποτάσσει αὐτὰς καὶ μεταχειρίζεται, διά τινος ἐνεργείας ὅλως ἐκτάκτου καὶ ἀπροσδοκήτου, τῆς ὁποίας κατὰ διαφορὰν ὅλων τῶν ἄλλων τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν, δὲν δυνάμεθα τοὺς ὅρους καὶ τοὺς νόμους νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς, ἀναγκαζόμενοι μόνον ἐξωτερικῶς νὰ τοὺς ἐκδηλώσωμεν. Παρατηροῦμεν ἐπὶ τέλους ὅτι, τρόπον τινὰ, ἔξωθεν καὶ ἄνωθεν καταρχομένη, κυριεύει τοὺς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένους ὡς ἔνθεος μανία, καθιστῶσα αὐτοὺς δημιουργοὺς καὶ ἐκλεκτὰ ὄργανα τῆς θεότητος διά τινος μυστηριώδους τῆς ἐν αὐτῇ ποιητικῆς δυνάμεως ἀπορρόιας.

Ἀλλὰ, καί τοι προικισμένοι μὲ τὸ θεῖον τοῦτο προνόμιον, εἶναι οὐχ ἧττον πλάνη νὰ πιστεύωσιν οἱ καλλιτέχναι, καὶ ἰδίως οἱ ποιηταί, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως· διότι, ἀπ' ἐναντίας, ὅσον ὑψηλοτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἡ ἀποστολή των, τόσον εἶναι δυσκολώτερα τὰ ἔργα των· καὶ ἐὰν μεγάλη ἡ δόξα των, τρομερὰ καὶ ἡ εὐθύνη των. Ὅθεν, παρὰ τὴν μερικὴν τῆς ἰδίας τέχνης διδασκαλίαν, καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐντελεστέρων αὐτῆς προϊόντων, ἀνάγκη νὰ λάβωσι καὶ γενικὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας, τῆς ἱστορίας τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ὅλων, εἰ δυνατόν, τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' οὗ ὑπόστασις τοῦ καλοῦ εἶναι τὸ ἀληθὲς, καὶ ἀφ' οὗ ἡ παρὰ τῆς ἐμπνεύσεως ζωογονουμένη φαντασία βάσιν καὶ ὑποστήριγμα πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν λόγον. Τὰ δὲ φῶτα τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ συνάδωσι πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας· διότι ἐὰν τὸ καλὸν ἐκφράζει τὸ ἀληθὲς, τείνει φύσει πρὸς τὸ ἀγαθόν· καὶ οὕτως ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ χρησιμεύουσιν ὡς προκάθαρσις τῆς ψυχῆς τῶν καλλιτεχνῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ τότε δὴ τότε, ἀνώτεροι πάντων ἀνθρώπων γενόμενοι, ἀναδείκνυνται ὡς μεγάλοι ἱεροφάνται καὶ μυσταγωγοὶ τῆς θείας ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Ἐκ τῆς ὑψηλῆς ταύτης περιωπῆς, εἰς ἣν ἐθέσαμεν τὸν καλλιτέχνην, διορῶμεν ποία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς καλλιτεχνίας.

Ἡ καλλιτεχνία δὲν εἶναι μίμησις τῆς φύσεως, ὡς ἐπιπόλαιοι τινὲς φιλόσοφοι ἐδόξαζον καὶ βάναυσοι καλλιτέχναι ἀπεδέχοντο· ἐὰν ἦτο μίμησις ἁπλῶς, ἤθελεν εἶσθαι καὶ αὐτῶν τῶν μηχανικῶν τεχνῶν κατωτέρα. Ἡ καλλιτεχνία εἶναι ποίησις τοῦ καλοῦ. Ἡ φύσις καὶ ἡ καλλιτεχνία τὸ αὐτὸ ἔχουσι πρωτότυπον, ὅπερ ἡ μὲν ἐκδηλοῖ διὰ τοῦ πραγματικοῦ, ἡ δὲ ἐκφράζει διὰ τοῦ καλοῦ. Λαμβάνει τὰ στοιχεῖα παρὰ τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἄλλως πως συναρμολογεῖ, συνενοῖ ἢ χωρίζει αὐτὰ καὶ μυριοτρόπως συνδυάζει, ἰδανοποιοῦσα τὴν ὕλην, παρατείνουσα καὶ συμπληροῦσα τὴν δημιουργίαν· διὸ τινὲς τῶν καλολόγων διϊσχυρίζονται, ὅτι τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ ἀνώτερον καὶ τελειότερον.

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ἡ καλλιτεχνία οὐσιωδῶς εἶναι μία, πολλὰς ἔχουσα μορφὰς, διάφορα μέσα, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν καὶ ἀρχὴν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Καὶ ἐπειδὴ ὑπόστασις τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἀνωτάτη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἀλήθεια εἶναι ἡ θρησκευτικὴ, πάντα τὰ ἄλλα κοινωνικὰ στοιχεῖα ῥυθμίζουσα καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τύπον διαπλάττουσα, ἡ καλλιτεχνία ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας ὡς ἔκφρασις τῆς κοινωνίας ἀναφαινομένη, εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο ἔκφρασις τοῦ θρησκεύματος. Τοῦτο σαφέστατα ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία κατὰ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, τὸν Ἑλληνορωμαϊκὸν, τὸν μεσαιῶνα, καὶ τὰς νέας κοινωνίας. Ἀλλὰ τοῦτο συγχρόνως δηλοῖ ὅτι αἱ ἱστορικαὶ φάσεις τῆς καλλιτεχνίας δὲν ἐπαναλαμβάνονται, ἀλλὰ διαδέχονται ἀλλήλας, φέρουσαι ἑκάστη, ὡς αἱ ὧραι τοῦ ἔτους, ἴδια ἄνθη καὶ ἰδίους καρπούς· καὶ καθὼς δὲν ἀληθεύει ὅτι ἡ καλλιτεχνία μιμεῖται τὴν φύσιν, ὡσαύτως καὶ πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἀληθεύει ὅτι πρέπει ἑαυτὴν νὰ μιμῆται καὶ νὰ μεταγράφῃ, καταντῶσα, ἀντὶ ἐλευθέρας καὶ πρωτοτύπου δημιουργίας τῆς μεγαλονοίας, ψυχρὰ ἐπανάληψις ἑαυτῆς καὶ μιμήσεως μίμησις. Τοῦτο ἐπὶ τέλους παρέχει πρόχειρον καὶ ἀσφαλῆ λύσιν τοῦ μεταξὺ κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν πολυκρότου ζητήματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ζήτημα, ἅμα σκεφθῇ τις ποία εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ φύσις, ἡ κοινωνικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ποῖοι οἱ ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς δημιουργίας της. Τῶν κλασικῶν ὁ ἰσχυρισμὸς, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἀνάγεται εἰς προφανῆ ἀντίστασιν καὶ παραλογισμόν· διότι, ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ μιμηθῶμεν τοὺς ἀρχαίους, οὗτοι οὐδένα ἐμιμή-

μήθησαν, καὶ ἐὰν ἡ πρωτοτυπία εἶναι ὁ ἐκφανέστερος καὶ λαμπρότερος αὐτῶν χαρακτὴρ, πῶς νὰ συμβιβάσωμεν αὐτὴν μὲ τὴν μίμησιν ;

Ὅμως ὑπάρχει στοιχεῖον τῆς κλασικῆς καλλιτεχνίας πολύτιμον, πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀξιομίμητον καὶ ἀξιοσπούδαστον. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τύπος ἐξωτερικεύων πληρέστατα τὴν ἰδέαν συμφώνως πρὸς τοὺς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ. Ἡ πλαστικὴ λεγομένη ἐντέλεια ἢ ἡ τελειότης τῆς μορφῆς ἀναφαίνεται καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἀρχαίας τέχνης, πάντοτε ἀκμάζουσα καὶ διαπρέπουσα, καὶ μὲ ἀκήρατον κάλλος τὰ ἔργα τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐπικοσμοῦσα. Συνίσταται δὲ ἐκ πολλῶν ὁμοῦ στοιχείων πρὸς ἓν ἀποτέλεσμα συνεργούντων, τῶν ὁποίων ἀκριβῆ καὶ διακεκριμένην ἰδέαν δὲν παρέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ καλολόγοι, καὶ τὰ ὁποῖα ἀνάγονται καθ' ἡμᾶς, εἰς τὰ ἑπόμενα. Εἰς τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀχώριστον τῶν μεγάλων ἔργων τῆς φύσεως, πολλὰ ἐκδηλούσης δι' ὀλίγων καὶ πραγματοποιούσης, ἁπλότητα σημείων, γραμμῶν, σχημάτων, λέξεων, ἤχων· εἰς τὴν ἀφέλειαν τὴν ἀποκλείουσαν πᾶν βεβιασμένον καὶ ἐπιτετηδευμένον, καὶ παντοῖα κινήματα, θέσεις, στάσεις, ἐννοίας, εἰκόνας, αἰσθήματα, τηροῦσα τὴν δυσέρικτον ἐκείνην φυσικότητα δι' ἧς ἡ τέχνη ἀμιλλωμένη πρὸς τὴν φύσιν, οὐχ ἧττον ἀποκρύπτει ἑαυτὴν καὶ λανθάνει, ὄπισθεν τῆς φύσεως ἐνεργοῦσα· εἰς τὴν σύμμετρον καὶ εὔρυθμον ἐκείνην διάταξιν εἴτε διὰ τῆς ὕλης εἴτε διὰ τοῦ λόγου ἐκφραζομένην, ἐν ᾗ οὐδὲν πλέον ἢ ἔλασσον τοῦ δέοντος· εἰς τὴν διαύγειαν ἢ διαφάνειαν τῆς μορφῆς τῆς οὕτως ἑνοποιουμένης καὶ ταυτιζομένης τῇ ὑποστάσει, ὥστε οὐ μόνον δὲν παρεμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν καὶ φανέρωσιν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐκφανεστέραν καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται· τέλος, εἴς τινα χάριν καὶ γαλήνην περιβάλλουσαν, ὡς ἀτμοσφαίρα τοῦ ἰδανικοῦ, τὰ ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα, διότι ἐν τῷ ἰδανικῷ μόνον ὑπάρχει ἡ γαλήνη αὕτη καὶ ἐκεῖθεν κατέρχεται καὶ πρὸς τὸ ἰδανικὸν ἀναβιβάζει τὸ πνεῦμα. Τὸ σύνολον τῶν χαρακτήρων τούτων συναισθανόμεθα διὰ τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐν παντὶ κλάδῳ τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ὡς ἐν τῇ γλυπτικῇ καὶ ζωγραφίᾳ καὶ πολὺ μᾶλλον ἐν τῇ μουσικῇ καὶ ποιήσει. Τοῦτο εἶναι τὸ στοιχεῖον τὸ ὁποῖον καὶ δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ μιμηθῶμεν, διότι καὶ τεχνολογικὸν εἶναι, καὶ ἀποκτᾶται διὰ τῆς μελέτης, καὶ νόμιμον καὶ πρὸς τελειότητα παντὸς ἔργου καλοῦ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον. Κατὰ τοῦτο ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος μορφόνει τὴν φιλοκαλίαν, καὶ τὴν καλαισθησίαν ἐμποιεῖ καὶ ἀναπτύσσει, δι' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ πνεύματος ἐπιφέρει καὶ πρός τινα θεῖον νόμον ῥυθμίζει τὸ αἴσθημα καὶ τὴν καρδίαν. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη ἐκπαίδευσις εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε κλασικὴ, παρέχουσα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα σοφώτατον μάθημα καὶ ἐντελὲς τοῦ καλοῦ παράδειγμα καὶ ἀνεξάντλητον διδασκαλίαν. Ὥστε τὸ τελευταῖον συμπέρασμα εἰς τὸ περὶ κλασικῶν καὶ ῥωμαντικῶν ζήτημα εἶναι, ὅτι εἰ μὲν ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τῆς καλλιτεχνίας πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἐποχῆς, τῆς κοινωνίας, τῶν ἰδεῶν, τῶν ἀρχῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ἀείποτε ἐπιφαινομένων ἠθικῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ τύπος αὐτῆς καὶ ἡ μορφὴ πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε σύμφωνοι πρὸς τὴν πλαστικὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων, διότι οὕτω μόνον δύναται νὰ συμφωνῇ πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Διότι καθὼς τὸ καλὸν σχετίζεται πρὸς τὸ ἀληθὲς τὸ παρέχον εἰς αὐτὸ τὴν ὑπόστασιν, παρομοίως ἀχώριστον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰμὴ αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ ἀγαθὸν ἀναγκαίως καὶ ἀναποφεύκτως παράγεται ὑφ' οἱουδήποτε καλοῦ, οὐχὶ ὅμως ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας, διὰ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας ἢ διὰ τοῦ ἠθικοῦ παραδείγματος, διότι πολλάκις μάλιστα φαίνεται τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδανικῆς ἐκείνης τάξεως, ἣν τὸ καλὸν ἐκδηλοῖ καὶ ἀποκαλύπτει, καὶ δι' ἧς τὰς μὲν αἰσθήσεις διὰ καθαρωτάτης ἡδονῆς τέρπει καὶ κατακηλεῖ, τὴν δὲ καρδίαν εὐαρέστως συγκινεῖ διά τινος γλυκυτάτης καὶ ἀνικήτου συμπαθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τέλος εὐοδεῖ καὶ ῥυθμίζει, εἰσάγον καὶ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τὴν μαγικὴν ἐσθῆτα τῆς φαντασίας τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην λογικότητα τὴν ὑπολανθάνουσαν εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀλλ' οὐχ ἧττον ὑποστηρίζουσαν αὐτὰ, ὡς τὸ σύστημα τῶν ὀστέων ὑποστηρίζει τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο αἱ καθ' ἡμᾶς ἀναφανεῖσαι θεωρίαι, δι' ὧν διδάσκεται ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης, καὶ ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην, εἶναι ὄχι μόνον παράλογοι καὶ ἀντιβαίνουσαι καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ καὶ εἰς τὴν νόμιμον ἐνέργειαν καὶ ἀποστολὴν τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατοι κατὰ τὴν ἐφαρμογήν των, διότι τὸ καλὸν, συμφυὲς ὂν τῷ ἀγαθῷ, εἶναι ἀχώριστον αὐτοῦ, ὡς εἶναι ἀχώριστος ἡ ὑπόστασις ἀπὸ τῆς μορφῆς, ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τῆς συνεπείας, καὶ τὸ αἴτιον ἀπὸ τοῦ ἀποτελέσματος· εἶναι θεωρίαι χρησιμεύσασαι ἐν καιρῷ ὡς δικαία καὶ σωτήριος ἀντενέργεια κατὰ τῆς δουλοπρεποῦς καὶ σχολαστικῆς τῶν κλασικῶν μιμήσεως, ἀλλ' ἴσως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἐπενεγκοῦσαι τὰς ὑπερβολὰς, τὰς παρεκτροπὰς, τὸν ἀχαλίνωτον νεωτερισμὸν καὶ τὸν εἰς πᾶν εἶδος αἰσχρότητος ἐκτραχηλισμὸν, τὸν ὁποῖον δικαίως θρηνεῖ πᾶσα εὐαίσθητος καρδία ὡς αἴτιον κυριώτατον πάσης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς.

Τοιαῦται εἶναι αἱ συνέπειαι εἰς ἃς ἐφθάσαμεν θεωρήσαντες τὴν ἀλήθειαν ὡς ὑπόστασιν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς καλλιτεχνίας. Ἀλλ' εἰς τί ἀνάγονται τὰ λοιπὰ τοῦ καλοῦ στοιχεῖα ; εἰς τὴν ἔκφρασιν· διότι ἔκφρασις εἶναι καὶ ἡ μορφὴ αὐτῆς καὶ τὸ αἴτιον τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως, καὶ τὸ ἐνδόσιμον τοῦ ῥυθμοῦ, καὶ ἡ γεννητικὴ τῆς συμμετρίας ἀρχὴ, καὶ αὐτὸ ἐπὶ τέλους τὸ ἰδανικὸν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώτατος βαθμὸς λογικότητος καὶ ἀληθείας, τὸ ὁποῖον ἐκτυποῦται μὲν διὰ τοῦ πραγματικοῦ ἐν τῇ φύσει, ἀποκαλύπτεται δὲ καὶ ἐκφράζεται διὰ τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκφρασις εἶναι ὁ ἀνώτατος νόμος πάσης καλλιτεχνίας, καὶ πάντα τὰ συνιστῶντα τὰ καλλιτεχνήματα μόρια ἀνάγονται ἐπὶ τέλους εἴς τινα πνευματικὴν ὑπόστασιν διά τινων ὑλικῶν σημείων ἐκφραζομένην. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑνότης, ἡ ἰδιάζουσα κυρίως εἰς τὸ πνευματικὸν, καὶ ἡ πολλότης ἢ ποικιλία, ἀχώριστος τῆς ὕλης καὶ παντὸς ὑλικοῦ στοιχείου προσὸν, καὶ ἡ ἐξ ἀμφοτέρων προκύπτουσα ἁρμονία. Ἐὰν δὲ τὸ ὑλικὸν τοῦτο στοιχεῖον καθ' ἑαυτὸ θεωρήσωμεν, καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν συντίθεται ἀναλύσωμεν, εὑρίσκομεν ὅτι οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ συνύπαρξις ὑλικῶν σημείων ἐν τόπῳ, ἢ διαδοχὴ ὑλικῶν φαινομένων ἐν χρόνῳ· καὶ ἐκ τούτου δύο τάξεις ὡραίων τεχνῶν διακλαδοῦνται, ὧν ἡ μὲν τὰς ἐν τόπῳ εἰκαστικὰς καὶ παραστατικὰς περιλαμβάνει, διὰ τῆς ὁράσεως ἑπομένως ἐνεργούσας ἐπὶ τοῦ πνεύματος, οἷαι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία· ἡ δὲ τὰς ἐν χρόνῳ διαδοχικὰς, καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς πληττούσας τὸ πνεῦμα, οἷαι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις· δύο τάξεις τεχνῶν αἵτινες, κατὰ τὴν διαφορὰν ὧν ἔχουσι μέσων, διακρίνονται ἀλλήλων, ἰδίαν ἔχουσι περιφέρειαν, ἄλλη ἄλλης εὐρυτέραν, ταυτιζόμεναι ὅμως καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξ ἧς ἀπορρέουσι καὶ ὡς ἐκ τοῦ πρὸς ὃν ἀποβλέπουσιν ὅρου, ἀλλ' οὐχ ἧττον διακρινόμεναι ἀλλήλων, καὶ μὴ δυνάμεναι ἄνευ ἀταξίας καὶ μεγίστης βλάβης ἑκάστης νὰ συγχυθῶσιν.

Ἐκ τῆς φυσικῆς ταύτης τῶν τεχνῶν κατατάξεως προκύπτει καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας συγγένεια καὶ συνάφεια, καὶ ἡ ὑπ' ἀλλήλων βοήθεια καὶ συμπλήρωσις. Τῷ ὄντι, αἱ τρεῖς πρῶται λ. χ. λίαν εὐπρεπῶς συνενοῦνται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καλλιτέχνημα, καὶ ὡσαύτως αἱ δύο ἄλλαι, δι' ἐνδοτάτων σχέσεων συνέχονται καὶ ἀμοιβαίως συμπληροῦνται. Παρομοίως, ἐν ᾧ αἱ τρεῖς πρῶται εὐδοκιμοῦσιν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ἡ περιγραφὴ αὕτη δὲν ἐγχωρεῖ ἐν τῇ μουσικῇ, καὶ ἄλλους τρόπους ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν ποίησιν, ὡς ἄριστα ἀπέδειξε τοῦτο ἐν τῇ περὶ τοῦ Λαοκόοντος ὡραίᾳ αὐτοῦ διατριβῇ ὁ Λεσίγγος· καὶ ἐν ᾧ αἱ τρεῖς πρῶται μόνον τὴν μίμησιν ἐπιδέχονται καὶ τὴν μεταγραφὴν, αἱ δύο ἄλλαι οὐ μόνον ἐπιτρέπουσιν ἀλλ' ὑποθέτουσι καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως παράστασιν, δίδουσαν ἀφορμὴν εἰς νέας τέχνας παραγώγους οὕτως εἰπεῖν καὶ ὑποτελεῖς, τὴν διὰ τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἀοιδῶν ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν καὶ ᾀσμάτων· διὰ τοῦτο μᾶλλον οὗται ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας διά τινος ἐπιπροσθέτου δημιουργίας, τὴν ὁποίαν ἐσωτερικῶς καὶ ἄκοντες ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ ἀκροώμενοι, ζωηρότερον δι' αὐτοῦ τούτου ὑπ' αὐτῶν συγκινούμενοι, καὶ εὐκολώτερον ἑπομένως περὶ αὐτῶν κρίνοντες, καί τοι μὴ μεμυημένοι τὰ μυστήριά των. Ἐκ τούτου τελευταῖον καὶ ὁ διάφορος βαθμὸς τῆς ἐκφραστικότητος τῶν τεχνῶν τούτων, δι' οὗ κατατάσσονται κατά τινα κλίμακα ἥτις ἀπὸ τῆ. ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ κατωτάτου βαθμοῦ, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τῆς ποιήσεως προβαίνουσα τοὺς διαμέσους βαθμοὺς, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ζωγραφίας καὶ μουσικῆς διέρχεται. Καὶ πραγματικῶς, ἐν ᾧ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ ὑλικῶν μορφῶν, κατά τινας ἰδιαιτέρους νόμους γινομένου, ἐκφράζει μόνον γενικὰς καὶ ἀφῃρημένας ἐννοίας, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία ἐκφράζουσι διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, καὶ διὰ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου αὐτὸ τὸ πνεῦμα, καὶ ζωηροτέραν διεγείρουσι συμπάθειαν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν θεωμένων.

Καὶ ἡ μὲν μουσικὴ ἓν μόνον στοιχεῖον τοῦ πνεύματος ἐκφράζουσα, τὸ αἴσθημα διὰ καθαρωτάτου καὶ ἁπλουστάτου μέσου, τοῦ ἤχου καὶ κατὰ τοὺς αὐστηροτάτους νόμους τοῦ ῥυθμοῦ, τῆς μελῳδίας καὶ ἁρμονίας, εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην συγκινητική· ἡ δὲ ποίησις καὶ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ αἴσθημα ἐν τῷ εὐρυτάτῳ αὐτῆς κύκλῳ περιλαμβάνουσα, καὶ πάντα ταῦτα οὐ μόνον διὰ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ περιεκτικωτάτου μέσου, τοῦ λόγου, ἐκφράζουσα καὶ ἀποκαλύπτουσα, δικαίως τίθεται ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ὑπὸ πάντων ἀναγνωρίζεται βασιλὶς τῶν τεχνῶν, ἡ διὰ τοῦ λόγου πληρεστέρα ἀποκάλυψις αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη καὶ ὄντως ποίησις τοῦ καλοῦ καὶ δημιουργία. Ἀλλ' ἡ διάφορος αὕτη ἐκφραστικότης τῶν τεχνῶν ἐν ᾧ χρησιμεύει πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς περιφερείας καὶ τοῦ ἔργου καὶ τῶν νομίμων ἑκάστης ἀξιώσεων, δὲν ἐλαττόνει τὴν σχετικὴν αὐτῶν τιμὴν, καὶ οὐδεμίαν καθιεροῖ ἔλλογον ὑπεροχὴν πρὸς ἀλλήλας, διότι ἑκάστη αὐτῶν ἔχει ἴδια πλεονεκτήματα τὰς ἐλλείψεις ἀναπληροῦντα, καὶ ὅλαι ὁμοῦ συμπαρίστανται ὡς σεμναὶ παρθένοι, αἵτινες ἐξ ἴσου ἐμφαίνουσιν ἐν τῷ κάλλει τοῦ προσώπου τὴν αὐτὴν οὐράνιον καταγωγήν.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἱστορίαν ἑκάστης τῶν τεχνῶν τούτων, δύο ἀπαντήσαμεν ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα μόνον ἠδυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν, καὶ τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν πρὸς ἄλληλα σχετιζόμενα καὶ τρόπον τινὰ ἀλληλένδετα. Τὸ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ πρωτοτυπίαν, τὸ δὲ τὰς σχέσεις τοῦ τεχνικοῦ καλοῦ πρὸς τὸ φυσικόν. Ἔπρεπε τῷ ὄντι νὰ ἴδωμεν πρότερον τί εἶναι τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν, τί τὸ διὰ τῆς τέχνης ποιούμενον, πῶς σχετίζεται τοῦτο πρὸς τὸ ἀληθὲς, τὴν ἱστορίαν, τὸ ἀγαθὸν, ποῖος ὁ ἀνώτατος νόμος τῆς καλλιτεχνίας, καὶ πῶς οἱ διάφοροι αὐτῆς κλάδοι βαθμολογοῦνται, ἵνα ἐννοήσωμεν ἐὰν καὶ κατὰ τί ἐγχωρῇ ἐν αὐτῇ ἡ πρωτοτυπία, τί οὐσιωδῶς εἶναι, ἐὰν ἔχῃ ὅρια καὶ ποῖα. Ὡσαύτως ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ γενικὴ τῶν τεχνῶν θεωρία, ἵνα ἴδωμεν πῶς σχετίζεται τὸ τεχνητὸν καλὸν πρὸς τὸ φυσικόν. Συνδέονται δὲ τὰ δύο ζητήματα πρὸς ἄλληλα, διότι, ἀφ' οὗ μάθωμεν κατὰ

τί καὶ κατὰ πόσον νεωτερίζει ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τῆς φύσεως, ἴδια στοιχεῖα προσθέτων εἰς τὴν δημιουργίαν της, τότε μόνον δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ προσδιορίσωμεν τὰς μεταξὺ τῆς καλλιτεχνίας καὶ φύσεως σχέσεις.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, ἡ πρωτοτυπία, ἀπολύτως καὶ καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη, ἤθελεν εἶσθαι δημιουργία ὅλως νέα, οὐδὲν ἔξωθεν προσλαμβάνουσα, καὶ οἴκοθεν τὰ πάντα παράγουσα καὶ δημιουργοῦσα· ἀλλ' οὕτως ἐννοουμένη, εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἰδιάζει, οὐδέποτε καὶ οὐδαμῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Πῶς λοιπὸν γίνεται καὶ λέγεται οὗτος πρωτότυπος; Ἵνα ἀπαντήσωμεν, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν τί τὸ καλὸν καὶ τί ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Καὶ εἴδομεν, ὅτι ἡ πνευματικὴ τοῦ καλοῦ ὑπόστασις ἀνάγεται εἴς τινα ἀνωτάτην ἀλήθειαν· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀληθὲς, καθ' ἃ ἐν τῇ λογικῇ ἐξεθέσαμεν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ νόησις τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ὄν προϋπάρχει τῆς νοήσεως, ἄρα δὲν δημιουργοῦμεν τὸ ἀληθὲς, ἀλλὰ τὸ εὑρίσκομεν, καὶ ἐντεῦθεν αἱ λέξεις *εὕρεσις*, *ἐπίνοια*, **inventio** κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν ἔννοιαν· ὥστε, κατὰ τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἡ καλλιτεχνία συνάπτεται μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ οὐδὲν δημιουργεῖ. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑπόστασιν, τὸ καλὸν ἔχει καί τινα μορφὴν δι' ὑλικῶν σημείων καὶ συμβόλων ἐκφράζουσαν τὴν ἰδέαν, ἔχει καὶ χρονικοὺς καὶ τοπικοὺς νόμους, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν συμμετρίαν· καὶ τὰ μὲν ὑλικὰ σύμβολα προϋπάρχουσιν, οἱ δὲ νόμοι εἶναι καθολικοί, ἀναγκαῖοι, ἀπόλυτοι, ἀνεξάρτητοι τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ ἐλευθερίας, ὥστε οὐδὲ περὶ ταῦτα φαίνεται, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρωτοτυπία. Πρὸς τούτοις τὸ σύνολον τῶν ἐκφραστικῶν μέσων εἶναι ἀχώριστον τῆς ἐκφραζομένης ὑποστάσεως, καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ ἐκείνων εἴδομεν, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ καταλληλότης, ἡ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀμφοτέρων ἀπαιτουμένη, καὶ περὶ τούτου μάλιστα ἐτυστήσαμεν τὴν μελέτην καὶ μίμησιν, εἰ δυνατὸν, τῆς πλαστικῆς ἐκείνης τελειότητος ἧς ἐντελέστατον παράδειγμα εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καλλιτεχνίᾳ. Ὥστε, οὔτε περὶ τῆς ἀποστάσεως οὔτε περὶ τῆς μορφῆς φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρωτοτυπία· ἀλλὰ τότε ποῦ ἡ ἔμπνευσις; ἡ ἄνωθεν κατερχομένη ἐπίπνοια τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ τῶν καλῶν ἔργων; ποῦ ἡ ἐλευθέρα καὶ αὐθόρμητος ἐνέργεια τῆς μεγαλονοίας; ποῦ ἑπομένως ἡ ἐπὶ τῆς παντοίας προόδου τῆς ἀνθρωπότητος σωτήριος τῆς καλλιτεχνίας ἐπιῤῥοή; τότε ἡ καλλιτεχνία καταντᾷ τέχνη βάναυσος καὶ ἀναγκαῖος μηχανισμός. Καὶ ὅμως ἡ πρωτοτυπία ὑπάρχει καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ δοξάζεται. Κατ' οὐδὲν δὲ ἕτερον δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰμὴ κατ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνικῆς συνθέσεως, δηλ. κατὰ τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ὑλικὴν μορφήν. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ναὶ μὲν τὸ ἀληθὲς προϋπάρχει τῆς ὁπωσδήποτε ἀντιλήψεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια βαθμηδὸν καὶ προοδευτικῶς ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἀποκαλύπτεται οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τοῦ ἐπιστήμονος, ἀλλ' ἐνίοτε αὐθόρμητος ἀποβάλλει τὸν μυστηριώδη αὐτῆς πέπλον πρὸς τὸ ὄμμα τοῦ ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως φωτιζομένου καὶ ἐνθέου καλλιτέχνου. Ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἁπλῶς νοητικὴ πρόοδος γίνεται οὐ μόνον διὰ τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τέχνης, γίνεται διὰ τῆς ἀείποτε αὐξανούσης καὶ προοδευούσης ἐπιστημονικῆς τελειοποιήσεως, καθὼς γίνεται διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φαεινοτέρας ἐκδηλώσεως τοῦ ἰδανικοῦ διὰ τῆς καλλιτεχνίας. Νέους πρὸς τοῖς ἄλλοις συνδυασμοὺς ἰδανικῶν καὶ τυπικῶν στοιχείων ἀείποτε ἐφευρίσκει καὶ παράγει ἡ μεγαλοφυὴς καλλιτεχνία. Τούτων τεθέντων, φανερὸν ὅτι ἡ πρωτοτυπία ἐκ δύο προέρχεται πηγῶν, ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος καθ' ἣν ἐποχὴν ἀναφαίνεται ὁ καλλιτέχνης, καὶ ἐκ τῆς ἀτομικῆς φύσεως καὶ ἰδιαιτέρας σφραγίδος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πνεύματός του. Ἡ πρωτοτυπία εἶναι συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων. Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε πρέπει νὰ διώκωμεν οὔτε δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ὡς ἄλλας ὑποδεεστέρας τελειότητας τῆς τέχνης, διότι εἶναι δῶρον Θεοῦ, αὐτόματον προϊὸν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἀπονέμει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἐκλεκτούς του· ὅτι ὅμως δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀπόλυτος καὶ ἀπεριόριστος, ἀλλ' ὑπόκειται εἴς τινας ἀνυπερβλήτους καὶ ἀπαραβιάστους ὅρους τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ εἰς τοὺς ἀϊδίους καὶ ἀμετατρέπτους νόμους τῆς τέχνης· ὅτι τελευταῖον εἶναι ἀνεξάντλητος, διότι ἑκάστη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας εἶναι νέα φάσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, νέας παράγουσα ἠθικὰς ἀνάγκας, νέαν ὄψιν τοῦ ἰδανικοῦ ἀποκαλύπτουσα, εἴς τινας μεγαλοφυεῖς νόας ἀνακεφαλαιουμένη, καὶ δι' αὐτῶν ἐκπροσωπευομένη κατὰ τὴν πολύτιμον ἐκείνην ἀκμὴν εἰς ἣν ἀναθάλλουσι τὰ ἀείποτε ἐπιβλαστάνοντα ἄνθη τῆς διανοίας πρὸς δόξαν Θεοῦ, πρὸς τέρψιν καὶ παραμυθίαν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ζητήματος τῶν σχέσεων δηλ. τοῦ τεχνητοῦ καλοῦ πρὸς τὸ φυσικὸν, πολλὰς καὶ διαφόρους ἀπαντῶμεν λύσεις κατὰ τὰς διαφόρους σχολὰς εἴτε τῆς φιλοσοφίας εἴτε τῆς φιλοτεχνίας. Καὶ λ. χ. κατὰ μὲν τοὺς αἰσθησιολόγους καὶ ἐν γένει τοὺς παραδεχομένους ὡς σκοπὸν τῆς καλλιτεχνίας τὴν μίμησιν, εὔκολος ἡ λύσις τοῦ προβλήματος· διότι ἡ μὲν φύσις εἶναι κατ' αὐτοὺς τὸ πρωτότυπον, ἡ δὲ καλλιτεχνία μεταγραφὴ, ἐκτύπωμα αὐτοῦ καὶ ἀντίτυπον· ἄρα τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι φύσει κατώτερον τοῦ φυσικοῦ. Καθ' οὓς δὲ ἡ φύσις καὶ ὁ Θεὸς ταυτίζονται, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ὄντος, τοῦ Θεοῦ, ὅστις φθάνει εἰς πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ πνεύματι καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ ἦναι φύσει ἀνώτερα τῶν τῆς φύσεως· καὶ ἐπειδὴ ἡ καλλιτεχνία εἶναι τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν προϊόν, ἕπεται ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸν καλὸν εἶναι ἀνώτερον τοῦ φυσικοῦ· ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου, ὡς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων, ἡ ἀλήθεια εἶναι ἴσως ἔν τινι μεταξὺ τῶν ἐναντίων ἄκρων μεσότητι, καὶ εἰ μὲν κατά τινα τὸ κάλλος τῆς φύσεως ὑπερτερεῖ τοῦ τῆς τέχνης, κατ' ἄλλα ὅμως εἶναι αὐτοῦ ὑποδεέστερον. Καὶ ἐπειδὴ οὐσιωδῶς τὸ καλὸν ἐκ δύο συνίσταται στοιχείων, ἔκ τινος πνευματικῆς ὑποστάσεως δηλαδὴ καὶ ὑλικῆς τινος μορφῆς, πρόκειται νὰ ἴδωμεν ἐὰν καθ' ἓν ἢ κατ' ἀμφότερα εἶναι τὸ τεχνικὸν καλὸν ἀνώτερον ἢ κατώτερον τοῦ φυσικοῦ. Πρὶν ὅμως παρατηρήτεον, ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὸ φυσικὸν καλὸν εἰμὴ λίαν ἀτελῶς διὰ πολλοὺς λόγους, ἀναγομένους εἰς ἕνα καὶ μόνον, τὴν ἀτέλειαν καὶ σμικρότητα τοῦ πεπερασμένου ἀπέναντι τῶν ἔργων τοῦ ἀπείρου. Βεβαίως ἐὰν ἐντελῶς τὸ φυσικὸν καλὸν ἐγνωρίζομεν, δὲν ἠθέλομεν οὔτε συλλάβει τὸ ζήτημα, διότι ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει τὸν Θεὸν ὡς μόνον καὶ μέγαν ἀριστοτέχνην μεγάλων καὶ ἀπαραβλήτων ἔργων. Ὥστε τὸ ζήτημα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἐλαχίστου τούτου μορίου τοῦ φυσικοῦ καλοῦ, ὅπερ γνωρίζομεν, καὶ τοῦ τεχνητοῦ. Καὶ οὕτω τεθέντος, ἀπομένει νὰ ἴδωμεν ἐὰν, κατὰ τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ καλοῦ, τὸ δεύτερον εἶναι κατώτερον ἢ ἀνώτερον τοῦ πρώτου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πραγματικὸν, τὴν ὕλην, τὴν ἔκτασιν, τὸ χρῶμα, τὸν ἦχον, τὸ σχῆμα, τὴν κίνησιν καὶ ὅλα τὰ ὑλικὰ στοιχεῖα, ὅσα ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καὶ δι' ἀφάτου ἁρμονίας συνήνωσε καὶ συντηρεῖ, τὸ τεχνητὸν καλὸν εἶναι φύσει κατώτερον τοῦ φυσικοῦ, διότι ἐν τῇ φύσει τὰ στοιχεῖα ταῦτα ζῶσι καθ' ἣν ζωὴν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πνευματικὸν, τί ῥητέον; πνεῦμα καὶ λόγος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο νοεῖ τὸ ἄπειρον, τὸ ἀπόλυτον, τὸ τέλειον, καὶ οὐ μόνον νοεῖ, ἀλλ' ὀρέγεται αὐτοῦ διὰ τῆς καρδίας, τὸ μελετᾷ ἀδιακόπως διὰ τοῦ λόγου, προσπαθεῖ νὰ τὸ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας, καὶ τὸ ἐκφράζει, ὅταν ἐκφράζῃ τὸ ἰδανικὸν διὰ τῆς καλλιτεχνίας, διότι τὸ ἰδανικὸν εἶναι ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ὁρατὴ ὄψις τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀπολύτου, τοῦ τελείου. Ἄρα κατὰ τοῦτο ἀνώτερον τὸ τεχνητὸν καλὸν τοῦ φυσικοῦ, διότι εἶναι ζωηρότερα καὶ πληρεστέρα δήλωσις τοῦ αὐτοῦ ἀρχετύπου, τοῦ ὁποίου ἀτελὲς ἐκτύπωμα εἶναι ἡ φύσις καὶ τελειότερον ἡ τέχνη. Δὲν δύναται ὁ καλλιτέχνης τὸ παραλαμβανόμενον πραγματικὸν νὰ ποιήσῃ τελειότερον παρ' ὅ,τι εἶναι, ἀλλὰ δύναται νὰ τὸ ἰδανικεύσῃ, νὰ τὸ ἐκπνευματώσῃ, νὰ τὸ καταστήσῃ διαυγέστερον καὶ φαεινότερον περικάλυμμα τοῦ ἰδανικοῦ, τελειοποιῶν τὴν μορφὴν δι' αὐτῆς τῆς καταστροφῆς της· καὶ ἐν ᾧ ἡ ὕλη ἀποβάλλει ἣν ἔχει ζωὴν ἐν τῇ φύσει, ἄλλην πνεματικωτέραν λαμβάνει ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐν τῇ φύσει ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ στοιχεῖα ἰδανοποιεῖ ὁ καλλιτέχνης, διότι οὔτε σοφίαν, οὔτε ἀρετὴν εὑρίσκομεν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ὁποίων ἄλλους τελειοτέρους τύπους νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν καὶ νὰ παραστήσωμεν διὰ τῆς τέχνης. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ καλλιτεχνικωτέρα θρησκεία καὶ πηγὴ ἀέννακος μεγάλων ἔργων καὶ οὐρανίων καλλιτεχνημάτων, καὶ ἐκ τούτου ἴσως προῆλθε καὶ ἡ δόξα, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν τῆς καθ' ὅλα ὑπεροχῆς τοῦ τεχνητοῦ καλοῦ ἀπέναντι τοῦ φυσικοῦ. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν γλυκεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν φύσει συναισθάνεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, θέλομεν ἐννοήσει διατί οἱ μᾶλλον νοήμονες καὶ πεπαιδευμένοι ἀποδίδουσιν εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἐκεῖνον τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον οἱ χυδαῖοι ἔχουσι μόνον πρὸς τὰ ἔργα τῆς φύσεως· διότι οἱ μὲν ἔχουσι καθαρωτέραν καὶ πληρεστέραν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ μᾶλλον εὐαίσθητον τὴν καρδίαν· οἱ δὲ μόνον τὸ ὑλικὸν αἴσθημα ἔχουσι τοῦ καλοῦ, καὶ ἔνστιγμα τυφλὸν τοῦ ἰδανικοῦ, διὸ δεσμεύονται εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τῆς θείας δημιουργίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τελειοποιήσεως.

Ὅσοι δὲ νομίζουσιν, ὅτι μόνον τὸ αἴσθημα καὶ μόνον τὸ ἔνστιγμα δὲν ἀρκοῦσιν οὔτε πρὸς συναίσθησιν καὶ κρίσιν τοῦ καλοῦ, οὔτε πρὸς τὴν κατ' ἄνθρωπον δημιουργίαν αὐτοῦ, θέλουσιν ἴσως ἀποδεχθῆ ἐπιεικῶς πως τὴν συντομωτάτην ταύτην ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ πρώτου μέρους τῶν καλλολογικῶν ἡμῶν παραδόσεων, τὴν ὁποίαν θέλομεν συμπληρώσει διὰ τῆς θεωρίας καὶ ἱστορίας μιᾶς ἑκάστης τῶν ὡραίων τεχνῶν κατὰ μέρος (*).

Κερκύρᾳ, τῇ 28 Αὐγούστου 1857.

Π. ΒΡΑΙΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ ἀνωτέρω διατριβὴ ἢν ὁρισμὸν τῆς καλλιτεχνίας προτιμῶμεν νὰ ὀνομάσωμεν, διότι μετὰ πλείστης ὅσης ὀρθότητος καὶ ἀληθείας ὁρίζει ταύτην ὁ σοφὸς συγγραφεὺς, ἐξηγεῖ τὴν παρομοίωσιν ἣν καὶ οἱ χυδαιότεροι ἔχουσιν ἐμφύτως διὰ στόματος ὁσάκις θαυμάζουσί τι φυσικὸν ἢ τεχνητόν. Ὁσάκις βλέπομεν τοποθεσίαν, φέρ' εἰπεῖν, ἢ γυναῖκα ὡραίαν λέγομεν· « ὁμοιάζει ζωγραφιστή, » καὶ ὁσάκις πάλιν βλέπομεν εἰκόνα ἐξαισίως διαγράφουσαν ἀντικείμενόν τι, ἀναφωνοῦμεν, « ὁμοιάζει φυσικόν. » Ἐμφυτος ἄρα ἡ ἰδέα ὅτι ἡ μὲν τέχνη ἐκλαμπρύνει καὶ τελειοποιεῖ τὴν φύσιν, ἡ δὲ φύσις παρέχει τὰ στοιχεῖα τῆς τελειοποιήσεως εἰς τὴν τέχνην.

(α) Ἴδε Πανδ. φυλλάδ. 152, 156, 163 καὶ 171.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ (α).

Φ υ λ ή.

Ἀθήνησιν, 25 Μαΐου, 1846.

—ooo—

Τὰ πολυύμνητα ὀνόματα τῶν τυραννοκτόνων Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου κατάλυσιν τῆς βαρείας τυραννίδος τῶν Τριάκοντα ἐγίνωσκον παῖς ἤδη μόλις ἀρχίζων τὰ

Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐνθυμοῦμαι δὲ μάλιστα ὅτι διακόπτων συνεχῶς καὶ μετὰ βαρυθυμίας τὴν ἀποστήθησιν τῶν πολυπλόκων κανόνων τῆς γραμματικῆς τοῦ ἐν Αἰγίνῃ σχολαρχοῦντος Γ. Γενναδίου, εὕρισκον ἀνακούφισιν πνεύματος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, καὶ καθήμενος πλησίον τοῦ λογίου μακαρίτου πατρός μου ἀνεγίνωσκον ἐν κατανύξει ψυχῆς καὶ ἐνίοτε μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἔργων πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐνδόξων ἀνδρῶν. Παρῆλθον ἔκτοτε μῆνες καὶ ἐνιαυτοί, καὶ αἱ παιδικαὶ ἐκεῖναι ἀφελεῖς ἐντυπώσεις, ζωογονούμεναι μυστηριωδῶς εἰς τὸν νοῦν μου ὡς σπόροι γόνιμοι, ἀνεπτύχθησαν μετὰ ταῦτα καὶ διέχυσαν ῥίζας εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ ἀναφαίρετον ἤδη αὐτῆς κτῆμα διατελοῦσι. Διατρίβων δὲ νῦν ἐν τῇ εὐκλεεστέρᾳ τὸ πάλαι καὶ σήμερον ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι συμπροδευούσῃ μετὰ τῆς συνταγματικῆς ἐλευθερίας ἑστίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀδελτηρίας ἐρρόνησα ἔργον τὸ νὰ μὴ θεωρήσω κ' ἐγὼ, φοιτητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ περισωζόμενα μνημεῖα τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀθανάτου δόξης, καὶ, ὡς προσκυνητὴς τῆς Ἀνατολῆς, νὰ μὴν ἀποδώσω φόρον θαυμασμοῦ εἰς τὰ λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, οὐχὶ σμικρὸν συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας.

Ὅθεν ἀκούσας ἐν μιᾷ τῶν ἀκροάσεων τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος τὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαιολογίας Κ. Ῥαγκαβῆ ὁμιλοῦντα μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ποιητικῆς χάριτος περὶ τῶν λειψάνων τοῦ φρουρίου τῆς Φυλῆς, ᾐσθάνθην ἐξυπνήσασαν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν παιδικὴν τοῦ Θρασυβούλου ἐνθύμησιν. Εὐθὺς συνέλαβον τὸν πόθον τοῦ νὰ ἐπισκερθῶ τὴν Φυλὴν, καὶ προσδιορίσας τὴν ἡμέραν τῆς περιοδίας ταύτης, δὲν ἠθέλησα ν' ἀναβάλω αὐτὴν δι' ἔλλειψιν συνοδίτου. Διότι εἴς τινας τῶν γνωστοτέρων μοι ἡ Φυλὴ ἦτο ἤδη γνωστὴ, τινὲς δὲ εἰς τῆς ῥαθυμίας ἀναπαυόμενοι τὰς ἀγκάλας, ψυχρότερόν πως διακείμενοι πρὸς τὰς γηραιὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἄναυδοι πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσεως, ἢ ἴσως συχνότερον τοῦ δέοντος τὸ γλίσχρον τοῦ βαλαντίου συμφέρον προτιμῶντες ψυχικῆς τινος εὐγενοῦς διαχύσεως ἐν ὑστέρῳ λόγῳ τίθενται καὶ τὰς περιοδίας, ἢ ἐπιχειροῦσιν αὐτὰς ἐνίοτε πρὸς ὑλικὴν διασκέδασιν.

Τέλος ἐξῆλθον, φίλε, μόνος τὴν πρωΐαν τῆς 12ης μεσοῦντος Μαΐου, καὶ ἀγωγιάσας ἵππον ἔλαβον τὴν ἄγουσαν λεωφόρον εἰς τὴν κώμην *Χασσιά*. Ἦτο καλὴ ἀλλ' ἀνεμώδης ἡμέρα. Δὲν σὲ λανθάνει βεβαίως ὅτι ἐν Ἀθήναις ἡ πνοὴ τῶν ἐτησίων δὲν εἶναι πάντοτε εὐάρεστος, καὶ πρὸ πάντων ὅταν σφοδρύνηται· διότι τὰ διερχόμενα τῆς πόλεως τὰς λιθοστρότους ἀγυιὰς καὶ τῶν νεοδένδρων περιπάτων τοὺς δρόμους δρομαῖα καὶ πυκνὰ νέφη μᾶς κατακαλύπτουσι πολλάκις, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν τρανῶν σχεδίων τῶν σοβαρῶν πολιτικῶν τῆς ἡμετέρας πρωτευούσης, ἀλλὰ πρὸς τὰ χλωηφόρα καὶ σύνδενδρα μέρη μετριάζων τοῦ ἡλίου τὸν καύσωνα ὁ ἄνεμος διαπνέει καθαρώτερος καὶ τὸν μόχθον τοῦ χωρικοῦ ἢ τοῦ διαβάτου καταπραΰνει. Καλπάζων διῆλθον ἀγροὺς σιτοφόρους καὶ κήπους καταφύτους κειμένους παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ διέβην τὴν ξηρὰν κοίτην τοῦ Κηφισσοῦ. Ὁ Κηφισσὸς, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰλισσὸς, καταρδεύοντες τὸ πάλαι δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς παροχθίους αὐτῶν γαίας, κεκοσμημένας ὑπὸ κήπων ὑπερηφάνων καὶ εὐσκίων ἀλσῶν, σήμερον μόλις δεικνύουσι πρὸς παρηγορίαν εἰς τὸ ὄμμα τοῦ διαβάτου ῥοδοδάφνας τινὰς καὶ ῥάμνους εὐώδεις. Ἐν τούτοις τὰ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀθηνῶν ταῦτα μέρη διατελοῦσιν ἔχοντα καὶ μέχρι τοῦδε ἱκανὴν εὐφορίαν· αἱ δὲ περὶ τὸν Κολωνὸν πεδιάδες σκεπάζονται ὑπὸ ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων, καὶ ὁσημέραι καλλωπιζόμεναι διὰ κήπων ὡραίων ἀνακαλοῦσιν εὐχαρίστως εἰς τὴν μνήμην τοὺς ἡδεῖς στίχους τοῦ Σοφοκλέους, τοὺς γεγραμμένους εἰς τὰς εὐδρόσους σκιὰς τοῦ Κολωνοῦ.

Ἐντεῦθεν διαβὰς χωρίδιά τινα, ὧν ὀνομαστότερον τὸ *Μενίδι*, καὶ πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κορυδαλοῦ πλησιάσας ἀπήντησα γαῖας κεχερσωμένας, εἰς τὰς ὁποίας μικρά τινα δένδρα ἄγρια διαχέουσιν ἀνωρελῆ σκιάν· τὰ δὲ κύκλῳ βουνὰ, ἐκτείνοντα τὰς καμπύλας των κορυφὰς, γυμνὰ καὶ ἀνταναχλῶντα τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, φέρουσι σπανιας τινὰς καλύβας ποιμένων ἀλβανῶν, καὶ ἐρείπια πύργων παλαιῶν, χρησιμευόντων, ὡς φαίνεται πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς ἀμαυρὰν ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ ταῦτα εἰσέβην εἰς ἀνάντη ὁδὸν, σχηματιζομένην ἐπὶ τραχέος ἀνοίγματος τοῦ ὄρους, καὶ μετὰ περίπου τρίωρον ἱππασίαν μονήρη ἀλλὰ τερπνὴν ἔφθασα εἰς τὴν κώμην Χασσιά.

Ἡ κώμη αὕτη, ἀνήκουσα νῦν εἰς τὸν δῆμον τῆς Φυλῆς, κειμένη οὐ μακρὰν τοῦ ἀρχαίου δήμου τῶν Ἀχαρνῶν, ἐπὶ ὀροπεδίου, συγκειμένη ἐξ 150 περίπου οἰκημάτων τῶν πλείστων πενιχρῶν καὶ χαμηλῶν, κατοικεῖται ὑπὸ γεωργῶν, ποιμένων καὶ ἀνθρακέων, λαλούντων, ἐκτὸς σχεδὸν τῆς νέας γενεᾶς, τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς νὰ διαλάβω ἐνταῦθα περὶ τοῦ συχνοῦ τούτου φαινομένου τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, ἥτις ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἀγρόταις λαοῖς τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ἐπιληφθῶ ζητήματος, περὶ οὗ ἐγράφησαν πολλὰ, καὶ ὡς ἐκ τῆς δοκούσης λύσεως, ἐξεκλώσθησαν ἀσύγκλωςα καὶ σοφιστῶν συγγραφέων συμπεράσματα κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς (α). Ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς βραχυτάτης αὐτόθι διατριβῆς μου παρετήρησα, καὶ περὶ τῶν κατοίκων τῆς κώμης ταύτης παροδικῶς συνείκασα εἶναι, ὅτι οἱ νεώτεροι οὗτοι Ἀχαρνεῖς ἔχουσι μορφὴν ἡλιοκαῆ, ζωηρὰν καὶ ἱκανῶς εὔσχημον· αἱ γυναῖκες φοροῦσαι, ὡς καὶ οἱ ἄνδρες, τὴν ἀλβανικὴν στολὴν, καὶ ζῶσαι μεμονωμέναι εἰς τὰ οἰκήματα αὐτῶν, ἐνασχολούμεναι τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, εἰσὶ μορφῆς ἀγαθῆς καὶ ἡμέρου· ἡ καλλονὴ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ὁπουδήποτε τῆς Ἀττικῆς δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις, εἶναι δῶρημα ὅπερ μετὰ γλισχρότητος χειρὸς ἐπέχυσεν ἡ φύσις ἀνέκαθεν, τολμῶ εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Γενικῶς δὲ οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἔχουσι τὸ βλέμμα ὀξὺ, περίεργον καὶ κρύφιον, φωνὴν ἠχηρὰν, καὶ κατασκευὴν ὑγιᾶ. Ἡ θέσις τῆς κώμης ταύτης εἶναι ὑψηλὴ καὶ τερπνὴ, καὶ ὁ ἀὴρ τῶν πέριξ ὀρέων καθαρὸς καὶ γλυκύς.

Ἀλλ' ὁ ἵππος μου, μὴ ἔχων οὐδὲ ῥανίδα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν κελήτων, μόλις ἔρθασεν εἰς τὴν κώμην τῶν Χασίων, καὶ ἐρένη ἔχων ἀνάγκην ἀπόλυτον ἀναπαύσεως καὶ ἀναπαύσεως πολυώρου. Δείγματα γοργότητος καὶ ἀλκῆς μ' ἐχορήγησε λίαν μέτρια, καὶ ὁ χωρικὸς, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα τὸν ἀφῆκα πεζεύσας, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ ἄθλιον τετράπουν εἶναι τοσοῦτον ἐξηντλημένον ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τοῦ καμάτου, ὥστε ὤφειλον, κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου, νὰ ὑπάγω πεζὸς εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ φρουρίου, διότι, ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ ὑποβάλω αὐτὸ εἰς ἐκτάκτους δοκιμασίας, ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἐπιστρέψω πεζός. Ὑπακούσας προθύμως τοῦ χωρικοῦ τὴν συμβουλὴν, γόνιμον εἰς δυσάρεστα συμπεράσματα, παρέλαβον ὁδηγὸν τῆς λοιπῆς ὁδοῦ μέχρι τοῦ τῆς προκειμένης περιοδίας τέρματος, ἀγαθὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον μοὶ προσέφερε πρόθυμον καὶ ὅλως ἀφιλοκερδῆ ὑπηρεσίαν. Μετὰ ἡμισείας λοιπὸν ὥρας περίπατον ἐν μέσῳ ἀγρῶν μεστῶν τῶν δωρημάτων τῆς Δήμητρος, καὶ λόφων τερπνῶν καὶ κατασκίων, ἔρθασα εἰς μοναστήριον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ἔνθα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς παρὰ τῷ ἡγουμένῳ. Τὴν καταγωγὴν τῆς μονῆς ταύτης μὲ εἶχε διηγηθῇ καθ' ὁδὸν ὁ νεανίσκος συνοδοιπόρος μου καὶ μὲ δείξει μάλιστα ἄγριόν τι καὶ φαραγκῶδες χάσμα βράχων, ὅπου, κατὰ παράδοσιν ἀρχαίων, σοβαρῶς πως μ' ἐβεβαίωσεν, ἐφανερώθη ἡ ἐν τῷ μοναστηρίῳ προσκυνουμένη εἰκὼν τῆς Παναγίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὐκ ὀλίγα μοναστήρια ἔχουσιν ὁμοίαν τινὰ καταγωγὴν ἀλλ' ἔστω, ἠγάπησα παιδιόθεν καὶ ἀγαπῶ τὰ μοναστήρια, δὲν ἠξεύρω ἀκριβῶς διὰ ποίαν αἰτίαν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ θέα τῶν τοιούτων κτιρίων ἐν μέσῳ ἐρημιῶν, ἐπὶ κορυφῆς ὀρέων, εἰς μονήρη καὶ πολυκύμαντον παράλιον χορηγεῖ, εἰς τὴν ὅρασιν καὶ εἰς τὴν φαντασίαν μου ἴδιόν τι θέλγητρον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤκουον μετὰ περιεργείας μοναχόν τινα συγγενῆ διηγούμενόν με τὰς ζωγραφικὰς τοποθεσίας τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἄθωνος, καὶ δὶς ἀπεφάσισα τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἁγ. Ὄρους, οὐχὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ζηλώσας τὴν δίκιταν τῶν μοναχῶν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ἵνα τέρψω τὴν φαντασίαν καὶ ὑψώσω τὸν νοῦν πρὸς τὴν Θεότητα.

Ἡ μικρὰ μονὴ, ὑπὸ τὴν στέγην τῆς ὁποίας ἐξενίσθην, μὴ φέρουσα πολλὰ παλαιότητος σημεῖα σύγκειται ἐκ μικρᾶς ἐκκλησίας καὶ πέντε ἢ ἓξ μικρῶν κελίων, καὶ στηρίζεται εἰς ἀγκάλην ὑψαύχενος βουνοῦ, τὰς κορυφὰς τοῦ ὁποίου στέφουσιν ἔλατοι καὶ πίτυες γηραιαί, πρὸς δὲ τὰς ἄκρας αὐτοῦ χαίνουσιν ἀπότομα βάραθρα. Μὲ ἤρεσε λοιπὸν, φίλε, τὸ ταπεινὸν τοῦτο τῆς εὐσεβείας ἐρημητήριον· ἀλλὰ τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἀγρίαν ταύτην θέσιν, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἀττικῆς, δὲν ζωογονεῖ οὐδὲ φαιδρύνει ὁ ψόφος διαῤῥέοντος ὕδατος. Ἐνταῦθα διατρίψας δύω περίπου ὥρας, λαβὼν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συγγευματίσω μετὰ τοῦ ἡγουμένου, τοῦ δημάρχου τῆς φυλῆς καὶ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ, ἀνθρώπων ἀφελῶν ἠθῶν, μετά τινα ὕστερον συνδιάλεξιν περὶ διαφόρων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, ἀπεχαιρέτισα ἑτερόχθων ἐγὼ τοὺς ἀγαθοὺς τούτους αὐτόχθονας, καὶ ἔλαβον τέλος τὸν πρὸς τὸ φρούριον δρόμον.

Τὸ σύντομον τοῦτο διάστημα εἶναι μοναξία δασώδης καὶ ἀγρία. Διαβαίνων δὲ περὶ μέσην ἡμέραν τοὺς δρυμοὺς τούτους δὲν ἤκουον εἰμὴ τὸν ὀργίλον ῥοῦν τοῦ βορρᾶ καὶ τῶν δασῶν τὸν ἀσίγητον θόρυβον. Ἀλλὰ ταραχή τις καὶ κρότος αἰφνίδιος εἰς παρακειμένην χαράδραν διέκοψε τὸ βῆμα ἡμῶν. Ἐθεωρήσαμεν πέριξ καὶ δὲν ἀνεκαλύψαμεν οὐδὲν ἔκτακτον ἀντικείμενον. Μὴ μᾶς παρεφύλαττεν ἐρωτόληπτος Σάτυρος παρατηρήσας ζηλοτύπως τὴν ἐμφάνισίν μου, καθ' ἣν ὥραν ἐπορεύετο πρὸς συνέντευξιν Ὀρειάδος τινός; Ἀλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος αἰὼν παῤῆλθεν ἤδη πρὸ αἰώνων, καὶ πολὺ θηριωδέστερον εἶδος σατύρων ἐμφωλεύει εἰς τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰ ἀνθρωπόμορφα ταῦτα θηρία φιλοτιμοῦνται, ὡς μανθάνομεν κατὰ δυστυχίαν συνεχέστερον τοῦ δέοντος, νὰ ὑπερβῶσι καὶ αὐτῶν τῶν τετραπόδων θηρίων τὴν ὠμότητα, καταφρονοῦντα ἐνίοτε τὰ στρατηγήματα καὶ τοὺς ἄθλους καὶ αὐτῶν τῶν Ἡρακλέων καὶ Θησέων τῆς Ἀρχῆς. — Κατ' εὐτυχίαν, ὁ φόβος ἡμῶν μετ' ὀλίγον ἐμκαταιώθη, καὶ μετ' οὐ πολὺ διὰ λιθοστρώτου καὶ λελαξευμένης ἐπὶ βράχων ἀρχαίας ἀνόδου ἀνέβην ἀσφαλῶς εἰς τὸ φρούριον τῆς Φυλῆς.

Τὸ φρούριον τοῦτο (ἢ μᾶλλον τὰ ἐρείπια αὐτοῦ) κείμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀποκρήμνου βουνοῦ ἐδέσποζεν, ὡς ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, τὸν περὶ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ οἰκούμενον δῆμον τῆς Φυλῆς, ἀνήκοντα εἰς τὴν Οἰνηΐδα φυλὴν, ὅμορον τῆς βοιωτικῆς Τανάγρας. Ὁ περίβολος τῆς ἀκροπάλεως ταύτης τῶν Φυλασίων, μ' ἐφάνη ὑπερτερῶν περίπου τὸ τρίτον τοῦ περιβόλου τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκροπόλεως. Ἔχει τὸ σχῆμα ἐπίμηκες καὶ δύω εἰσόδους, ἡ κυριωτέρα τῶν ὁποίων ἦτο τετραμμένη πρὸς ἀνατολὰς, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς μεσημβρίαν. Τὸ μεῖζον καὶ ἤδη περιτωζόμενον μέρος τοῦ ἀρχαίου τείχους εἶναι τὸ πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ὅλον φαίνεται ᾠκοδομημένον λίθοις τετραπλεύροις, λελαξευμένοις κατὰ τὰς γωνίας καὶ ἐπιτεθειμένοις ἄνευ συνδέματος, κατὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀρχαίων τειχῶν.

Περιελθὼν δὶς καὶ τρὶς τὸν περίβολον καὶ μὴ παρατηρήσας οὐδὲν ἄλλο λείψανον λόγου ἄξιον, ἐ-

(α) Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπελήφθη ὡς γνωστὸν τοῦ πολυκρότου τούτου ζητήματος, ἐν τῷ Περὶ ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον (ἐν Ἀθήναις 1843), καὶ τελευταῖον ἐν τῷ εὐγλώττῳ αὐτοῦ λόγῳ, ὃν πρὸ μικροῦ ἀνεγνώσαμεν μετ' εὐφροσύνης εἰς τὴν Πανδώρα. (Σημ. τοῦ 1857.)

κάθησα ἐπί τινος ἀποκρήμνου πλευρᾶς τοῦ γηραιοῦ τούτου τῆς ἐλευθερίας πύργου, καὶ ἀνεπόλησα τὴν περιγραφὴν τοῦ Ξενοφῶντος (α), ἀρηγουμένου γλαφυρῶς τὴν ἐντεῦθεν ἐξόρμησιν τῶν περὶ τὸν Στειριέα Θρασύβουλον, καὶ τὴν ἐν ὥρᾳ χειμερινῆς νυκτὸς (β) διὰ τῆς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ φρουρίου φάραγκος καθόδου αὐτοῦ εἰς Πειραιᾶ, ἔνθα ὁ ἔνδοξος οὗτος πολίτης κατέστρεψεν ἐντελῶς τὴν τριακοντακέφαλον τυραννίδα, καὶ ἀνώρθωσε τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, καθ' ἣν μόνος ἐγὼ (ἤμην σχεδὸν μόνος διότι ὁ παῖς ἐξαπλωθεὶς ἐπὶ τῆς χλόης ἐκοιμᾶτο βαθέως) ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἐπάτουν τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον ἐπάτησαν ἄλλοτε οἱ φιλελεύθεροι φυγάδες τῶν Ἀθηνῶν, ἐνόμιζον ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, καὶ ἐν τῇ ἐκστάσει τῆς ψυχῆς μου ἐφανταζόμην ὅτι ἤκουον ἐν μέσῳ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου τὸ σκολιὸν ᾆσμα τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείνονος, καὶ ἰαχὰς καὶ παρακελεύσεις ἐλευθερίας! Ὦ! ναί, φίλε, ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη μοναξία ἐνέπνεεν εἰς τὴν ψυχήν μου αἰσθήματα γενναῖα καὶ ἀνερρίπιζε τὸ κατὰ τῆς τυραννίας μῖσός μου. Ἡ ἐλευθερία φυγαδευομένη ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὰς πεδιάδας εὑρίσκει ἀσφαλῆ καταφύγια εἰς τὰ ὄρη· τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν τὰ αἰώνια προπύργια κατὰ τῶν τυράννων της, καὶ εἰσὶ μεστὰ ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων!... Φεῦ! διὰ τί καὶ ἡ ἰδία ἡμῶν πατρὶς, φίλε, διὰ τί καὶ ἡ ὡραία Ἐπτάλοφος νὰ μὴ περιφρουρῆται ἀπὸ ὑπερήφανα ὄρη; Διὰ τί αἰῶνίδιοι λαίλαπες ἁρματωλῶν νὰ μὴν ἐπισκήπτωσι κατὰ τῶν Ταρτάρων κατακτητῶν, οἵτινες ἐν μέσῳ τῆς περωτισμένης Εὐρώπης τοῦ ιθ'. αἰῶνος εὑρίσκουσιν ὑπερασπιστὰς καὶ συμμάχους χριστιανοὺς κατ' αὐτῶν τῶν χριστιανῶν!... Ὦ! μάταια τῆς ποιητικῆς μοναξίας ὀνειροπολήματα!..

Ὁ μεγαλοφυέστερος βάρδος τῆς ἀγερώχου Ἀλβίωνος, ὁ Βύρων, ὁμιλῶν περὶ τῆς Φυλῆς ἔν τινι σημειώσει τοῦ β'. ᾄσματος τοῦ ἀθανάτου ποιήματός του **Childe Harolds' Pilgrimage**, λέγει ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ φρουρίου τούτου θέα ὑπερβαίνει καὶ αὐτὴν τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (γ). Ἡ ἀπὸ τοῦ φρουρίου θέα εἶναι ἀληθῶς μεγαλοπρεπής. Ἐντεῦθεν καθορᾶται ἡ πεδιὰς τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Ὑμηττὸς καὶ ἡ κυανέα θάλασσα τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλ' εἰς τὰ ὄμματα τοῦ φιλέλληνος ποιητοῦ ἡ θέα αὕτη ἐφαίνετο μεγαλοπρεπεστέρα καὶ παρεῖχεν ἐμπνεύσεις ἐναρμονίους μὲ τὴν πλήρη τρικυμίας ψυχήν του. Ἡ σύγκρισις ὅμως εἶναι ἐπιτυχὴς καὶ εὐχερής; Ποίαν ὁμοιότητα ἔχει ὁ διαυγὴς καὶ παραδείσινος ὁρίζων τῆς Ἐπταλόφου καὶ τοῦ καταστένου μὲ τὸν σκιερὸν καὶ ἄγριον τῆς Φυλῆς; Τὴν διαφορὰν τῶν τοιούτων ἐπόψεων ἐσκιαγράφησα, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντέλην περιοδίαν μου (α). Χαῖρε.

Χ. Α. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ.

(α) Ξενοφ. Ἑλλην. Βιβλ. Β'. κεφ. δ'.

(β) Ὀλυμπ. 94ης 1ῳ περὶ τὰ τέλ. π. χ. 404.

(γ) Ἀντιγράφων ἤδη (Μάντσεστερ, 4 Ἰουλίου 1857) τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἐκ τοῦ ἀθηναϊκοῦ χειρογράφου μου, ἠθέλησα ἐκ περιεργείας νὰ ἐπανεύρω τὴν σημείωσιν ταύτην (τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναγνώσει ἐν γαλλικῇ μεταφράσει) εἰς τὴν ἀνὰ χεῖράς μου ἀγγλικὴν ἔκδοσιν τοῦ **Moore**. Τὴν εὗρον ἱκανῶς διαφέρουσαν τῆς γαλ. μεταφράσεως καὶ λίαν ἁπλῆν. Ἐνδέχεται ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἷ ἕτερον μέρος, διότι θέμα, ὡς γνωστὸν, ὅσων πλείστων ὡραιοτάτων στροφῶν τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε ἡ Ἑλλὰς καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλλάδος.

ΜΑΡΙΟΣ ΠΙΕΡΗΣ.

Διάσημός τις Ἰταλὸς ἱστοριογράφος διατείνεται, μετ' ὀλίγης ἀναμφιβόλως ἀληθείας, ὅτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἑλληνικὸν ἰδίωμα δὲν ἦτον ἐν χρήσει εἰς τὴν γραμματολογίαν· προσθέτει δὲ ὅτι ἕνεκα τούτου ὁ Φόσκολος καὶ ὁ Μουστοξύδης τὴν ἰταλικὴν ἐπλούτισαν. Ἡμεῖς, καί τοι σεβόμενοι μέχρι λατρείας τὰ δύο ταῦτα καυχήματα τοῦ γένους, ὀφείλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ τὴν προειρημένην ἐποχὴν, ἐχρημάτισαν καὶ ἕτεροι ὁμογενεῖς, οἵτινες, ἐκπαιδευθέντες ὥς περ ἐκεῖνοι ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατρίψαντες, καὶ τῆς ἰταλικῆς γραμματολογίας ἐρασταὶ γενόμενοι, ἐπλούτισαν αὐτήν· μεταξὺ δὲ τούτων συγκατατάσσεται καὶ ὁ Κερκυραῖος Μάριος ὁ Πιέρης. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ πληροφορηθῶσι λεπτομερῶς περὶ τοῦ βίου τοῦ περιφανοῦς τούτου συμπολίτου μας, δύνανται νὰ προσδράμωσιν εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκδοθεῖσαν αὐτοβιογραφίαν του, ἢ εἰς τὴν συντομωτέραν βιογραφίαν του ἣν συνέταξεν ὁ ἐκ Φάνου ἐλλόγιμος Φίλιππος Α. Πολυδώρης. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτοῦ ὀλίγα τινὰ, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ νὰ γνωρίσῃ τὸ Πανελλήνιον ὅτι καὶ ἐπὶ τοιούτῳ γόνῳ χρεωστεῖ τὸ ἔθνος νὰ ἐναβρύνηται.

Ἐγεννήθη ὁ Πιέρης ἐν τῇ τῶν Ἰονίων Νήσων πρωτευούσῃ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1776 ἐξ εὐπατριδῶν γονέων. Ἕνεκα ὅμως τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς παιδείας μέσων, ἥτις ἐπεχωρίαζε τότε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πτερωτοῦ λέοντος κυριαρχουμένην Ἑπτάνησον, καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπὸ τῶν γεννητόρων του ἀνετράφη, οὐδεμίαν ἄλλην ἀγωγὴν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ οὗτος, ἐκτὸς ἐκείνης ἣν περιεποίησαν αὐτῷ ἡ ἀνάγνωσις ὀλιγίστων βιβλίων, τὰ εὐαρίθμητα μαθήματα τοῦ παρ' ἡμῖν τότε Λογικὴν καὶ Γραμματολογίαν διδάσκοντος Α. δὲ Ῥώση, τὰ γυμνάσματα εἰς ὅσα τὸν ὤθει ἡ πρὸς τὴν σπουδὴν φυσικὴ αὐτοῦ κλίσις, καὶ τέλος ἡ φιλία καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ συγγενοῦς του Ἀντωνίου Τριβόλη Πιέρη, τοῦ ἀώρως πρὸς ζημίαν τῶν λόγων ἀφαρπασθέντος τοῦ βίου. Φθάσας δὲ εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν ἀπῆλθεν ὁ νεανίσκος εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ἀφιερώθη εἰς τὰς μελέτας, ἔχων ὁδηγοὺς ἐν μὲν Παταυίῳ τὸν μέγαν Καισαρώτην, ἐν δὲ Βενετίᾳ τὸν ἐνάρετον Ἰωάνην Πινδεμόντην, ἄνδρας δι' οὓς δικαίως σεμνύνεται ἡ Χερσόνησος. Εἶναι δὲ ἀξιομίμητος ἡ ἐπιμονὴ ὅσην κατέβαλεν ὁ Πιέρης κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ταύτην διατριβήν του, ἵνα δυνηθῇ νὰ προσδεύσῃ εἰς τὰ γράμματα, καὶ τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ φύσις δὲν εἶχε δειχθῆ πρὸς αὐτὸν γενναιοτάτη· ἀξιέπαινος δὲ καὶ ἡ ὑπερβολικὴ οἰκονομία διὰ τῆς ὁποίας ἔζη ὁ ὀλιγαρκέστατος συμπολίτης μας, καθότι τότε ὄχι μόνον ἡ οἰκονομικὴ τῆς οἰκογενείας του κατάστασις δὲν ἦτο βεβαίως λαμπρὰ, ἀλλ' εἶχε καταδειχθῆ καὶ οἰκογενειάρχης, ἀποβιώσαντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὗ τινος τὰ χρέη ἅπαντα ἠθέλησεν ὁ τιμιώτατος Μάριος, καί τοι ἄνευ ἀνάγκης, νὰ ὁμολογήσῃ καὶ ἐξοφλήσῃ.

Κατελύθη ἐν τούτοις ἡ βενετικὴ ἀριστοκρατία, ἥτις ἐν Ἑπτανήσῳ κατέλιπε προσφιλεῖς μᾶλλον ἢ ἀπεχθεῖς ἀναμνήσεις, ὡς προφυλάξασα τοὐλάχιστον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καὶ, μετὰ βραχυ χρόνιον τῶν Γάλλων δημοκρατῶν εἰς τὰς νήσους ἐπίσκεψιν, καθιδρύθη ἡ ἑπτάνησος Πολιτεία. Εὑρίσκομεν δὲ τότε τὸν Πιέρην ἐπανελθόντα τὸ 1802 ἔτος εἰς Κέρκυραν, μέλος εἴδους τινὸς Ἀκαδημίας ἐπονομαζομένης *Ἑταιρία τῶν Φίλων*, καὶ θεμελιωτὴν μετὰ τοῦ τότε δεκαεπταετοῦς Μουστοξύδου τῆς *Ἀστυκῆς Ἐφημερίδος*. Συνταγέντος ἐντοσούτῳ τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1803 ἔτους ὅτε ὁ ἀοίδιμος Καποδίστριας διωρίσθη γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, οὗτος προσήνεγκε τὴν θέσιν ἀντιγραμματέως εἰς τὸν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων φίλον καὶ συνηλικιώτην Μάριον τὸν Πιέρην. Ἀλλ' ὁ ἄδολος συμπολίτης μας προετίμα τῆς σχεδὸν πάντοτε ῥαδιούργου διπλωματίας τὰς ἁγνὰς μούσας· Ὅθεν μετὰ δωδεκάμηνον ὑπηρεσίαν, καθ' ἣν ἠδυνήθη ὀλίγα χρήματα νὰ ἐξοικονομήσῃ, παρῃτήθη τῆς ἐντίμου καὶ ἐπικερδοῦς θέσεώς του ὅπως ἐπανακάμψῃ εἰς Ἰταλίαν, καὶ ὅλως εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας ἐκ δευτέρου ν' ἀφιερωθῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐποθοῦμεν νὰ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τινὲς ἐκ τῶν τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς πεπαιδευμένων, οἵτινες δυνάμενοι νὰ ὠφελήσωσι καὶ τιμήσωσι διὰ τῆς σοφίας των ἑαυτούς τε καὶ τὴν πατρίδα, ζημιόνουσι καὶ καταισχύνουσιν ἀπεναντίας διὰ δοξομανίαν ἢ φιλοκέρδειαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἐκείνην, θηρεύοντες χαμερπῶς δουλικὰς θέσεις, καὶ τὰ ἀνόσια πράττοντες ὅπως ἐν αὐταῖς διατηρηθῶσιν.

Ἡ ἀδελφὴ Ἰταλία, ἡ ὀφείλουσα, ὡς καὶ προφάτως εἶπε κλεινός τις συγγραφεὺς, νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἔχει κοινοὺς μετὰ τῆς Ἑλλάδος τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ἐλπίδας, ὑπεδέχθη φιλοστόργως ἐκ νέου τὸ 1804 τὸν Κερκυραῖον, ὅς τις, ἀφοῦ διὰ τῆς συνεργείας του εἰς τὴν σύνταξιν ἐφημερίδος τινος τῆς *ξένης φιλολογίας* ἐν Παταυίῳ δημοσιευομένης, δι' ἄλλων πονημάτων, καὶ διὰ τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν του ἀπέκτησε τὴν φιλίαν καὶ εὔνοιαν τοῦ Μόντη, τοῦ Βεπενέλη, τοῦ Στρατηγοῦ, τοῦ Βαρβιέρη, τοῦ Νέγρη καὶ ἑτέρων περικλεῶν ἀνδρῶν, ἐτιμήθη μὲ τὴν καθηγεσίαν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν Καλῶν Γραμμάτων εἰς τὸ ἐν Τρεβίζῳ Λύκειον ἀπὸ τοῦ 1808 μέχρι τοῦ 1815, καὶ ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1820 ἔτους μὲ τὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ τότε περιωνύμῳ τοῦ Παταυίου Πανεπιστημίῳ. Ἠθέλομεν δὲ ἀδικήσει τὴν ἀλήθειαν ἐὰν δὲν ἀνεφέρομεν ὅτι ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου ἐφάνη ὁ συμπολίτης μας διὰ τὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μεθ' ὧν ἐξεπλήρονε τὰ τοσοῦτον σπουδαίου ὑπουργήματος καθήκοντα· καὶ εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα χρεωστοῦμεν ν' ἀποδώσωμεν καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ τοῦ νὰ μὴ συναγωνισθῇ διὰ τὴν ἕδραν του, κατὰ τὴν νέαν ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς κυριαρχίας διοργάνωσιν τοῦ παταυϊκοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ νὰ ζητήσῃ τὴν σύνταξίν του, καί τοι εὐτελῆ, τῆς ὁποίας καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ.

Κατὰ τὰ παρελθόντα ταῦτα ἔτη, ὁ Πιέρης εἶχε περιηγηθῆ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Χερσόνησον, καὶ ἐπισκεφθῆ ἐπανειλημμένως τὰς πλείστας τῶν κυριωτέρων πόλεων αὐτῆς. Ἀνακτήσας τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἐβουλήθη ν' ἀποκατασταθῇ ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου εἴλκυεν αὐτόν, οὐ μόνον ἡ τῆς χώρας καλλονὴ, τὸ τῶν κατοίκων εὐπροσήγορον, ἡ τοῦ Ἡγεμόνος ἠπιότης, καὶ ἡ γλαφυρῶς καὶ καθαρῶς λαλουμένη ἰταλική, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ τῆς αὐστριακῆς καὶ τῆς τοσκανικῆς Κυβερνήσεως συνθήκη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν ν' ἀπολαύῃ ἀκωλύτως καὶ ἐν Τοσκάνῃ τὴν σύνταξίν του. Τῳόντι κατὰ τὸ 1823 βλέπομεν αὐτὸν ἀποκατασταθέντα εἰς τὴν τῶν Ἀνθῶν πρωτεύουσαν, τὴν ἄλλοτε καὶ ἐν δεινοτέραις τοῦ γένους περιστάσεσι τοὺς Λασκάρεις καὶ τοὺς Χαλκοκονδύλας ξενίσασαν. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ ἥσυχον καὶ μονήρη βίον διήγαγεν ἐπὶ πολλότατα ἔτη, περιστοιχιζόμενος ὑπ' ὀλίγων μὲν πλὴν ἐκλεκτῶν καὶ ἐγκαρδίων φίλων, ἀπολαύων τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν ὅσοι αὐτὸν ἐγνώριζον, ἀδιαλείπτως σπουδάζων, καὶ παρέχων ἐκ διαλειμμάτων τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ δείγματα, ἢ διὰ τῆς καταχωρίσεως ἄρθρων εἰς τὴν τότε παρὰ τοῦ φιλομούσου **Viesseux** ἐκδιδομένην *Ἀνθολογίαν*, ἢ διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἄλλων σπουδαιοτέρων πονημάτων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναφαίνεται ἡ τῆς ἰταλικῆς βαθυτάτη γνῶσις καὶ ἡ ἀξιομίμητος αὐτοῦ γραμματολογικὴ ἠθικότης. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ ὁ ἀνήκων καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας Ἀκαδημίας συμπολίτης μας διωρίσθη ἑταῖρος τῆς Κρούσκας, ἀφοῦ ἡ Ἀκαδημία αὕτη ἐτίμησεν ἐν τῶν βιβλίων του διὰ βραβείου 500 σκούδων, καὶ ἕτερον διὰ τοῦ *accessit*, εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς καθ' οὓς πρὸς πολλοὺς λογίους Ἰταλοὺς διηγωνίσθη. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ, τέλος, κατέλυσε τὸν βίον τὴν 20 Μαΐου 1852, προσβληθεὶς ὑπὸ ὕδροπος καὶ στηθικοῦ ῥεύματος συγχρόνως, καὶ κατέλυσεν αὐτὸν ἄγαμος, ὡς καὶ πάντοτε διήγαγεν, ἢ ἕνεκα τῶν ἰδίων περιστάσεων, ἢ καὶ ἴσως διότι δὲν ἐλησμόνει τὸ τοῦ Με-

(α) Φυλ. Παυδώρ. 152.

νάνδρου, *Μηδέποτε γήμῃ μηδὲ εἰς εὔνους ἐμοί.* Ἂς μὴ πιστεύωσι δὲ οἱ ὁμογενεῖς, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διαμονή του συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ κατ' ἐλάχιστον τὸν πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν Πατρίδα διακαῆ τοῦ Πιέρη ἔρωτα. Ὁ μακαρίτης ὀρθόδοξα αἰσθήματα καθ' ὅλην τὴν ζωήν του ὑπέθρεψε, τὸ δὲ πτῶμά του, κατὰ ῥητὴν αὐτοῦ ἐντολὴν ἐν τῷ τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Λιβόρνου Κοιμητηρίῳ ἀναπαύεται. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν Πατρίδα, ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἵνα καταπεισθῇ ἕκαστος περὶ τῆς φιλοπατρίας του. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων φαίνεται ὁποίαν εἰς αὐτὸν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ εἴδησις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ἐν τούτοις παρατηροῦνται οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ διαρκοῦντος τοῦ ἱεροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν ἀγῶνος, καὶ ἀναδείκνυται ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ δράμῃ ἔκτοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπιθυμία τὴν ὁποίαν δὲν ἐπραγματοποίησε συλλογιζόμενος ὅτι οὔτε ἡ ἡλικία τῷ ἐπέτρεπε νὰ καταστῇ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπωφελὴς ὁλικῶς, οὔτε ἡ ἱκανότης αὐτοῦ, ἰταλοῦ συγγραφέως ὄντος, νὰ βοηθήσῃ διανοητικῶς. Καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἡ φιλοπατρία του ἥτις ἐγέννησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀδιάλλακτον ἐκείνην ἀπέχθειαν, ἣν καὶ μέχρι τελευταίας πνοῆς διετήρησε κατὰ τῆς δυνάμεως ἥτις παρεχώρησε τὴν ἀδελφὴν Πάργαν εἰς τοὺς Τούρκους, τῆς τοσάκις ἐναντία πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα ἀναδειξάσης, καὶ τῆς ἀστόργως πρὸς τὴν Ἑπτάνησον φερομένης; Ἡμεῖς δὲ, οἱ ἀπολαβόντες τὴν εὔνοιαν τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς, εἴμεθα μάρτυρες τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου περὶ τῆς πατρίδος πάντοτε ἐλάλει, καὶ τῶν δακρύων ὅσα ἔχυνεν ὁ ἀγαθὸς γέρων, ὅτε, κατὰ τὸ 1849, ἐν Φλωρεντίᾳ, τῷ ἀνεγινώσκομεν ἄρθρα τινὰ ἀφορῶντα τὰς μαστιγώσεις καὶ τὰς ἀπαγχονίσεις δι' ὧν ὁ τότε ἄγγλος Ἀνθύπατος τὴν πολυπαθῆ κατεβασάνιζε Κεφαλληνίαν. Καὶ ὅμως ὁ Πιέρης ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν προσριλεστάτην γενέθλιον χώραν τὸ 1836—1837 ὅπως καταλείψῃ ἐνταῦθα τὰ ὀστᾶ. Ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν δεσπόζεται ἡ Ἑπτάνησος, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποχαιρετίσῃ αὐτὴν διὰ παντὸς, καὶ νὰ προτιμήσῃ τὴν τοῦ *προσφύγου* κατάστασιν.

Ἀπολείπεται ἤδη ἡ ἀπαρίθμησις τῶν κυριωτέρων τοῦ ἡμετέρου συμπολίτου συγγραμμάτων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξέδοτο τῷ 1806 ἐν Βερώνῃ τὸν *πρὸς τὴν φιλίαν Φόβον*, ἐν ᾧ περιέχονται τὸ *Ἐγκώμιον* τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Ἀντωνίου Τριβόλη Πιέρη καὶ στίχοι τινὲς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, — διάφορα *ποιήματα* μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ *πρὸς τὸν Πετράρχην Ὠδὴ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τῆς Ἰταλίας Βασιλείου*, ᾠδὴ ἥτις ἤρεσε τὰ μέγιστα ἐν τῇ Χερσονήσῳ, καὶ περὶ τῆς ὁποίας τῷ ἔγραφεν ὁ Βετινέλης· « Ἡ Ἰταλία χρεωστεῖ εἰς ὑμᾶς μέγα εὐεργέτημα, ἀληθῆ παλιγγενεσίαν, »—πρὸς δὲ ποιητικαὶ τινὲς μεταφράσεις ἐκ τοῦ Ἀκτινικοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο προσρωνεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ διδάσκαλον Καισαρώτην, ἐγκεντράνων ὅμως εὐφυῶς ἐν τῷ προσρωνηστηρίῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰπ. Πινδεμόντη, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς εὐεργέτας του εὐγνωμοσύνην.

Κατὰ τὸ 1821 ἐδημοσιεύθησαν εἰς Μεδιόλανα τὰ *Ποικίλα Πεζὰ*, ἐν οἷς ἀναγινώσκομεν ὀκτὼ λόγους, καὶ μεταξὺ τούτων διαπρέπει καθ' ἡμᾶς διά τε τὴν μάθησιν καὶ τὴν εὐτολμίαν, ὁ *περὶ τῆς ψευδοῦς περίας τῆς ἰταλικῆς Γραμματολογίας*, ἐκφωνηθεὶς ὅτε ἦτο καθηγητὴς ἐν Τρεβίζῳ, καὶ ἡ Ἰταλία, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐδεσπόζετο ὑπὸ τῶν Γάλλων, οὗ; ὁ εἰρημένος λόγος ἀρκούντως προσβάλλει, — τὰ *Ἐγκώμια* τοῦ Βεργολίνη καὶ τοῦ Βονδιώλη, — καὶ ἐκ δευτέρου τὸ τοῦ Τριβόλη Πιέρη μετὰ παραρτήματος. Τὸ δεύτερον τοῦτο τοῦ συμπολίτου ἡμῶν ἔργον ὅπερ καὶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Κρούσκας, ἀποτελεῖ μέρος τῆς *Ἐκλεκτῆς Βιβλιοθήκης τῶν ἰταλικῶν συγγραμμάτων*, καί τινα ἐκ τῶν εἰς τοῦτο περιεχομένων ἐπανειλημμένως εἰς ἄλλας συλλογὰς μετετυπώθησαν. Εἰς ἡμᾶς δὲ δὲν φαίνεται ἔξω τοῦ προκειμένου νὰ ἀναφέρωμεν τὰς περὶ τοῦ βιβλίου τούτου λέξεις τοῦ κλεινοῦ Νικολίνη. « Εἰς ταῦτα (τὰ ποιήματα), ἐκτὸς τῶν πλεονεκτημάτων τῆς φράσεως, εὑρίσκω τὴν σύνεσιν τοῦ φιλοσόφου καὶ τὸν ἱερὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα, καὶ ἤθελον ἐπιθυμήσει νὰ γίνω φίλος τοῦ συγγραφέως, ἂν δὲν ἦμην ἤδη τοιοῦτος. »

Τῷ 1825 ἐξῆλθεν εἰς φῶς ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ δίτομος *Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας* ἀπὸ τοῦ 1740 μέχρι τοῦ 1824, πόνημα ἐπιχειρηθὲν καὶ ἐκπεραιωθὲν ἐν βραχυτάτῳ χρόνου διαστήματι, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κερκυραῖος τρανῶς τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἀναδεικνύει, καὶ ὅπερ ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Κρούσκας διὰ τοῦ *accessit*· ἤθελε δὲ ἴσως βραβευθῆ ἐὰν δὲν εἶχεν ἀντίπαλον τὸν Βόταν.

Ἐπίσης ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς φῶς προέκυψαν τῷ 1828 οἱ δύο τόμοι *Ποιήματα* ἐπιγραφόμενοι, Ὁ μὲν πρῶτος τούτων περιλαμβάνει τὴν *Περίληψιν τῆς ποιητικῆς τέχνης* τοῦ Φ. Μ. Τσανότη, καὶ διάφορα ποιήματα πρωτότυπα ἢ μεταφρασμένα, καὶ ἐν τούτοις τὸ *εἰς τὴν Δόξαν*. Καὶ πρὸς ἔπαινον τῆς *Ἐπιτομῆς* θελομεν μόνον ἐνθυμίσει ὅτι ὁ ἐν Βονωνίᾳ καθηγητὴς Π. Κώττας ἔλαβεν αὐτὴν ὡς κείμενον τῶν μαθημάτων του· πρὸς ἔπαινον δὲ τοῦ *εἰς τὴν Δόξαν* ποιηματίου ἐπαναλαμβάνομεν εὐχαρίστως τὰς λέξεις τοῦ ἀθανάτου τοῦ Ὠσιαν Ἰταλοῦ μεταφραστοῦ. « Ἡ δόξα, κατὰ τὸ ἔθος ὅλων τῶν φιλαρέσκων ὁμοίων της, βλέπουσα ἑαυτὴν ὑπ' ἐκείνου περιφρονημένην, ἤρχισε δελεάζουσα καὶ θωπεύουσα αὐτὸν, καὶ χορηγοῦσα αὐτῷ τὰς πλέον ποθητὰς χάριτάς της. » Ὁ δὲ δεύτερος τόμος περιέχει τὰ τοῦ Προπερτίου ἐλεγεῖα μεταγλωττισμένα εἰς ἰταλικὰ ὁμοιοκατάληκτα τρίστιχα, μέτρον ἴσως παντὸς ἄλλου ἁρμοδιώτερον πρὸς μετάφρασιν τῶν λατινικῶν διστίχων. Περὶ τῆς μεταγλωττίσεως ταύτης, τῆς ὁποίας προηγεῖται καὶ προοίμιον, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἂν δὲν ὑπερβαίνῃ τὰς προγενεστέρας, δὲν εἶναι ἀναμφιλέκτως ὑποδεεστέρα αὐτῶν, καὶ τοιουτοτρόπως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐδόξαζε καὶ ὁ διάσημος Ἰπ. Α. Λαμβέρτης, ὅστις,

καταχωρίσας ἀπὸ τὸ 1812 ἐν τῷ *Πολυγράφῳ* δύο τῶν ἐλεγείων τούτων μετὰ ἐπαινετικῶν λέξεων, ἐνεθάρρυνε τὸν Πιέρην νὰ ἀποπερατώσῃ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐξιτάλισιν τοῦ φανταστικοῦ καὶ πολυμαθοῦς, ἂν καὶ ἐνίοτε ἰδιοτρόπου καὶ ἀσέμνου, οὐμβριανοῦ ἐλεγειογράφου.

Τῷ 1850-51 ἐδημοσιεύθησαν ὡσαύτως ἐν Φλωρεντίᾳ τὰ *Συγγράμματα* αὐτοῦ εἰς 4 τόμους, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος καὶ ὅλος σχεδὸν ὁ δεύτερος (ἐὰν ἐξαιρέσωμεν ἐξ βιογραφίας τινῶν φίλων του) περιλαμβάνουσι τὴν αὐτοβιογραφίαν τοῦ Πιέρη, πόνημα ὅπερ, ἐὰν δὲν εὐαρεστῇ ἐνίοτε τὸν ἀναγνώστην διά τινας περιττολογίας, δὲν εἶναι ὅμως ἄνευ ἐνδιαφέροντος « καὶ διὰ τὴν καλλιέπειαν (ὡς διατείνεται καὶ ὁ Πολυδώρης), καὶ διὰ τὴν τάξιν μεθ' ὧν συνετάγη καὶ διότι ὑποστηρίζονται καὶ παρηγοροῦνται μὲ παραγγέλματα καὶ παραδείγματα ἥτε ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ ἠθικότης τῶν Γραμμάτων καὶ οἱ θεραπεύοντες αὐτὰ, καὶ τέλος διὰ περιστάσεις οὐκ ὀλίγας καὶ ἀνεκδότους τῶν δημοσίων γεγονότων, καὶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἰδιωτικῶν, πλὴν ἀφορώντων τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ διανοητικώτερον ἑνὸς ἔθνους μέρος. » Προσθέτοντες δὲ ὅτι εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος αὐτοβιογραφίαν θέλει εὕρει ἕκαστος τὴν εἰλικρινῆ περιγραφὴν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ συμπολίτου μας, ὀφείλομεν, καί τοι οὐχὶ ἐπιστήθιοι τῶν διεπόντων ἡμᾶς φίλοι, ἀλλὰ χάριν ἀμεροληψίας, νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον αὐτῆς βιγλίον, ἔνθα ὁ μακαρίτης λαλεῖ περὶ τῆς Ἑπτανήσου, καὶ μὲν ὑπάρχουσι πολλὰ λίαν ἀληθῆ, πλὴν ὑπάρχουσι συγχρόνως καὶ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις ἀκριβείας εἰς ἃ; περιέπεσεν ὁ συγγραφεὺς ὠθηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδιαλλάκτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας μίσους, καὶ ὑπό τινων οὐχὶ ἀδόλων πληροφοριῶν. Ὁ τρίτος τόμος περιέχει διάφορα ποιήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰς πρὸς τοὺς φιλοξένους Ἰπ. Βουοναρώτην καὶ Ἰω. Γεραρδίνην *Ἐπιστολὰς περὶ τοῦ τῆς ἐξοχῆς ἔρωτος*, καὶ τὸν *Διάλογον περὶ τῆς κλασικῆς καὶ ῥωμαντικῆς Γραμματολογίας*. Τὴν πρὸς τὸν Βουοναρώτην *Ἐπιστολὴν* ὁ Πιέρης ἐνόμιζεν ὡς ἀριστούργημα, ὅπερ ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἴσως διότι οὐδέποτε ἔνθερμοι ἐρασταὶ τῆς ἐξοχῆς ἐχρηματίσαμεν. Εἰς δὲ τὸν Διάλογον ὁ συγγραφεὺς δεικνύεται διάπυρος ὑπέρμαχος τῆς κλασικῆς σχολῆς, ὡς καὶ πάντοτε ὑπῆρξε, καὶ ἄσπονδος τῆς ῥωμαντικῆς ἐχθρός. Καὶ κατὰ τοῦτο ὀφείλομεν μέχρι τινὸς νὰ ὁμορωνήσωμεν μετ αὐτοῦ, καθότι καὶ ἡμεῖς δοξάζομεν ὅτι οἱ λαοὶ ἅπαντες οἱ τὰς παρὰ τοῦ Ἡλίου φιλουμένας χώρας οἰκοῦντες, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλοὶ, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ ἣν κατέλιπον αὐτοῖς οἱ πρόγονοι, χρεωστοῦσι νὰ προσκολλῶνται μᾶλλον εἰς τὰ τῶν κλασικῶν ἢ ῥωμαντικῶν, ἀφίνοντες τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς παραφορὰς τοῦ τελευταίου εἰς τὰς ὀμίχλας καὶ τοὺς πάγους τῆς ἀκλήρου, οὕτως εἰπεῖν, Ἄρκτου. Τέλος εἰς τὸν τέταρτον τόμον ἀναγινώσκομεν τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν ἐξ ἐκ τῶν *Ἠθικῶν* τοῦ Σένεκα, καθ' ἣν εὐδοκίμησεν ὁ Πιέρης, ὁ ἀδιαλείπτως μεγίστην μαφτυρήσας συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου τοῦ ἀχαρίστου Νέρωνος· προσέτι δὲ μεταγλωττισμένα 33 *δημοτικὰ Ἄσματα τῆς Ἑλλάδος* μετ' ἄλλων 26 Διστίχων, καὶ διάφορα ποιήματα, μὴ ἐστερημένα εὐχερείας καὶ γλαφυρότητος.

Ἐκτὸς τούτων ὁ Πιέρης κατέλιπε καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα, ἐν οἷς τὰ πολύτομα αὐτοῦ *Ὑπομνήματα*, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἱστορικῶν *Μαθημάτων*, τὰ ὁποῖα εἶχε παραδώσει κατὰ τὴν ἐν Πισαυίῳ καθηγεσίαν. Τὰ χειρόγραφα τούτων ἐκληροδότησεν ὁ συμπολίτης μας διὰ τῆς διαθήκης του εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ῥικαρδιανὴν βιβλιοθήκην, ὡς ἐδώρησε καὶ τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του. Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τυπωθῶσι τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα, ὧν τινων ἡ ἔκδοσις δύναται νὰ τιμήσῃ καὶ τὴν τοῦ μακαρίτου μνήμην, καὶ τὴν παραγαγοῦσαν αὐτὸν Κέρκυραν.

ΒΕΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΑΝΝΑΜΙΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

(Ἴδε φυλλ. 183. σελ. 351. Τέλος.)

—ooo—

Τὰς λέμβους ἐλαύνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γυναῖκες, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι· εἶναι δὲ αὗται μεγάλαι, εὔρωστοι καὶ ἀῤῥενωποὶ, γυμνὸν ἔχουσαι τὸ σῶμα πλὴν τῆς ὀσφύος ὅθεν αἰωρῶσιν εἶδός τι *φουστανέλλας*.

Τὸ περιεργότερον τῶν ἐν τῷ Ἀνναμιτικῷ κράτει εἶναι τὰ λάτομεῖα. Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὰ περὶ αὐτῶν περιηγητής τις, ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος·

« Λαβόντες τὴν ἄδειαν τῆς ἐξουσίας ἵνα ἐπισκεφθῶμεν τοὺς μαρμαρίνους βράχους, ἐπεβιβάσθημεν εἰς δύο λέμβους τοῦ ἡμετέρου πλοίου. Καθόσον δὲ ἀνεπλέομεν τὸν ποταμὸν ἀπηντῶμεν παρὰ τὰς ὄχθας ἄλση κοκκοροινίκων ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔκειντο αἱ γραφικαὶ καλύβαι τῶν Ἀνναμιτῶν. Ἦσαν δὲ τοσαῦται αἱ καμπαὶ καὶ τῶν δύο ὀχθῶν, ὥστε ἀδιακόπως παριστάνοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν νέα καὶ χαρίεντα ἀντικείμενα· ταῦτα δὲ ἐκάλλυνον ἔτι μᾶλλον τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων, τὸ συῤῥέον ἵνα θαυμάσῃ ἡμᾶς.

» Μετὰ δύο ὡρῶν πλοῦν ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς βράχους.

» Τὸ θαῦμα τοῦτο τοῦ Ἀνναμιτικοῦ κράτους σύγκειται ἐκ πέντε ὀρέων μαρμαρίνων, ἀνακυπτόντων ἐκ μακροῦ ψαμμώδους πεδίου, κατακλυσθέντος πάλαι ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τὸ μέρος τὸ ὁποῖον διατρέχει τις ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βράχων, εἶναι μᾶλλον ξηρὸν καὶ ἐνδεὲς φυτῶν· ἅμα ὅμως

ὡς ἀρχήσῃς ν' ἀναβῇς αὐτοὺς, καὶ σπήλαια, καὶ κρημνοὶ, καὶ θέσεις ἀπότομοι, πάντα εἶναι κατάφυτα ἀλλὰ καὶ τὰ σχήματα τῶν βράχων εἶναι ποικίλα καὶ περίεργα· αἱ πέτραι ἑνὸς αὐτῶν φαίνονται μακρόθεν παριςάνουσαι ἱππότας ἐνόπλους τοῦ μεσαιῶνος κλίνοντας τὸ γόνυ ἐπὶ τάφων. Ἐφ' ἑνὸς δὲ τῶν ὀρέων εἶναι κεχαραγμένα τρισμέγιστα γράμματα κινεζικὰ λέγοντα ὅτι ἔκαιε πάλαι ἐκεῖ ἡφαίστειον χρησιμεῦον ἀντὶ φάρου πρὸς τοὺς ἁλιεῖς καὶ τοὺς πειρατὰ καταφεύγοντας εἰς τὰ σπήλαια. Ἀνέβημεν δὲ εἰς τ

Γυνὴ ἐλαύνουσα λέμβον.

ὄρος τοῦτο διὰ κλίμακος λελαξευμένης ἐπὶ τῶν βράχων αὐτοῦ, καὶ περιστοιχιζομένης ὑπὸ πλήθους φυτῶν καὶ ἀνθέων. Ἄνωθεν τῆς κλίμακος κατεσκευάσθη θύρα ἐπιγραφὴν ἔχουσα κινεζικήν. Ἐπειδὴ δὲ ἀναβαίνοντες ἀπηυδήσαμεν, ἐκαθήσαμεν εἰς θρανία λελαξευμένα μεταξὺ φυτῶν, καὶ ἐθαυμάζομεν τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Ἐκεῖ καὶ θάλασσα καὶ νῆσοι καὶ ποταμοὶ καὶ ὄρη καὶ λίμναι καὶ δένδρα καὶ οὐρανὸς πορφυροῦς, πράσινος καὶ ἰώδης, ἀναγγέλλων καταιγίδα καὶ τρικυμίαν.

» Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, μεταξὺ βράχων καὶ ἀνθέων, καὶ ὑπὸ δένδρα πυκνὰ καὶ σκιόφυλλα, ἀνηγέρθη παγόδα, πολλὰ ἔχουσα εἴδωλα ἐκ λίθου καὶ ξύλου. Περιεκυκλούμεθα δὲ ὑπὸ σμήνους περιέργων οἵτινες παρετήρουν τὸ ἔνδυμα ἡμῶν καὶ ἠτέιζον ἡμᾶς πανταχόθεν. Πάντες δὲ οὗτοι μόλις ἐκαλύπτοντο διὰ μελαίνων χιτώνων, καὶ ἵσταντο οἱ μὲν ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν οἱ δὲ πολὺ κατώτερον ἡμῶν. Ἐνίοτε διαβαίνοντες ὑπὸ θύρας φυσικὰς, εἰσερχόμεθα εἰς εὐρυχωροτάτας αἰθούσας ἐκ μαρμάρου, ὡραϊζομένας πάντοτε ὑπὸ φυτῶν ἀνθοστερῶν καὶ δένδρων ἀειθαλῶν. Τὸ ἐπαγωγότερον ὅμως πάντων τῶν θεαμάτων ὑπῆρξε τὸ ἑρεξῆς·

» Συνοδευόμενοι ὑπὸ ἑκατὸν περίπου ἐγχωρίων, κατέβημεν εἰς παρόδους μόλις φωτιζομένας διὰ τῶν σχισμάδων τῶν βράχων. Λίφνης ὅμως, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῶμεν παρ' οὐδενὸς, εὑρέθημεν ἐν τῷ μέσῳ ἓξ γιγάντων ἐνόπλων, φυλασσόντων τὴν εἴσοδον τῆς παγόδας· μόλις δὲ εἴδομεν τοὺς τρομεροὺς τούτους κολοσσοὺς, εἴδωλα ἀποτρόπαια καθήμενα ἐπὶ τίγρεων καὶ λεόντων, καὶ τραπέντες περὶ σωροὺς βράχων, περιεχύθημεν ὑπὸ φωτὸς τοξευομένου διὰ τοῦ θόλου· τότε πρὸ πάντων ἐκυριεύθην ὑπὸ μεγίστης ἐκστάσεως.

» Εὑρέθην εἰς τὴν κορυφὴν κλίμακος ὅπου ἐκάθηντο εἴδωλα ὅμοια πρὸς τὰ ῥηθέντα· ἐνώπιον δὲ

ἡμῶν ἠνοίγετο σπήλαιον φυσικὸν 100 περίπου ποδῶν ἔχον ὕψος καὶ 80 βάθος, καὶ ἐπὶ τῶν βράχων ἤστραπτον λαμπρότατα καὶ ποικίλα χρώματα ἐν μέσῳ σχοίνων πρασίνων ἢ ἀπολελιθωμένων, οἵτινες τυλίσσονται ἐπιχαρίτως περὶ τοὺς λίθους. Ἐκ δεξιῶν, πρὸς τὸ κάτω τῆς κλίμακος, ὑπάρχει παγόδα οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ εὐσεβοῦς τινος βασιλέως· ἡ στέγη αὐτῆς εἶναι κεχρωματισμένη, καὶ τὰ εἴδωλα κε

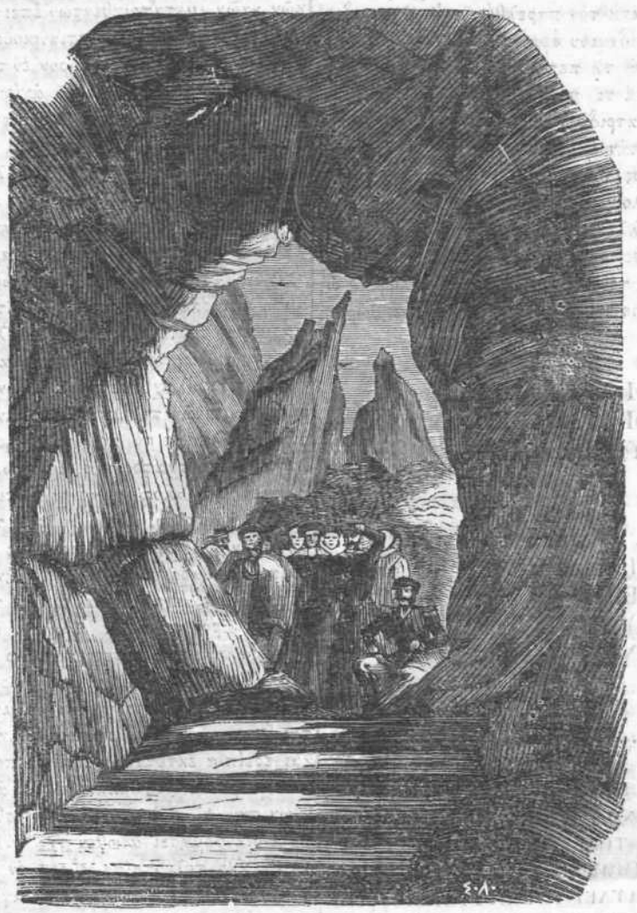

Λατομεῖον.

χρυσωμένα, ὅμοια πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ κείμενα ἐπὶ τῶν ἐντὸς των βράχων λελαξευμένων βημάτων. Παρὰ τὴν παγόδαν ταύτην ὑπάρχει πηγὴ ὕδατος. ὄπισθεν δὲ αὐτῆς συσσωρεύονται καθ' ἑκάστην ἀπολιθώσεις, αἵτινες θέλουσί ποτε χρησιμεύσει ἀντὶ βάθρων νεωτέρων εἰδώλων. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου, ἐντὸς ἐπίτηδες ναΐσκου, κεῖται τὸ ἐφέστιον εἴδωλον, μέγα καὶ ἔνοπλον, γεγλυμμένον μετὰ πολλῆς περιεργείας καὶ ποικιλίας· ὑπάρχουσι δὲ ἐν τῷ ποικιλοχρόῳ τούτῳ σπηλαίῳ καὶ διάφορα σκεύη χαλκᾶ, καὶ θυμιατῆρες, καὶ ἄλλα ἀγγεῖα. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φανταςθῇ τις τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φω-

τὸς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται διὰ τῶν σχισμάδων τοῦ βράχου, περικεκοσμημένου ὑπὸ ἀνθέων καὶ σχοίνων ἐν οἷς ἐμφωλεύουσι πτηνὰ καὶ πίθηκες. Μυριάδες δὲ χελιδόνων κατέκτησαν τοὺς ὑψηλοτέρους θόλους ὅπου ἔπηξαν τὰς φωλεάς των.

» Ὅτε ὁ βασιλεὺς Μιγ-Μὰν ἐπεσκέφθη τὰ μέρη ταῦτα, τὰ σπήλαια ἐπληρώθησαν μανδαρίνων, βόνζων καὶ γυναικῶν· προσέφερε δὲ ὄγκους χρυσίου δύο, τοὺς ὁποίους εἴδομεν ἐγκεκολαμμένους ἐντὸς τοῦ βράχου.

» Καὶ ὅτε κατεβαίνομεν τὴν πλατεῖαν κλίμακα ἥτις περιζωννύει τὸν βράχον, ἀπηντῶμεν τάφους ἐν μέσῳ ἀνθέων καὶ ναοὺς ὑπὸ τὰ δένδρα, καὶ εἴχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὴν θάλασσαν.

» Ὁ ἄνεμος, πνεύσας βιαίως, ἐπανέφερεν ἡμᾶς ταχέως εἰς τὸ πλοῖον. Καὶ ἤμεθα μὲν κεκοπιακότες καὶ κατάῤῥυτοι, ἀλλὰ καὶ ἔμπλεοι θαυμασμοῦ δι' ὅσα εἴδομεν. »

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΙΜΒΡΟΥ.

(*Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς.*)

—ooo—

. . . . . Ἐγὼ δὲ, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἔχω ἄξιον νὰ σᾶς κοινοποιήσω ἐντεῦθεν, σᾶς ἀποστέλλω ἀρχαίας τινὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς, τὰς ὁποίας πέρυσι, κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον, διαμένων ἐν τῇ πατρίδι μου ἐφρόντισα νὰ συλλέξω καὶ νὰ ἀντιγράψω, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι κατά τι πρὸς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῆς φίλης πατρίδος, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περὶ αὐτῆς ἱστορικοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, μένει εἰσέτι διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀρχαίων ὑπομνημάτων ἄγνωστον· καὶ ἂν θεωρηθῶσι, καθὼς ἐλπίζω, χρήσιμοι καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ὡς ἀνέκδοτοι, ἂς δημοσιευθῶσι διὰ τῆς φίλης *Πανδώρας*.

Α.

ΘΕΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ
ΘΕΟΙ ΔΥΝΑΤΟΙ
ΙΣΧΥΡΟΙΚ . .
ΚΑ . . . . . .
ΑΝ . . . . .
Ο . ΚΟΙΟΣ
ΚΡΕΙΟ(Σ) Υ
ΠΕΡΕΙΩΝ
ΕΙ(Α)ΠΕΤΟΣ
ΧΡΟΝΟΣ.

Β.

. . . . . .
. . . . . ΟΝΠΡΟ . . . . . .
. . . . Μ. Ν. ΡΑΤΩΙ ΜΕΤΑ . . . .
. . ΙΩ. ΑΓΑΘΟΝΟ ΤΟΥ ΑΝΔΟΚΕ(ΩΣ . . .
Α)ΝΑΓΡΑΨΑΙ ΔΕ ΤΟΔΕ ΤΟ ΨΗΦΙΣ(ΜΑ ΕΝ ΤΗ
Π)ΛΑΤΕΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΝ ΣΤΗΛΕΙ ΛΙΘΙ(ΝΗ ΚΑΙ
Σ)ΤΗΣΑΙ ΕΝ ΤΕΙ ΑΥΛΕΙ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΙΟΥ(ΤΗΝ
ΔΕ ΤΗΝ ΑΝΑΓΡΑΦΗΝ ΤΗΣ ΣΤΗΛΗΣ ΜΕΡΙΣΑΙ(ΔΕ
Τ)ΟΝ ΤΑΜΙΑΝ ΤΟ ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ.

Ο ΔΗΜΟΣ

Γ.

ΝΙΚΟΔΩΡΟ(Σ
Ε)ΡΜΗΙ

Δ.

ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ ΑΝΕΘΕΣΑΝ
ΔΙΟΠΕΙΘΗΣ ΔΙΟΓΕΙΤΟΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΥΣ
ΧΑΡΗΣ ΦΙΛΩΝΟΣ ΣΦΗΤΤΙΟΣ
ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ ΧΑΡΗΤΟΣ.

Ε.

ΔΙΟΝΥΣΩΙ ΜΕΙΛΙΑΣ
ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΠΑΛΛΗΝΕΥΣ.

Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας εὗρον ἐν τοῖς πολυαρίθμοις ἐν τῇ πατρίδι μου ἐξωκκλησίοις, ἐν οἷς, ἀνοικοδομηθεῖσιν ἐσχάτως ἐκ τοῦ προχείρου ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν, ἀνεκαλύφθησαν ἐν τοῖς κατακεχωσμένοις ἐρειπίοις κίονες καὶ ἄλλα διάφορα μάρμαρα, μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ναῶν, μεταποιηθέντων ἔπειτα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ναοὺς χριστιανικούς. Καὶ τὴν μὲν Α'. τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὗρον ἐν τῷ ἐξωκκλησίῳ, τῷ τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, εἰς τόπον λεγόμενον Καμάρι, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Γλυκύ, ἐπὶ μαρμάρου ποδιαίου τὸ μῆκος, σῶον μὲν καὶ ἀνελλειποῦς, ἀλλὰ τὰ γράμματα ἐκ τῆς πολυκαιρίας ἐφθάρησαν ἐν πολλοῖς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθην μὲ ὅλας τὰς προσπαθείας νὰ ἀναγνώσω τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον στίχον, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ γνωσθῇ ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη ἐπιγραφὴ καλλίτερον. Κεῖται δὲ σήμερον τὸ μάρμαρον τοῦτο, λίαν ἀπειροκάλως κτισθὲν, ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ῥηθέντος ἐξωκκλησίου, ἀλλ' ἴσως οὕτω προφυλαχθήσεται μᾶλλον ἐκ τῶν χειρῶν ἱεροσύλων τινῶν περιηγητῶν. Τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν, μᾶλλον δὲ τὸ πολύτιμον λείψανον ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ψηφίσματος τῆς Ἰμβρου, ἀνέγνων ἐπὶ τετμημένης πλακὸς, κειμένης ἐν τινι ἐξωκκλησίῳ τοῦ χωρίου Κάστρου, ὅπου ὑπῆρχε τὸ πάλαι, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κυριαρχίας τῆς νήσου, ἡ ἀρχαία ὁμώνυμος πόλις αὐτῆς. Τὴν πλάκα δὲ ταύτην μετακομίσας ἐναπέθηκα ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου πρὸς φύλαξιν. Τὴν Γ'. ἐπιγραφὴν εὗρον ἔν τινι ἐξωκκλησίῳ κατερειπωμένῳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Παναγίας, ἐπὶ ὀγκώδους τινὸς τετραγώνου μαρμάρου, ὅπου φαίνονται ἴχνη οὐ μόνον ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐρείπια ἐκτεταμένης τινὸς πόλεως. Ὀλίγον ἀπωτέρω, ἐν τῷ ἐξωκκλησίῳ τῆς ἁγίας Μαρίνης ἀνέγνων τὴν Δ'. ἐπὶ μαρμάρου κτισθέντος ὡσαύτως ἐν τῇ ἀνοικοδομήσει ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ. Τὴν δὲ Ε'. καὶ τελευταίαν εὗρον ἐν τῷ Μετοχίῳ τῆς Λαύρας, τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τιμωμένῳ, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ μαρμάρου, ὅπερ ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς βάσις, ἐφ' οὗ ἵστατο τοῦ Διονύσου τὸ ἄγαλμα.

Ταῦτα ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψω περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν· παρατηρήσεις δὲ ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἀδαὴς παντάπασι τῶν τοιούτων, δὲν τολμῶ νὰ ἐπιφέρω, κλ.

ΑΡΧ. Ν. Γ.

Η ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑ.

(*Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.*)

—ooo—

Ἤμην πρό τινων ἐτῶν κάτοικος χωρίου, οὗ τινος ὁ ἐφημέριος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ὁμιλητικὸς, ἦτον ἐν ταυτῷ καὶ διδάσκαλος. Συνείθιζε δὲ μετὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰ πνευματικά του τέκνα εἰς τοὺς ἀγροὺς των, ἅ τινα, ἐπειδὴ τὸν ἐτίμοντο, συνηθροίζοντο ἀμέσως σωρηδὸν περὶ αὐτόν. Ἡ ὁμιλία του ἦτον εὐσεβὴς καὶ γλυκεῖα, καὶ δι' αὐτῆς ἠγωνίζετο νὰ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην καὶ εἰρήνην πρὸς πάντας. Καὶ ἐπειδὴ μίαν τῶν ἡμερῶν ἤκουσέ τινα καταλαλοῦντα, λαβὼν τὸν λόγον εἶπε·

Κύριοι καὶ Κυρίαι! κάκιστον εἶναι τὸ νὰ κακολογῇ τις τὸν πλησίον. Καὶ ἐννοῶ μὲν ὅτι πολλάκις καταλαλεῖ τις ἀπερισκέπτως· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἡ καταλαλιὰ, ἅπαξ γενομένη, φέρει κάκιστα ἀποτελέσματα, καταστρέφει περιουσίας, ἀτιμάζει γυναῖκας, ἐνίοτε δὲ καὶ φονεύει. Ματαία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἡ μετάνοια διότι τὸ κακὸν ἐγένετο. Ἐὰν λοιπὸν τοιαύτη εἶναι ἡ καταλαλιὰ, ὁποία ἄρα ἡ συκοφαντία;

Εἴς τινα πόλιν ἣν δὲν ὀνομάζω διότι εἶναι εἰς ὑμᾶς ἄγνωστος, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὠνόμαζα καὶ ἂν ἦτον γνωστὴ εἰς τὸ ἀκροατήριόν μου, ἤκμαζεν ἄλλοτε νέα κόρη, ὀνόματι Ἑλένη, ὡραιοτάτη καὶ τὸ γένος ἔλκουσα ἐξ οἰκογενείας πλουσίας, ἰσχυρᾶς καὶ εὐγενοῦς. Δυστυχῶς ὅμως, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων οἵτινες κατεσπάραττον τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζη (μεγίστη συμφορὰ, τέκνα μου, εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐπικρατοῦσι τοιαῦται ἔριδες), πάντες οἱ συγγενεῖς της, καὶ πατὴρ καὶ πάππος καὶ ἀδελφοὶ καὶ θεῖοι, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὴν ἡττηθεῖσαν μερίδα, εἴτε ἔπεσαν μαχόμενοι, εἴτε ἐκαρατομήθησαν ἢ ἀπηγχονίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων, εἴτε ἐξωρίσθησαν. Ὅθεν ἡ Ἑλένη ἔμεινε μόνη καὶ ἄπορος μετὰ τῆς μητρός της. Εὔκολον ἄρα νὰ φαντασθῆτε πόσον πτωχικὰ ἀνετράφη ἡ ταλαίπωρος! Ὄχι μόνον ἐστερεῖτο ὅλων τῶν μεγαλείων ὅσα ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ διὰ τὴν πρὶν εὐπορίαν τῶν γονέων της, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐναντίων δὲν τὴν ἐπλησίαζον οὔτε αὐταὶ αἱ συνηλικιώτιδές της.

Μόναι λοιπὸν συνέζων ἡ θυγάτηρ καὶ ἡ μήτηρ. Συνεχῶς ἡ μήτηρ ἔκλαιε, καὶ ὅταν ἡ θυγάτηρ δὲν ἔκλαιε μετ' αὐτῆς, ἔρραπτεν, ἔνηθεν, ἢ ἀνεγίνωσκε παλαιόν τι βιβλίον ἐκκλησιαστικὸν, συναξάριον ἢ χρονικὸν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐρχομένη εὕρισκε τὴν μητέρα της κλαίουσαν. Τῆς Ἑλένης ὅμως ὁ βίος δὲν ἦτον τόσον ὀδυνηρὸς ὅσον τὸν ὑποθέτετε· διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχε γνωρίσει τὸν πατέρα, τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς της, ἀλλ' οὔτε τὰ ἀγαθὰ τῆς οἰκογενείας της· πλὴν τούτου ἦτον νέα, καὶ ἡ θλῖψις δὲν κυκλοφορεῖ εἰς τὸ αἷμα τῆς ἡλικίας ἐκείνης ὅπως εἰς τὸ τῶν πρεσβυτέρων. Τὴν ἄνοιξιν, παραδείγματος χάριν, ἡ Ἑλένη ἀπὸ πρωΐας, ὁμοῦ μὲ πτωχὴν ὑπηρετίδα, ἐτύναζεν ἄνθη, ἢ ἠγόραζεν ἀκανθίδα (καρδερίναν) τὴν ὁποίαν ἀνέτρεφε φιλοστόργως καὶ εἶχε σύντροφον, ἢ τέλος πάντων, ἐπειδὴ εἶχε καρδίαν ὡραίαν, ὅσον καὶ τὸ πρόσωπόν της, κατορθόνουσα νὰ συνδράμῃ ἄλλον τινὰ ἐνδεέστερόν της, ᾐσθάνετο εὐτυχίαν ἥτις διήρκει πολὺ πλέον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ εὐεργετηθέντος. Ὅτε δὲ ἐγένετο δεκαεξ ἐτῶν ᾐσθάνθη καὶ ἄλλην παραμυθίαν ἰσχυροτέραν, ὡς φαίνεται, καὶ τῆς παραμυθίας τῶν ἀνθέων καὶ τῆς ἀκανθίδος, ἴσως δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνης.

Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἐνῷ ἐτύναζεν ἄνθη, τὴν εἶδέ τις νέος, τὸ ὄνομα Γεώργιος, ὅστις ὡραῖος μὲν ἀλλὰ πενιχρῶς ἐνδεδυμένος, ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν πλουσίαν ἐπίσης καὶ εὐγενῆ, ἀλλὰ καταστραφεῖσαν, ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλένης, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέξεων. Εἰ δὲ καὶ ἦτον ἱκανὸς καὶ τίμιος, ἀπεκρούετο ὅμως ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐχθρῶν τῆς οἰκογενείας του, καὶ διήνυε βίον ταλαίπωρον καὶ ἀργόν.

Πολλοὶ λέγουσιν ὅτι μήτηρ πασῶν τῶν κακιῶν ἐστὶν ἡ ἀργία· τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως φρονῶ ὅτι ἡ τοιαύτη γόνιμος ἀργία εἶναι ἡ τῶν πλουσίων· διότι οἱ πτωχοὶ καὶ ἀργοὶ ὄντες, πῶς θέλετε νὰ παρεκτραπῶσιν εἰς τὰς παραλυσίας καὶ τὰς ἡδονὰς τὰς γεννώσας τὰ ἐλαττώματα; Πιθανὸν μόνον νὰ αἰσθάνωνται ἐνίοτε σκιρτήματα ἐρωτικὰ, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον Γεώργιον.

Καὶ ἠξεύρετε ὁποῖα εἶναι ταῦτα τὰ σκιρτήματα; τοῦ πτωχοῦ ἀργοῦ ἐννοῶ· μὴ ἔχων τί ἄλλο νὰ πράξῃ, ἔχει ἀεννάως τὸν νοῦν του, τὸν λογισμόν του εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης του· μήπως ἔχῃ εἰς ποίας συναναστροφὰς νὰ ὑπάγῃ, εἰς ποῖον θέατρον νὰ παρασταθῇ, εἰς ποίας δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐνασχοληθῇ; Ὅθεν καὶ ὁ Γεώργιος, καθὸ τοιοῦτος ἀργὸς, ἦτον τρελλὸς, καὶ τοιοῦτος τρελλὸς ὥστε ἀντὶ νὰ ἐμβῇ εἰς δρόμον εὐθὺν φέροντα εἰς εὐτυχίαν, εἰσῆλθεν εἰς δρόμον σκολιὸν καὶ ἄσκοπον. Ὁ εὐθὺς δρόμος ἦτον ὁ ἑξῆς· νὰ ὁμιλήσῃ σήμερον τὴν μητέρα, νὰ λάβῃ αὔριον τὴν συγκατάθεσίν της, καὶ μεθαύριον νὰ προσκληθῇ ὁ ἐφημέριος νὰ πράξῃ τὸ χρέος του. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπερίμενε καὶ ἡ μήτηρ, ἡ ὁποία ἐννοήσασα τὴν κλίσιν τῆς θυγατρός της θὰ συγκατένευεν ἀμέσως. Ναὶ μὲν ὁ Γεώργιος ἦτον πτωχὸς, ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ Ἑλένη ἦτον πλουσιωτέρα; Ἡ δὲ φρόνιμος μήτηρ δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ τοιαύτην οὖσαν μὲ πλούσιον, ἢ ἂν δὲν εὕρισκε δὲν εἶχεν ὄρεξιν νὰ τὴν ἀφήσῃ ν' ἀποθάνῃ ἄγαμος.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ζητήσῃ ὁ Γεώργιος τὴν Ἑλένην, ἤρχισε νὰ σκέπτεται ἄλογα καὶ παράλογα, ὡς νὰ ἦτον αὐτὴ γόνος ἡγεμονικὸς καὶ ἀνωτέρα του. Μεγάλη, ἔλεγε, δυστυχία θὰ εἶναι, ἂν ἡ νέα αὐτὴ, τόσον καλὴ, τόσον ὡραία, τόσον χαριτωμένη, ὑπανδρευθῇ ἄνδρα πτωχὸν οἷον ἐμὲ, ἄνευ προστασίας καὶ ἄνευ ἐλπίδος, ἄνδρα ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ τὸ χειρότερον, δὲν ἐνήργησε τίποτε διὰ νὰ γίνῃ κάτι τι. Καὶ ὅμως εἶμαι εἴκοσιν ἐτῶν· πόσοι

ἄλλοι εἰς τὴν ἡλικίαν μου ἀπέκτησαν κατάστασιν καὶ ὄνομα, ἢ ἐδόξασαν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας των! διατί νὰ μὴ τοὺς μιμηθῶ;

Τοσούτῳ δὲ ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν ἰδέαν ταύτην, ὥςε ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον. Καθὼς ἴσως ἠκούσατε, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐγίνετο πόλεμος μεγάλος, ἡ σταυροφορίαι κατὰ τῶν Τούρκων τοὺς ὁποίους τότε ὠνόμαζον ἀπίστους. Οἱ πόλεμοι δὲ οὗτοι ἐπεκαλοῦντο ἱεροί, καὶ οὐδεμία τῶν καλῶν οἰκογενειῶν ὑπάρχει ἡ ὁποία νὰ μὴ ἐπρόσφερεν ἓν τοὐλάχιστον θῦμα ὑπὲρ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι καὶ πολλοὶ μετέβαινον εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ κερδήσωσι πλοῦτον καὶ ὄνομα, καὶ ἐξ αὐτῶν βεβαίως ἦτον καὶ ὁ Γεώργιος.

Μόνον μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐνόμισε καλὸν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ μὲ τὴν μητέρα τῆς Ἑλένης καὶ τὴν Ἑλένην αὐτήν. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐκοινοποίησεν εἰς αὐτὰς τὴν παράδοξον ἀπόφασίν του. Τὸ κατ' ἐμὲ, νομίζω ὅτι αἱ κυρίαι αὗται, διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀνέφερα, θὰ ἐπροτίμων ν' ἀκούσωσι τὸν Γεώργιον λέγοντα ἄλλο τι ἢ δόξαν καὶ μέλλον καὶ Ἅγιον Τάφον. Ἀλλ' εἴτε ἐκ συστολῆς, εἴτε ἐκ δυσαρεσκείας, εἴτε διότι αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ εἴδους τούτου διέθρυπτον τὴν φαντασίαν τῶν τότε γυναικῶν, ἡ μὲν μήτηρ ἐπήνεσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γεωργίου, ἡ δὲ κόρη ἐσιώπησεν. Ὁ νέος λοιπὸν ἤρχισε νὰ ἑτοιμάζεται· ἐζώσθη τὰ ὅπλα του, ἀνέβη εἰς τὸ ἄλογόν του, καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχε τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς γέροντα ὑπηρέτην ὅστις τὸν εἶχεν ἀναθρέψει. Τὸν δὲ χρυσοῦν σταυρὸν τὸν ὁποῖον ἐλάτρευεν ὡς ἱερὸν, διότι ἦτον τῆς μητρός του, ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλένην, παρακαλέσας αὐτὴν νὰ τὸν φέρῃ ἐνόσῳ δὲν μάθῃ ὅτι ἀπέθανεν, ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ πέντε ἔτη, εἰς ἐνθύμησιν τῆς ἀγάπης του. Ἡ νέα τὸν ἐκρέμασε κλαίουσα εἰς τὸν λαιμόν της, καὶ ἔδωκεν ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς τὸν νέον μανδύλιον κεντηθὲν ἀπὸ αὐτήν.

Δύο ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε, καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἠλεκτρικὸς τηλέγραφος, οὔτε ἀτμόπλοια, οὔτε κἂν ταχυδρομεῖα ὑπῆρχον τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, οὐδεὶς τῶν δύο νέων ἔμαθε τί γίνεται ὁ ἄλλος. Τέλος πάντων ὁ Γεώργιος εὗρεν ἱερέα προσκυνητὴν ἐπανερχόμενον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν γράμμα ἐν ᾧ ἔλεγεν εἰς τὴν Ἑλένην καὶ τὴν μητέρα της ὅτι εὑρίσκετο ὑγιὴς εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον, ὅτι ἐπολέμει, ὅτι ἐφόνευε πολλοὺς ἀπίστους μὲ τὴν σπάθην του, καὶ ὅτι ἐπηνέθη διὰ τοῦτο. Προσέθετε δὲ ὅτι μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν σταυροφόρων ὑπῆρχον ἔριδες καὶ σκανδαλώδεις φατρίαι, ὅτι ὁ τίμιος, ὁ εὐθὺς, ὁ ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος ἄνθρωπος δὲν εἶχε καμμίαν ἐλπίδα προόδου καὶ ἐπιτυχίας, ἐνῷ ὁ δόλιος, ὁ κόλαξ ὁ χαμερπὴς, εἶχεν ἔμπροσθέν του παράδεισον πλούτου καὶ προβιβασμῶν. Διὰ τοῦτο ἐνόμιζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπετύγχανον οἱ σκοποί του, καὶ παρεκάλει τὴν Ἑλένην νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσέν της μέχρι τῆς ταχθείσης προθεσμίας.

Ἐπέτυχον δὲ καὶ αἱ κυρίαι αὗται μετά τινας ἡμέρας εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὸν ἀποκριθῶσιν· ἡ μὲν μήτηρ ἔγραψεν ὅτι τὸν ἠγάπων πάντοτε περιπαθῶς, ἡ δὲ κόρη ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς ὅτι θὰ μείνῃ εἰς αὐτὸν πιστὴ ὄχι μόνον καθ' ὅλην τὴν προθεσμίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην της τὴν ζωήν· ὅτι εἴτε πρὸ αὐτοῦ εἴτε μετ' αὐτὸν ἀποθάνῃ, ἡ καρδία της θὰ ἐμβῇ εἰς τὸ μνῆμα ὡς εἰς ἐκεῖνον μόνον ἀνήκουσα.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλένη ἔρθασεν εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας της· τὸ κάλλος της ἦτον ἐξαίσιον, καὶ τοιοῦτον ὥστε μὲ ὅλην τὴν πενιχρὰν ἐνδυμασίαν της, καὶ μὲ ὅλον τὸν μονήρη βίον της, οἱ νέοι τῆς πόλεως ἀνεκάλυψαν αὐτήν. Εἷς μάλιστα τούτων, εὐγενὴς καὶ πλούσιος, ἀνῆκεν εἰς οἶκον ἰσχυρόν· καὶ ἦτον μὲν ὀλιγώτερον εὔμορφος τοῦ Γεωργίου, εἶχεν ὅμως τρόπους ἐρασμίους καὶ πλήρεις χάριτος. Οὗτος ἰδὼν τὴν Ἑλένην τὴν ἠγάπησε, καὶ πράττων ὡς πρέπει νὰ πράττῃ πᾶς φρόνιμος νέος, ἐζήτησε νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ὁ Δημήτριος, οὕτως ὠνομάζετο ὁ νέος αὐτὸς, ἦτον ἐξ ἐκείνων οἵτινες οὔτε ὅλως διόλου καλοὶ οὔτε ὅλως διόλου κακοὶ εἶναι, οἱ ὁποῖοι ὅμως πιθανῶς νὰ ἦσαν ὅλως διόλου καλοὶ, ἐὰν δὲν διεφθείροντο ἀπὸ τὴν ἀδιακόπως εὐμενῆ πρὸς αὐτοὺς τύχην. Διὰ νὰ νυμφευθῇ γυναῖκα πτωχὴν, τελευταῖον λείψανον οἰκογενείας ἐξορίστου καὶ ταπεινωθείσης, ἔπρεπεν ἐν πρώτοις νὰ κατασιγάσῃ τὴν ἰδίαν του φιλοδοξίαν, καὶ δεύτερον νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα θὰ παρενέβαλλον οἱ γονεῖς του· τὸ κράτος ὅμως τοῦ ἔρωτος εἶναι τοιοῦτον, ὥστε καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο κατώρθωσεν. Ἔκτοτε ἐνόμισεν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι τετελεσμένον, πεποίθησιν ἔχων ὅτι ἡ μήτηρ, ὡς ἄπορος καὶ ἐγκαταλελειμένη, θὰ ἔσπευδε νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα της, καὶ ὅτι ἡ νέα, ὡς διάγουσα βίον ἐρημικὸν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνεδέθη δι' ὅρκων μετ' ἄλλου.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχε χαρακτῆρα ἀντίθετον εἰς τὸν τοῦ Γεωργίου, καὶ δὲν ἠγάπα ἀναβολὰς καὶ βραδυτῆτας, δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς κυρίας ταύτας πρὸ τῆς συγκαταθέσεως τῶν γονέων του. Ἀφοῦ ὅμως ἔλαβεν αὐτὴν, ἐφαντάσθη ὅτι οὐ μόνον ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄγγελον ἐλθόντα νὰ σώσῃ αὐτὰς θὰ τὸν ἐδέχοντο, καὶ ἔχαιρεν ἀναπολῶν τὴν γενναιότητα ἑαυτοῦ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκείνων. Ὁποία λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἔκστασίς του ὅτε, ἀντὶ προθύμου παραδοχῆς, ἤκουσε ξηρὰν ἄρνησιν καὶ παρὰ τῶν δύο! Ἀλλὰ, διὰ φιλαυτίαν, ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς συστολὴν, καὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπισπεύδει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὰς ἀφίνει νὰ σκεφθῶσιν ὡριμώτερον.

Ὅτε δὲ ἀνεχώρησε, μήτηρ καὶ θυγάτηρ συνεκρότησαν συμβούλιον, εἴποτε πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν οὕτω σύσκεψιν καθ' ἣν ἡ μὲν μία ἔδειξεν ἀμετάθετον ἀπόφασιν, ἡ δὲ ἄλλη παρηκολούθει τὴν πρώτην. Καὶ ὅμως ἡ μήτηρ ἤρχισε κάπως νὰ ταλαντεύεται, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσα τὸ καλὸν τῆς θυγατρός της, εἰς τὸ ὁποῖον ἐθυσίαζε καὶ αὐτὸ τὸ μῖσος της κατὰ τῶν διωκτῶν τῆς οἰκογενείας της. Ἀλλ' ὅσον ἔνθερμος καὶ ἂν ἦτον ἡ στοργή της, ὅσον καὶ ἂν ἐθεώρει εὐτυχῆ τὴν ἀποκατάστασιν τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει διὰ τὴν θυγατέρα της, δὲν ἐπεδίωκεν αὐτὴν ἐὰν καὶ ἡ κόρη της δὲν ἐθεώρει αὐτὴν ἐπίσης εὐτυχῆ. Δὲν ὡμοίαζε πολλὰς τῶν μητέρων αἵτινες ἐκλέγουσιν ἄνδρας ἀπερισκέπτως διὰ τὰς θυγατέρας των, ὡσὰν ἦσαν δι' ἑαυτάς. Ὑπέβαλε λοιπὸν ἁπλῶς παρατηρήσεις εἰς τὴν νέαν· καὶ δὲν τὴν ἐβίαζε μὲν νὰ παραβῇ τοὺς ὅρκους της, πράττουσα οὕτω βαρὺ ἁμάρτημα, τὴν προέτρεπεν ὅμως νὰ μὴν ἀναβάλῃ ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν ἀπάντησίν της εἰς τὸν Δημήτριον, μὴ δυναμένη νὰ προίδῃ τί ἐν τοσούτῳ ἐνδέχετο νὰ συμβῇ. Ἀλλὰ μάταιαι ὅλαι αἱ παρατηρήσεις· διότι ἡ νέα ἀπεκρίθη ὅτι καὶ τὸν Γεώργιον ἂν δὲν ἐγνώριζεν, ἦτον ἀδύνατον νὰ ὑπανδρευθῇ μὲ τὸν Δημήτριον, καὶ ὅτι, ἂν ἀφοῦ ἐγίνετο εἰς αὐτὴν πρότασις γάμου ὄχι ἀπὸ τὸν Δημήτριον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοκράτορα, ἀπήντα τὸν Γεώργιον, εἰς τοῦτον μόνον θὰ ἔδιδε τὴν καρδίαν της. Ἡ φιλόστοργος μήτηρ δὲν ἀντέτεινεν· ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ὅτε ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Δημήτριος, ἔστειλεν αὐτὴν εἴς τινα γειτόνισσάν της, καὶ διὰ πολλῶν περιφράσεων καὶ προφάσεων εὐγενῶν ἀπέλυσεν αὐτόν.

Ἐὰν ἐνοήσετε ἀρκετὰ τὴν σύντομον περιγραφὴν τὴν ὁποίαν ἔκαμα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δημητρίου, θὰ ἴδετε ὅτι ἡ ἀλαζονεία ἦτον παρ' αὐτῷ ἰσχυροτέρα τοῦ πάθους τοῦ ἔρωτος. Εὔκολον ἄρα νὰ φαντασθῆτε τὴν ἀγανάκτησίν του· τί νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς φίλους του διὰ τὴν ἄρνησιν αὐτήν; ἐσύμφερεν εἰς τὴν φιλαυτίαν του νὰ κηρύξῃ ὅτι ἀπερρίφθη ἡ πρότασίς του; Ἤρχισε λοιπὸν νὰ λέγῃ ὅτι ἀφοῦ εἶδεν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Ἑλένην, τὴν εὕρισκεν ὀλιγώτερον εὔμορφον ἢ ὅσον τὴν ὑπέθετεν. Ἐπειδὴ δὲ, ἐξαισίου ὄντος τοῦ κάλλους της οὐδεὶς ἐπίστευε τὰ λεγόμενα, προσέθεσεν ὅτι συνδιαλεχθεὶς μὲ αὐτὴν, εἶδεν ὅτι ἐστερεῖτο πνεύματος· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν πρόφασιν αὐτὴν οὐδεὶς ἐπίστευεν, ἤλλαξε μέτωπον. Δὲν ἔλεγε μὲν πλέον τίποτε, ἀλλὰ δι' ἐμφαντικῆς τινος σιωπῆς, μᾶλλον τῶν λόγων ἐπιβούλου, ἐφανέρονεν ὅτι διὰ λόγους ἰσχυροὺς ἀπέφευγε τὸν γάμον· ὅτι ἀπ' αὐτὸν ἐκρέματο, ἐὰν ἤθελε καὶ ἄνευ τοῦ γάμου νὰ εἰσχωρήσῃ, ἀλλ' ὅτι ἀπεστρέφετο τοὺς εὐκόλους ἔρωτας, ὅτι δὲν ἐνόει τῳόντι ποία μωρὰ ἰδέα ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ λάβῃ συμπάθειαν διὰ τὰς δύο ἐκείνας γυναῖκας, αἵτινες ἦσαν ἄξιαι καταφρονήσεως καὶ ἐξορίας, ὅπως καὶ οἱ πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν καταδικασθέντες συγγενεῖς των. Εἰς τοιαῦτα ψεύδη καταφεύγων καὶ ταῦτα ἐπαναλαμβάνων, κατώρθωσε νὰ διαδώσῃ ὅτι ἐπειδὴ ἀπήλαυσε τὰς χάριτας τῆς Ἑλένης καὶ ἄνευ γάμου, ἀπέκρουε πλέον αὐτήν. Συνέτρεξε δὲ εἰς ταῦτα καὶ ἡ ὑπηρέτις τῆς Ἑλένης, ἥτις ἀποροῦσα διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως κυρίου τόσῳ πλουσίου, εἶπεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἀπελπίζεται. Ἡ ὑπηρέτις δὲν εἶχε βεβαίως κακὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἤλπιζε διὰ τούτου νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ γάμου.

Διετήρει ἄρα ὁ Δημήτριος πάντοτε ἐλπίδα τινά· ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ἀπὸ τὴν ὑπηρέτιδα τὰ περὶ τοῦ Γεωργίου καὶ τὰ περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ μανδυλίου, ἐγένετο ἔξω φρενῶν· ἡ ζηλοτυπία του δὲν εἶχε πλέον ὅρια, καθ' ὅσον δὲν προήρχετο ἐξ ἔρωτος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι κατεφρονήθη. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι οἱ ἐξ ἔρωτος ζηλότυποι ἢ διατηροῦσιν ἐλπίδα τινὰ, ἢ ἐὰν ἀπελπισθῶσι δὲν παύουσι σεβόμενοι τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας των, δὲν κατηγοροῦσιν αὐτὸ, ἀλλὰ μέμφονται ἑαυτούς· ἐνῷ οἱ ἐξ ὑπερηφανίας ζηλότυποι, κατασπαράττουσι διὰ συκοφαντιῶν τὴν ὑπόληψιν τῶν ταλαιπώρων γυναικῶν. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ἀνῆκεν ὁ Δημήτριος. Πλούσιος ὢν δὲν ἐβράδυνε ν' ἀγοράσῃ τὴν ἀφοσίωσιν τῆς ὑπηρέτιδος, καὶ μίαν τῶν ἡμερῶν ἐζήτησεν ἐπιμόνως παρ' αὐτῆς νὰ κλέψῃ τὸν σταυρὸν τῆς Ἑλένης καὶ νὰ τὸν δώσῃ εἰς αὐτὸν ἀντὶ μικρᾶς παραμυθίας καὶ ἀνακουφίσεως τῆς θλίψεώς του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεποιήθη ἡ ὑπηρέτις, λέγουσα ὅτι εἶναι ἁμαρτία νὰ κλέψῃ, καὶ ὅτι δὲν στέργει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ λυπήσῃ τὴν κυρίαν της· ἀλλ' ἐκεῖνος ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὸν, τὴν κατέπεισεν ἐπὶ τέλους.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος, κωμῳδία ὑπὸ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἔκδοσιν ὑπὸ Χρηστοφάνους Νεολογίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Δαζάρου Δ. Βιλαρᾶ 1857.

Τοιαύτην ἔχει ἐπιγραφὴν ἓν τῶν ἐντελεστέρων προϊόντων τῆς καθ' ἡμᾶς φιλολογίας, κωμῳδία ἥτις, ὅταν ἀποκτήσωμεν Ἑλληνικὸν θέατρον, δὲν θέλει ἀμαυρώσει τὴν δόξαν τῆς σκηνῆς ὅπου παρεστάθησαν τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ἀριστοφάνους. Χαίρομεν δὲ βλέποντες ὅτι τὰ ἀφελῆ ἀλλ' ἀκατέργαστα δημοτικὰ ᾄσματα διεδέχθησαν ἐσκεμμένοι ποιήσεις· μετὰ τὴν Πολυξένην ἐπῆλθεν ἡ Παραμονὴ, μετὰ τὴν Ἐρωφίλην καὶ τὰ Κορακιστικὰ τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος.

Διαθρύπεται τῳόντι ἡ ἐθνικὴ φιλαυτία τοῦ Ἕλληνος ὁπόταν, μετὰ τριάκοντα μόλις ἐτῶν πολιτικὴν ὕπαρξιν, δύναται νὰ προτάξῃ ἱκανὰ μαρτύρια τῶν προόδων τοῦ ἔθνους, καὶ ἂν εἰς μόνην τὴν ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς φιλολογίας ἀναζητήσῃ αὐτά.

Ὑπάρχουσι πολλοὶ παρ' ἡμῖν, οἵτινες μετ' ἀκατανοήτου ζήλου καὶ ἀδιακρίτως πάντα τὰ Εὐρωπαϊκὰ φιλολογικὰ προϊόντα θαυμάζοντες, φιλοτιμοῦνται νὰ φέρωνται ψυχρῶς πρὸς πᾶν ὅ,τι Ἑλληνικόν· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὰ χείλη των μένουσι κεκλεισμένα, δὲν διακρίνεται ἐπ' αὐτῶν ἡ εἰρωνεία, ὅταν δὲ ἅπαξ ἀνοιχθῶσι, δὲν ἐξέρχεται ἡ χολή. Εἶναι πολλοὶ οἱ νομίζοντες ὅτι δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ μεσημβρία πρὶν ἀνατείλῃ ἡ αὐγὴ, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ ἀνάκτορον πρὶν κτισθῇ ἡ καλύβη. Τὸ καθ' ἡμᾶς, χωρὶς νὰ κατηγορηθῶμεν

Ὅτι βουτῶμεν εἰς ἀκρᾶσις ἀνθηρὰς
Κ' εἰς ποίησιν καὶ τὸ πολλαπλέτι μας,

νομίζομεν ὅτι δὲν πράττομεν ἔγκλημα, ἂν διαβῶμεν πλησίον ἑνὸς ἄνθους χωρὶς νὰ τὸ πατήσωμεν.

Πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ δύο κυρίως ἔχομεν, παραλείποντες τοὺς ἀρχαιοτέρους, τοὺς κωμῳδίας ἢ καὶ ἐν γένει σατυρικὰ ποιήματα γράψαντας, τὸν Ἰάκωβον Ῥίζον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον. Εἰς τὸν πρῶτον χρεωστοῦμεν τὴν Κοῦρκαν καὶ τὰ Κορακιστικά· εἰς τὸν δεύτερον, τέσσαρας ἢ πέντε κωμῳδίας, καὶ ἀρκετὰ σατυρικὰ ποιήματα. Ὅπως ἐπιχειρισθῶμεν τὴν ἀκριβῆ ἀνάλυσιν τῶν ἔργων τούτων, ἔργων οὐχὶ τῶν τυχόντων, ἤθελεν εἶσθαι χρεία ἰδιαιτέρας πραγματείας, καὶ ὁμολογοῦμεν ἐν εἰλικρινείᾳ ὅτι δὲν ἀγαπῶμεν πολὺ τὰς πραγματείας, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἀνεγνώσαμέν τινας ἐξ αὐτῶν. Τὰ Κορακιστικὰ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔργον κωμικῶς μεγαλοφυές. Κατὰ τοῦτο ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διαφωνήσωμεν πρὸς τὸν Κ. Ῥαγκαβήν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ποίημα οὗ τινος ὁ ἥρως κινδυνεύει νὰ πνιγῇ εἰς πᾶσαν πολυσύλλαβον λέξιν, ἔχει πολλὰ ὀλίγον τὸ ἐνδιαφέρον. Ἴσως ἔχει μεγάλην ἀξίαν ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν ἔποψιν, διότι πολεμεῖ σύστημα ὅπερ ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὑπερισχύσῃ, ἀλλ' ὡς ποίημα παριστάμενον, ἔχει ἀτελείας. Ὁ ἀστεϊσμός του ἀναβιβάζει ἐνίοτε τὸν γέλωτα εἰς τὰ χείλη, ἀλλὰ καὶ πολὺ συνεχῶς τὸ ἐρύθημα εἰς τὰς παρειάς.

Περὶ τοῦ Κυρίου Σούτσου δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ ὁμιλήσωμεν· εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, ὧν τὴν κρίσιν δυσκόλως δύναται νὰ ἀναλάβῃ εἷς καὶ μόνος. Περιοριζόμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔγραψε τόσα, καὶ τόσον ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὥστε οὐδὲν παράδοξον ἂν δὲν ἐπέτυχεν εἰς ἅπαντα. Εἰς τὰ σατυρικὰ ποιηματία εἶναι ἴσως ὁ μόνος, ἀλλ' αἱ κωμῳδίαι του, πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, κατέχουσιν εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν, ὁποίαν θέσιν ἡ Τουρκομάχος εἰς τὴν ἐπικήν. Πλουτοῦσιν ἐκφράσεων ἀστείων καὶ εὐρῶν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν διστάζει πολλάκις ὁ ἀναγνώστης, ἂν, ὁσάκις θυμάζει ἢ ἐπαινεῖ, ἅπας ὁ ἔπαινος ἀνήκῃ εἰς τὸν Ἕλληνα συγγραφέα. Ἔπειτα, καὶ παράδειγμα ἔστω ὁ Ἀσωτος. ὁ Σοῦτσος συγχέει τὴν κωμικὴν μετὰ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, καὶ προσπαθεῖ νὰ λησμονήσῃ ὅτι τὸ χεῖλος, τὸ ὁποῖον ἅπαξ διεστάλη εἰς μειδίαμα, πολλὰ δυσκόλως δύναται κατόπιν νὰ συσταλῇ εἰς ἔκφρασιν πένθους.

Εἰς τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Ῥαγκαβὴν ἀπέκειτο νὰ προικίσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ ἔργον πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδός του. Ὑπῆρξεν εὐτυχὴς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεώς του, καθὼς καὶ εἰς τὸν τρόπον δι' οὗ τὴν ἀνέπτυξε. Δὲν περιορίζεται εἰς ὁδοὺς χαραχθείσας, δὲν οἰκοδομεῖ ἐπὶ βάσεως ἀερώδους. Ἐξέλεξεν ὕλην κωμῳδίας, ὅπου ἦτον ἀνάγκη διορθώσεως. Ἦτο μία ἐποχὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ἣν πᾶς ἐνόμιζεν ὅτι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πλάστου ἱκανὸς δι' ὁποιανδήποτε ἀρχήν. Οἱ ἰατροὶ ἐγίνοντο διπλωμάται, καὶ οἱ ναῦται οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι. Ὑπῆρξαν μάλιστα, φαίνεται, καὶ παραδείγματά τινα ῥαπτῶν, οἵτινες διὰ φιλοπατρίας ὑπερβολὴν δὲν ἠθέλησαν νὰ μείνωσιν ὅλως ἄχρηστοι καὶ εἰς τὴν ὑπουργικὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ῥαπτικὴ εἶναι ἐπίπονον ἐπάγγελμα, ἀλλ' ὄχι πάλιν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴν ἀφίνῃ στιγμάς τινας εἰς τὸν μύστην της, ὅπως δαπανηθῶσιν εἰς ἰδέαν τόσον εὐγενῆ καὶ φιλοπάτριδα. Ἐν τούτοις ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων διήρκει πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν πάντων, διότι οἱ ὑπουργοὶ οὗτοι, ἕνεκα πολλῶν ἄλλων διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἐλάμβανον καιρὸν νὰ γράφωσιν ἐνίοτε καὶ κἀνὲν ὑπόμνημα. Ἐδῶ πραγματικῶς ἦτον ἀνάγκη σατύρας, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξέλεξε (μὴ λησμονήσωμεν ὅτι εἴμεθα εἰς τὸ ἔτος 1845) ὁ Χρηστοφάνης Νεολογίδης.

Ἥρως λοιπὸν τοῦ δράματος εἶναί τις ῥάπτης ἐκ Σύρου, Κουτρούλης ὀνόματι. Φαίνεται δὲ ὅτι, κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, δὲν ἦτον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνου τῶν ῥαπτῶν οἵτινες ἔχουσιν ἐμφυτον τὴν συναίσθησιν τῆς ἰδίας ἀξίας. Ἔζη βίον ἥσυχον μακρὰν τῆς τύρβης τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, πλέων εἰς ὄνειρα ἔρωτος, καὶ ἀείποτε ἐνθυμούμενος τὴν Ἀνθοῦσαν κόρην τοῦ Σπύρου ξενοδόχου ἐν Ἀθήναις, ἣν ἄλλοτε ἠτύχησε νὰ ἴδῃ. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἠυχαριστεῖτο μὲ τὰ ὄνειρα, ἀλλ' ἦλθε καὶ μία στιγμή, καθ' ἣν ἐσκέφθη καὶ περὶ τῆς πραγματικότητος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπως ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς ἐρωμένης του, προσλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νέον μαθητευόμενόν του Στροβίλην, οὗ τὴν ἱκανότητα πολλὰς ἀφορμὰς θὰ λάβωμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκολούθως. Ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἐδῶ κατὰ δυστυχίαν τὰ πράγματα ἔτρεχον ἄλλως. Ὁ Σπύρος, θετικὸς ὡς ὅλοι οἱ θεραπεύοντες τὴν θετικωτέραν τῶν ὀρέξεων, ἦτον προδιατεθειμένος ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου γαμβροῦ του, διότι τὸν εὕρισκε

Χρήσιμον ῥάπτην, νοικοκύρην ἄνθρωπον,

καὶ διότι ἐκ ῥύσεως ἀπεστρέφετο

. . . Νέο πολιφάδι προφαντό,
Αὐτοὺς ποῦ φίρνουν γύρεις μὲ ζουγρὰ μαλλιά,
Μὲ τρύπια τζέπη, καὶ μὲ κούφιο κεφάλι·

καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε λόγους, δι' οὓς προσέθετε

Καὶ ποῦ ἂν εὕρω μέν' ἀπὸ τὴν θύρα μου,
Θὲ νὰ τὸν στείλω μὲ τὴν κεφαλὴν ἐμπρός,
Νὰ δῇ ἂν ἔχω ὑψηλὸ παράθυρο.

Ἡ κόρη του ὅμως, ἥτις, πρῶτον μὲν ἤθελεν, ὡς ὅλαι αἱ ἀπόγονοι τῆς Εὔας, νὰ διατηρήσῃ *ἀμόλυντον τῆς ἀθωότητός της τὸ ἄσπρο τριαντάφυλλο*, δεύτερον δὲ προστίμα ἀπὸ τὸν ῥάπτην τῆς Σύρου νέον ἀστυνομικὸν γραφέα, Λεωνίδαν Ξανθούλην ὀνόματι, ἀνθίστατο παντὶ σθένει εἰς τὴν ἕνωσιν ταύτην. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὴν ἀντίστασιν ταύτην ὑπέτρεφον αἱ φλογεραὶ φράσεις καὶ οἱ ὅρκοι πίστεως τοῦ ἀστυνομικοῦ φίλου της. Ἐν τούτοις ἀγγέλλεται ἡ ἔλευσις τοῦ Κουτρούλη, καὶ οἱ δύο ἐρωμένοι γνωρίζουσιν ὅτι ὁ Σπύρος ποθεῖ τὴν ἐπιτυχίαν του. Ἔπρεπε νὰ πολεμήσωσι τὸν ἐχθρόν. Ὁ Ξανθούλης, ὅστις δὲν ἐστερεῖτο ἐφευρετικότητος, ἐπρότεινε κατ' ἀρχὰς, δανειζόμενος τὴν ἰδέαν ἐκ τινος βίβλου, νὰ παρουσιασθῇ ἡ Ἀνθοῦσα εἰς τὸν ἀντίζηλόν του μεταμορφωμένη εἰς βρυκόλακκαν, καὶ ἐβεβαίου ὅτι ἦτο τὸ καταλληλότερον μέσον διὰ νὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς ὀλίγου

Μ' ὀρὰ μαλλιά, καὶ τετραπλοῦν τσόρτουραν.

Ἡ νέα ὅμως, ὡς ὅλαι αἱ νέαι, δὲν ἀγαπᾷ νὰ παίζῃ πολὺ μὲ τὸν θάνατον, καὶ προτιμᾷ ἄλλο μέσον, οὗ τινος ἡ ἐπιτυχία ἦτον ἀναμφίβολος. Ὁ πατήρ της, πρόδρομος τοῦ Κουτρούλη, ζητεῖ ἐκ προοιμίου τὴν συγκατάθεσίν της, καὶ ἀποῤῥῶν διὰ τὰς ἀρνήσεις της, σωρεύει ἐπιπλήξεις ἐπὶ ἐπιπλήξεων, προχωρεῖ μάλιστα μέχρι τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν του· ἀλλ' ὅλα ταῦτα διαλύονται, ὡς καπνός, ὅταν ἡ Ἀνθοῦσα τῷ ἐνθυμίζει τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας τοῖς ἐπιβάλλει τὸ γένος των. Ποῖος εἶναι ὁ ξενοδόχος ἐκεῖνος, ὅστις θὰ μείνῃ ἀπαθής, ὅταν βλέπῃ ὅτι δύναται νὰ προσαφθῇ ὁ ἐλάχιστος μῶμος εἰς τὴν εὐγενῆ του καταγωγήν, ὅταν ἀκούῃ ἠχοῦντα εἰς τὰ ὦτά του στίχον, ὡς τὸν ἀκόλουθον·

Γαμβρὸν νὰ πάρῃς ῥάπτην καταδέχισαι;

Πᾶς τις μαντεύει ὅτι ἡ ἀπόκρισις θὰ ἦναι

. . . . . ναί, βέβαια,
Τὸ γένος μας δὲν λέγω, ἔμμως οἱ καιροί . . .

Μετ' ὀλίγους λοιπὸν δισταγμοὺς μένουσι σύμφωνοι νὰ μὴ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Κουτρούλη, εἰμὴ μόνον, ἂν ὑποσχεθῇ ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς παρουσιάζεται ὁ μελλόνυμφος. Ὁμιλεῖ ὡς ἀπὸ τῆς Πνυκὸς, σωρεύει ἐπίθετα ἐπὶ ἐπιθέτων, διαβεβαιοῖ ὅτι ἡ καρδία του εἶναι *βελοτρυπημένη καὶ ψαλιδιστὴ*, προσφέρει τέλος καὶ τὸ δακτύλιον τοῦ ἀῤῥαβῶνος. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία του, ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς φιλτάτης του ὅτι, ἂν δὲν γίνῃ ὑπουργὸς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποβάλῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἀποτυχίας! Νὰ γένῃ *ναύτης, σκαφτιὰς, ποδηματᾶς*, τὸ ἀπεφάσισεν, ἀλλὰ ὑπουργός! τὸ πρᾶγμα τῷ ἐφαίνετο ὀλίγον δύσκολον. Μόλον τοῦτο συμβουλεύεται τὸν μαθητευόμενόν του Στροβίλην περὶ τῶν διὰ τὸν ὑπουργικὸν βαθμὸν ἀπαιτουμένων, καὶ ἐξέρχεται ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐφωδιασμένος μὲ χρήματα, πρὸς ἀγορὰν ἐπιῤῥοῆς, ἥτις ἐκρίθη προσὸν ὑπουργικὸν τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῶν περιελθουσῶν καὶ μελλουσῶν ἐκδουλεύσεών του, ὑπόσχεται αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος ὑπουργὸς νὰ προικίσῃ τὴν μελλόνυμφόν του,

Τὴν μαυρομμάτα, τὴν μαρίολα Τζιγκιά.

Τετέλεσται λοιπόν! *ἔλυσε τὴν σκάφην του εἰς τὸ μεγάλον πέλαγος.*

Ἔχω ἄδικον νὰ σκέπτωμαι ἐνίοτε ὅτι ὁ ἔρως εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα δύναμις μετὰ τὸν ἄτμὸν, τὸ ἀξιοθαυμαστότερον πρᾶγμα μετὰ τὸν ἠλεκτρικὸν τηλέγραφον;

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κόμματα διῄρουν τὴν Ἑλλάδα. Προὔκειτο λοιπὸν νὰ ἐκλέξῃ ὁ Κουτρούλης μεταξὺ τῶν τριῶν ἄλλως ἦτον ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπουργικὴν ἕδραν ὁ ἱκανώτερος τῶν ῥαπτῶν. Μετὰ τὴν διπλωματικὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἀναδέχεται ὁ Στροβίλης νὰ διαδώσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ φίλου του, ὡς ὑπουργοῦ, συμβουλεύων τοῦτο καὶ εἰς αὐτόν, καὶ προτείνων ὡς ἀναντίῤῥητον ἐπιχείρημα τὸ γνωστὸν *καλομελέτα κ' ἔρχεται*. Σημειώσατε ὅμως ὅτι ὁ Στροβίλης δὲν ἐστήριζεν ὅλας τὰς ἐλπίδας του μόνον εἰς τὸ τέχνασμα τοῦτο. Συνέπεσε νὰ ἔχῃ καὶ ἓν ἄλλο μέσον ἰσχυρὸν,

Τὸν τρίτον παρακάγερον εἰς τὴν λύλην·

καὶ περιττὸν νὰ εἴπωμεν πόσον πολύτιμος ἠδύνατο νὰ ἦναι εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ γνωριμία αὕτη. Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη εὔδησις διεδόθη. Ὁ πρῶτος ὅστις τὴν ἀναγγέλλει εἰς τὴν Ἀνθοῦσαν εἶναι ὁ δυστυχὴς φίλος της Ξανθούλης. Ἡ Ἀνθοῦσα δυσκολεύεται κατ' ἀρχὰς νὰ τὸ πιστεύσῃ, τοῦτο ὅμως δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ σκεφθῇ καθ' ἑαυτὴν ὅτι δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος ὁ ὑπουργικὸς τίτλος, καὶ εἰς τὰς περὶ σταθερότητος ἐρωτήσεις τοῦ φίλου της δὲν ἀπαντᾷ, παρὰ *ἤξεις ἀφήξεις*. Εἰς τὸν Στροβίλην μάλιστα ἐκφράζεται καὶ ὀλίγον σαφέστερα. Ὁ Σαΐζπηρος εἶναι μέγας ποιητὴς, καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον, ὅταν ἔλεγεν — Ἀστασία, τὸ ὄνομά σου εἶναι γυνή. Ὁ Ξανθούλης, εἴτε ἀνέγνωσεν, εἴτε δὲν ἀνέγνωσε τὸν Σαΐζπηρον,

Καὶ περὶ τούτου ἔχω τὴν ἰδέαν μου,

εἶχε, φαίνεται, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σταθερότης εἶναι μία πολυτέλεια, ἥτις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίσταται σπανιωτέρα, καὶ ὅτι καμμία γυὼν δὲν δύναται ν' ἀντιστῇ *εἰς τὸν ἥλιον τῆς δύξης τῆς ὑπουργικῆς*. Δὲν κρίνει λοιπὸν ἄσκοπον νὰ τὴν διαβεβαιώσῃ περὶ τῶν σκοπῶν της, ὡς ἑξῆς·

Ἂν μ' ἀπιστήσῃς, θὰ γενῶ μανιακός,
Καὶ ἢ θ' ἀνάψω εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς
Τὴν πόλιν, ὅλη ὡς λαμπάδα νὰ καῇ,
Ἢ θενὰ πιῶ μ' αὐτὸ, μ' αὐτὸ τὸ στόμα μου
Τὸ αἷμά του, τὸ αἷμά σου, τὸ αἷμά μου,
Ἢ θὰ γενῶ καλόγηρος.

Ἀλλ' ἂς μὴ λησμονήσωμεν ὅτι οἱ ἐρωτικοὶ καθὼς καὶ οἱ ὑπουργικοὶ ὅρκοι, ἔχουσι, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Στροβίλη, *μίαν θύραν ἀπ' ὀπίσω των*. Ὁ Κουτρούλης ἐν τούτοις, πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, δέχεται, τῶν μὲν τὰς δεήσεις, τῶν δὲ τὰ δῶρα μὲ ὑπουργικὴν τῷ ὄντι μεγαλοπρέπειαν. Ναὶ μὲν ἔκαμε κατ' ἀρχὰς σφάλματά τινα, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει πολὺ νὰ τὴν ἐκολάκευσαν, ἀλλὰ — chasse ton naturel, il revient au galop, λέγουσιν οἱ Γάλλοι· καὶ ἔπειτα τὰ σφάλματα ταῦτα ἀναπληροῖ δι' αὐταπαρνήσεως καὶ γενναιοδωρίας ἀξιοσημειώτου. Εἰς ἐρημεριδογράφον τινά, ὅστις, κρατῶν ἀνὰ χεῖρας δύο ἄρθρα, ὧν τὸ μὲν ἤρχετο οὕτως περίπου·

Ἔστησα, τέκνον πιστὸν, ὑπουργὸν τὸν μέγαν Κουτρούλην·

τὸ δὲ,

Βδέλυγμα σὺ, ἀνθρωπίσκε, ἀνδράποδον, σὺ, κὺρ Κουτρούλη,

ὡς ἀμοιβὴν τῆς ὑποστηρίξεώς του προτείνει αἰσχρὸς συμφωνίας, ἀπαντᾷ μετὰ μεγίστης καταφρονήσεως,

ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας εἰς ποιητὴν,* ὅστις δὲν εἶχε πῶς νὰ καλύψῃ τὰς δάφνας του, χαρίζει τὸ παλαιόν του φόρεμα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Σπύρος ἀπελθὼν κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὰ μαγειρεῖα τ' αὐλικὰ, *ὅπου ἐμάζωνε τ' ἀπομαγειρεύματα*, ἔμαθε, μετὰ μεγίστης βεβαιότητος, πιθανῶς *ἀπὸ τὸν τρίτον παραμάγειρον*, τὸν διορισμὸν τοῦ Κουτρούλη, ὡς ὑπουργοῦ. Καὶ ναὶ μὲν εἶχεν ἀκούσει καὶ ἄλλοτε περὶ τοῦ διορισμοῦ τούτου, ἀλλ' ὄχι ποτὲ εἰς τόπον τοσαύτην περιβεβλημένον ἐπισημότητα. Τρέχει λοιπὸν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ *δίδει* τὴν ἐπίσημον ἀγγελίαν. Μαντεύετε ὅτι πρῶτον συγχαίρεται τὸν Κουτρούλην . . . . . ἡ Ἀνθοῦσα, καὶ ὅτι, ἀφοῦ ὁ φόβος τοῦ *κυρὰ ῥάπταινα* παρῆλθε, δὲν ὑπῆρχε λόγος, δι' ὃν νὰ μὴν ἐκπληρωθῶσιν αἱ δεήσεις ἀνδρὸς κοσμουμένου μὲ τὸν *τρίκερων*. Ἂς εὐχηθῶμεν μετὰ τοῦ χοροῦ

Ἡ Ἑλλὰς νὰ ἴδῃ
Περὶ τὸν μέγαν ὑπουργόν της θάλλοντας
Δέκα ὑπουργίσκους,

καὶ ἂς εἴπωμεν μετὰ τῆς Ἀνθούσης

Πτωχέ μου Λεωνίδα, εἶν' ἡ τύχη σου!

Ὅπως ὁ Κουτρούλης καταστήσῃ τὸν γάμον του ἐπισημότερον, ὑπόσχεται νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς φίλους ἀντὶ τραγημάτων, *θέσεις κ' ὑπουργήματα*. Ὅταν ὑπέσχετο τοῦτο, δὲν ἤξευρε, φαίνεται, ὅτι ἔρριπτεν εἰς τὸ μέσον τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ὅτι ἔτρεχεν εἰς τὴν ἀπώλειάν του. Ὁ εἷς εἶναι *ἡ καιομένη βάτος ἡ ὑπουργική*. Νὰ μὴ δώσῃ τις *μίαν σύνταξιν* εἰς τὴν καιομένην βάτον; Τοῦ ἄλλου ὁ ζῆλος *διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος*. . . . Τοιοῦτος ζῆλος δὲν ἀξίζει *ἕνα μισθὸν καὶ δύο, τρία ἐπιμίσθια*; Ὁ Στάθης πάλιν νὰ *ἀδικηθῇ εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας του ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον*; Ἔπειτα τί ζητεῖ; μόλις ἕνα *κόκκαλον ὑγειονομοτελωνικολιμεναρχολιμοκαθαρτήριον*· καὶ μὴ λησμονῆτε ὅτι ὁ προκάτοχός του τολμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης τοῦ *ἔκοψε στραβὰ τὸ παταλόνι*. Ἂμ ὁ Θωμᾶς; Ἂμ ὁ Μάρκος; Ἂμ ὁ Πανάγος; Ἐτελείωσεν ἡ ὑπομονὴ τοῦ Κουτρούλη, καὶ ἰδοὺ ἡ πρὸς τοὺς *γλάρους* ἀπάντησίς του·

. . . Τάχα ἐνομίσατε
Πῶς διὰ τοῦτο διορίζοντ' ὑπουργοὶ,
Διὰ νὰ τρέφουν τοὺς ἀργοὺς κυφῆνας σᾶς,
Νὰ μαγειρεύουν τὴν Ἑλλάδα σύβρασιν
Καὶ νὰ σᾶς δίδουν νὰ τὴν καταπίνετε;

Ἐπὶ τέλους *μάλιστα* προσθέτει, πιθανῶς διὰ νὰ μὴ γένῃ ἐπαισθητὴ ἐν Σύρῳ ἡ ἀπουσία του,

Πηγαίνετε, γεννῆτε ῥάπται, μάγειροι.

Ποτὲ καταιγὶς δὲν ἤγειρε τόσον θόρυβον, ὅσον ἡ ἀγόρευσις τοῦ Κουτρούλη. Ὁ ὄχλος δὲν ἦτον ὀλιγώτερον αὐτοῦ ῥητορικός. Ἀπειλεῖ τὸν *ἀντεθνικὸν ὑπουργὸν*, ὡς παραγνωρίσαντα τὰ δικαιώματά του. Ἀναμιγνύει τὴν φιλοσοφίαν εἰς τοὺς λόγους του· τῷ ἐνθυμίζει τὸ «Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης».

Μὴ θαῤῥῆς τὸ ὑπουργεῖον ἔχεις κληρονόμημα;
Τὸ ὅλον δὲ καταλήγει ῥητορικώτατα·

Καὶ κατέβ' ἀπὸ τὴν ἕδραν, ὅπου καλοκάθεσαι,
Εἰδεμὴ θὰ νὰ σὲ ῥίψω κάτω κατακέφαλα,
Καὶ θὰ νὰ σὲ συντροφεύσουν γρόνθοι καὶ λακτίσματα.

Ὁ θόρυβος αὐξάνει. Σχηματίζονται δύο στρατόπεδα, οἱ συμπολιτευόμενοι καὶ οἱ ἀντιπολιτευόμενοι· ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τοὺς πρώτους περιλαμβάνονται ὅσοι δὲν ἠδικήθησαν *εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας του ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον*. Οἱ μὲν ὑβρίζουν τοὺς δέ.

Ἡμίχορος α.

Τὴν ἡρωϊκὴν Ἑλλάδα ἐσιδηροδέσατε.

β.

Τὴν πατρίδα εἰς λεόντων ἀντρον μετεβάλετε.

α.

Κατεφάγετε τὸ ἔχειν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ.

β.

Ἀπὸ σᾶς τοὺς ἀδελφοφόνους τὸ ἐπροφυλάξαμεν.

α.

Κακουργήσατε

β.

Κακούργους.

α.

Ἐφονεύσατε

β.

Φονεῖς

α.

Εἶσθε ὅλοι κακοήθεις

β.

Εἶσθε ὅλοι ἄτιμοι.

Τοῦ Κουτρούλη τὸ κυριώτερον προτέρημα δὲν ἦτον ἡ ἀνδρεία. Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται τέλος πάντων νὰ δρέπῃ ὅλων τῶν ἀρετῶν τὰ *ἄκρα κόρυμβα*· καὶ ἔπειτα εἶναι γνωστὸν τὸ Aux grands cœurs donnez quelques faiblesses. Καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα δὲν τοῦ ἐφάνησαν τόσον καλά. ἀλλὰ ὁ φόβος του ἐκορυφώθη ὅτε ἤκουσε ὅτι ἤρχισε νὰ γίνηται λόγος περὶ παλουκιοῦ καὶ ἀγχόνης. Φαίνεται ὅμως ὅτι πραγματικῶς ἡ στιγμὴ ἦτον κρίσιμος, διότι καὶ αὐτὸς ὁ σκεπτικὸς Στροβίλης δὲν κρίνει ἄπο σκοποῦ νὰ λάβῃ ἀσφαλιστικά τινα μέτρα, καὶ νὰ κάμῃ μάλιστα ἐπίδειξιν τῶν προπαρασκευῶν του λέγων·

Κἄπως ξύλον μοῦ βρῶμοῦν τὰ πράγματα.
Ἐγὼ ἔχω τὸ ψαλίδι καὶ τὴν πῆχυν ἕτοιμα.

Ἐνῷ δὲ ὁ Σπύρος *τρέχει εἰς τὸν ἀστρονόμον νὰ προλάβῃ τὸ κακὸν*, ὁ Κουτρούλης ἀποφασίζει ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν, καὶ λαμβάνει τὸν λόγον·

Ἀδελφοί μου, ἐὰν εἶναι οἱ μισοί μας ἄτιμοι
Καὶ οἱ ἄλλοι κακοήθεις, ποῖος εἶναι τίμιος;
. . . . . .
Ἄφετ' οἱ ἐχθροὶ τὰς ὕβρεις νὰ μᾶς δαψιλεύωσι·
Κ' εἰς τὰ νεῦρά σας δυνάμεις ἂν αἰσθάνεσθε ἀνδρῶν,
Ἔχετε εἰς τί γενναῖον νὰ τὰς ἐξοδεύσητε.

Μόλις ἐτελείωσε, καὶ ὁ ἡμίχορος ἀπαντᾷ·

Ὅσας ἔχομεν δυνάμεις θὰ τὰς ἐξοδεύσωμεν
Σὲ, κ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ὁμοίους νὰ σᾶς κοπανίσωμεν.

Καὶ τῷ ὄντι θραύουσι τὰ καθίσματα, ὁπλίζονται καὶ οἱ μὲν, καὶ οἱ δὲ, καὶ ἑτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' ἀλλήλων. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν εἰσέρχεται ὁ Ξανθούλης, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ

Σπύρου, καὶ ἐπιτάττει δυνάμει τοῦ ἀξιώματός του σιωπήν. Ἡ Ἀνθοῦσα, ἥτις, καθὸ γυνὴ, ἔχει τὰς ἀκάνθας της, ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν παρουσίαν του διὰ νὰ τῷ ἀναγγείλῃ τὸν μετὰ τοῦ Κουτρούλη γάμον της, διαβεβαιοῦσα συγχρόνως αὐτὸν ὅτι θέλει φροντίσει νὰ λάβῃ ἀνάλογον προβιβασμόν. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία της, ὅταν ὁ Ξανθούλης, ἀντὶ νὰ γένῃ ἢ μανιακὸς, ἢ καλόγηρος, τῇ ἀπαντᾷ ψυχρῶς ὅτι δυνάμει τοῦ ὑπαστυνομικοῦ βαθμοῦ ὃν ἐσχάτως ἔλαβεν, ἔρχεται νὰ φέρῃ τὸν ἐξοχώτατον εἰς τὴν φυλακήν·

Διότι, διαβάσας εἴδησιν ψευδῆ,
Ἔφερε ῥήξεις, σύγκρουσιν καὶ ταραχάς.

Μόλις ἡ ἐγγύησις τοῦ πενθεροῦ του σώζει τὸν Κουτρούλην ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς ἀστυνομίας. Ἡ δὲ δυστυχὴς Ἀνθοῦσα

Θὰ μείνῃ ὡς τὸ τέλος ῥάπταινα!

Καιρὸς εἶναι ἤδη νὰ διορθώτωμεν τὸ λάθος, ὃ ἐπράξαμεν, μὴ ἀναγγείλαντες ὅτι ὁ Στροβίλης ἔλαβεν ἐκ προκαταβολῆς τὴν προῖκα τῆς *Σοφούλας* του, καὶ νὰ παύσωμεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑποθέσεως, διὰ τῆς ἑξῆς σοφῆς παρατηρήσεώς του·

Ὅταν ὁ κόσμος ὅλος ἐμπερδεύεται,
Καὶ γίνῃ σὰν λωλῆς μαλλιὰ, καὶ ταραχὴ,
Κ' ὀχλοβοὴ, καὶ ὅλα διὰ τίποτε,
Οἱ ἄνθρωποι θὰ λέγουν παροιμιακῶς,
Ὁ γάμος τοῦ Κουτρούλη ὅτι ἔγεινε.

Α. Σ. Β.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

πρὸς καλλιτέρευσιν τοῦ οἴνου.

—ooo—

Ἡ ποιότης τοῦ οἴνου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐμπεριεχομένου οἰνοπνεύματος, δι' οὗ προσκτᾶται ὁ οἶνος μεθυστικὴν δύναμιν, οὔτε ἐκ τῆς ζαχχάρεως, δι' ἧς ἀποκτᾷ τὴν γλυκεῖαν γεῦσιν, ἣν ἔχει ὁ οἶνος τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ λεγομένου *ἀρώματος* (bouquet,) τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τοὺς παλαιοὺς οἴνους, σχηματιζόμενον μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ. Ἡ βελτίωσις συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀρώματος εἰς ἣν ὁ οἰνοποιὸς ὀφείλει νὰ ἐπιστᾷ τὴν προσοχήν του.

Ὁ Κύριος Somering ἀπομιμεῖται παλαιὸν οἶνον κατὰ τὴν ἀκόλουθον μέθοδον·

Οἶνος νέος ἐντίθεται εἰς εὐρύστομα ὑάλινα ἀγγεῖα, ἅ τινα δένονται διὰ βοείας φύσης· ἐὰν δὲ αὕτη βραχῇ κατὰ καιροὺς δι' ὕδατος, ἐξέρχεται τὸ ἐν τῷ οἴνῳ ὕδωρ ἐν εἴδει ἀτμοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτω ἀποκαθίσταται ἐκεῖνος μᾶλλον πνευματοῦχος.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἶνος διατηρηθεὶς εἰς ξυλίνους κάδους βελτιοῦται, καθίσταται κατ' ὀλίγον μεθυστικώτερος, καὶ ἡ ποσότης αὐτοῦ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐλαττοῦται. Τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον συμβαίνει ἐκ τούτου, ὅτι διὰ τῶν πόρων τοῦ ξυλίνου κάδου διέρχονται οἱ ὑδατώδεις ἀτμοὶ, ὄχι οἱ τοῦ πνεύματος, ὥστε ἐλαττοῦται μὲν τὸ ὕδωρ ἀλλ' αὐξάνει τὸ πνεῦμα. Ἐὰν ὁ οἶνος μείνῃ ἐγκεκλεισμένος ἐν λαγήναις, σχηματίζεται τὸ λεγόμενον *ἄρωμα*.

Μέσον λίαν πρόχειρον καὶ εἰς αὔξησιν τοῦ ἀρώματος κατάλληλον εἶναι ἡ προσθήκη τοῦ ἄνθους τοῦ κλήματος, ὅπερ ὁ Λινναῖος ἀνέστησε· διὰ τοῦτο οἱ θέλοντες νὰ κατασκευάσωσιν οἶνον καλὸν, πρέπει νὰ συλλέξωσι τοιαῦτα ἄνθη, καὶ νὰ τὰ διατηρῶσι καλῶς ξηρανθέντα ὅπως προσθέσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ γλεῦκος. Ἡ συλλογὴ αὕτη γίνεται κατὰ προτίμησιν μεθ' ἡμέραν αἰθρίαν καὶ θερμὴν, κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὅτε διαχέουσι τὰ ἄνθη πλείονα εὐωδίαν. Γίνεται δὲ καταλλήλως ἡ συλλογὴ τεινασσομένων τῶν ἀνθέων διὰ ξυλαρίων ἐπὶ πινακίου. Ἀφοῦ δὲ συλλεχθῶσιν ἐξαπλόνονται ἐπὶ τραπέζης ἐντὸς οἰκίας, καὶ καλύπτονται διὰ καθαρᾶς σινδόνης ἕως οὗ ξηρανθῶσι· καὶ μετὰ ταῦτα τίθενται ἐντὸς ἀγγείου ὑαλίνου, οὗτινος τὸ στόμιον καλύπτεται διὰ φύσης βοείας· φυλάττεται δὲ τὸ ἀγγεῖον εἰς τόπον ξηρὸν καὶ σκιερόν. Ἐν καιρῷ τῆς οἰνοποιΐας, βάλλεταί τις ποσότης ἐκ τῶν ἀνθέων τούτων εἰς σακκίον λινὸν καὶ ῥίπτεται εἰς τὸ γλεῦκος.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη μέθοδος. Ἐντὸς ποσότητος οἴνου καλοῦ, βάλλονται ἄνθη ἐκ τῶν ἀνωτέρω, καὶ ἀφοῦ τὸ ἄρωμα μεταδοθῇ καλῶς εἰς αὐτὸν, διαμοιράζεται ἀνάλογος ποσότης τοῦ οἴνου τούτου εἰς τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα ἵνα οὕτω μεταδοθῇ καὶ εἰς πάντα τὸ ἄρωμα.

Ξ. ΑΑΝΔΕΡΕΡ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

ΔΥΟ ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ. Πρό τινων μηνῶν ἐπίσκοπός τις ἐλειτούργει ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἱσπανίαν Κορωνίᾳ. Εἷς δὲ τῶν περιεστώτων ὅστις εἶχε συνηπηρετήσει μετὰ τοῦ λειτουργοῦντος εἰς τὸν στρατὸν, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν καὶ ἐθαύμασε πῶς ἔφερεν ἀρχιερατικὴν στολὴν ἐνῷ ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε κακὸς στρατιώτης. Ἡ ἀπορία του αὕτη κοινοποιηθεῖσα καὶ εἰς ἄλλους προεκάλεσεν ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων τοῦ πανιερωτάτου. Ἰδοὺ δὲ τί ἐξήχθη ἐκ ταύτης·

Ὁ Ἰωάννης Ἰωσὴρ Περεῖρας, πρώην στρατιώτης, λειποτακτήσας κατέφυγεν εἰς Πορτογαλλίαν, ὅπου, ὡς ἔχων θεολογικάς τινας γνώσεις, παρέστησεν ὅτι ἦτο ἐξόριστος ἐφημέριος συντάγματος. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ὑπωπτεύθη τὸν δόλον, περιεποιήθησαν αὐτὸν

καὶ ἀνέθηκαν ἑρημερίαν πρὸς τὰ ὅρια. Ὡς τοιοῦτος λοιπὸν ἐνήργησε πᾶσαν ἱεροτελεστίαν, καὶ κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπήγγειλε τοιαύτας ἀξιολόγους καὶ ὑψηλὰς ὁμιλίας, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Λισσαβώνης ἀκούων τὴν φήμην του τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου ἐξηκολούθησεν ἀναπτύσσων μεγάλας θεολογικὰς γνώσεις, καὶ μάλιστα περὶ τὸ κανονικὸν δίκαιον.

Ἐκ Λισσαβώνης ὁ Ἰωσὴφ Περέϊρας ἦλθεν εἰς Μαδρίτην φέρων βαθὺν ἐπισκόπου καὶ ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, θαυμάζοντος καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ ἀκροατηρίου· τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ εὐγλωττία του ὥστε παρεκλήθη νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν λόγον ὅστις ἀπὸ τῆς 2 Μαΐου 1808 ἀπηγγέλλετο κατ' ἔτος εἰς μνήμην τῶν θυμάτων τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο ὁ ψευδεπίσκοπος νὰ μεταβῇ εἰς ξένας χώρας, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάλαι συστρατιώτου του. Κατεδικάσθη λοιπὸν εἰς δεκαοκτὼ ἐτῶν δημόσια ἔργα.

Γεννᾶται δὲ τὸ ἑξῆς ζήτημα· ἐν Ἱσπανίᾳ αἱ γεννήσεις καὶ οἱ γάμοι γίνονται τῇ ἀδείᾳ τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τοῦ δήμου, οὐδὲ ὑπάρχει νόμος πολιτικὸς περὶ αὐτῶν, ἐνῷ ὁ ἐκκλησιαστικὸς διέπει τὸν Ἱσπανὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, τὸν νυμφεύει καὶ τὸν θάπτει, μηδέποτε ἀναμιγνυομένου τοῦ δημάρχου. Οἱ γάμοι λοιπὸν οἱ τελεσθέντες ὑπὸ τοῦ ψευδοϊερέως ἰσχύουσιν; Τοῦτο εἶναι ἓν τῶν δύο ζητημάτων· ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ δεύτερον·

Πρὸ δύο περίπου μηνῶν κατεποντίσθη μέγα Ἀμερικανικὸν ἀτμόπλοιον, «Central America» καλούμενον, καὶ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ τῶν ἐπιβατῶν. Μετὰ δὲ τῶν ἀπολεσθέντων ὑπῆρχε καίτις μαῦρος κατοικῶν ἐν Νεοεβοράκῳ ὅπου εἶχε περιουσίαν κινητήν τε καὶ ἀκίνητον τριάκοντα χιλιάδων δραχ. Γενομένου γνωστοῦ τοῦ συμβάντος, γυνή τις παρουσιασθεῖσα εἰς τὰ δικαστήρια ἀπῄτησεν ὡς χήρα τοῦ πνιγέντος τὴν ἄδειαν νὰ διοικήσῃ τὰ κτήματα τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου της. Ἐνῷ δὲ συνετάττοντο τὰ ἔγγραφα, ἰδοὺ δευτέρα γυνὴ ἐλθοῦσα παρουσίασε τοὺς τίτλους τοῦ γάμου της, προγενεστέρους τῶν τῆς πρώτης. Οἱ δικηγόροι ἀμφοτέρων τῶν γυναικῶν τούτων κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων, ὅτε ἰδοὺ ἐν μέσῳ καὶ τρίτη σύζυγος, ἔχουσα ὡσαύτως τὴν περὶ τοῦ γάμου της ἐπίσημον πρᾶξιν χρονολογουμένην μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων. Καὶ ἀναντίρρητος μὲν ἦτο ἡ πολυγαμία, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε μόνον τὸν χαρακτῆρα τοῦτον.

Ἡ πρώτη κατὰ τὴν χρονολογίαν σύζυγος ἐρωτηθεῖσα περὶ τῶν μετὰ τοῦ μακαρίτου σχέσεών της, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι αὐτή τε καὶ ὁ σύζυγός της εἶχον διαζευχθῆ ἀμοιβαίᾳ συγκαταθέσει, ὅπως νυμφευθῶσιν ἐκ νέου, ὅπερ καὶ ἔπραξεν αὕτη συζευχθεῖσα μετ' ἄλλου, ὅστις ἐπιβαίνων ἐπίσης εἰς τὸ Central America ἐπνίγη· ἄρα ἡ κυρία αὕτη ἐγένετο συγχρόνως δὶς χήρα, καὶ μάλιστα χήρα ἀνδρὸς τρεῖς καταλιπόντος συζύγους.

ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ. Ἡ Μεγάλη Βρετταvία δαπανᾷ τὸ τέταρτον περίπου τῶν δημοσίων ἐξόδων εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἤτοι 820 χιλιάδας λίρας κατ' ἔτος, ἢ ὑπὲρ τὰ 25 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐκ τούτων δὲ ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ αὐτῇ δαπανῶνται 12 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐν δὲ τῇ Ἰρλανδίᾳ 6 ἑκατομμύρια, εἰς τὰ καταστήματα τὰ ἐξαρτόμενα παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐμπορίας ὑπουργείου, 2 καὶ ἐπέκεινα, εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ πανεπιστήμιον 100 χιλ. εἰς τὰ τῆς Σκωτίας ὑπὲρ τὰς 200 χιλ. εἰς τὰ τῆς Ἰρλανδίας 90 χιλ. εἰς τὰ ἐν Ἰρλανδίᾳ γυμνάσια 250 χιλ., εἰς τοὺς ἐν Βελφόρτῃ καθηγητὰς τῆς θεολογίας 75 χιλ. εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομ., εἰς τὴν πινακοθήκην (national gallery) 500 χιλ. εἰς τὴν βασ. γεωγραφικὴν ἑταιρείαν 14 χιλ. καὶ εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ πειράματα 100 χιλ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

—ooo—

Ὁ συγγραφεὺς τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας ἀπέτεινεν ἡμῖν ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ βιβλιογραφικοῦ ἄρθρου τοῦ δημοσιευθέντος διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 178 *φυλλαδ. ἐν σελίδι* 232 *καὶ ἐφεξῆς. Εἶναι δὲ αὗται·*

α'— Κακῶς ἐρρέθη ὅτι τὸ Χρυσοῦν πόνημα τοῦ Σαμουὴλ, τὸ περὶ Ταλμοὺθ τοῦ Νεοφύτου, ἡ Αἰγιναία, τὸ Ἄνθος ἀρετῆς, τὰ ἐν Κοσμοπόλει ἐκδοθέντα ἐλλην. ἄσματα, ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Κ. Ἀντωνιάδου καὶ τὸ Σάλπισμα πολεμιστήριον τοῦ Γουζέλη δὲν ἀνηγγέλθησαν, ἐνῷ τοῦτο ἐγένετο· καὶ παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἀριθμούς.

β'— Κακῶς ἐπεπλήχθη μὴ συμπαραλαβὼν εἰς τὰς ἀγγελίας καὶ τὸν Αἴνεπον καὶ τὸν Σκριβέλιον, διότι ἡ ἐπιγραφὴ τῆς νεοελ. φιλολογίας σαφῶς λέγει ὅτι περιέχει μόνον τὰ παρ' Ἑλλήνων ἐκδοθέντα βιβλία.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀληθῶς τὰ τέσσαρα πρῶτα εὑρίσκονται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Κ. Βρετοῦ, τὰ λοιπὰ ὅμως τρία οὐχί· διότι δὲν εἴπομεν τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Κ. Ἀντωνιάδου, τὰ ἄσματα τοῦ Ῥήγα καὶ τὸ Σάλπισμα τοῦ Κοραῆ, ἀλλὰ τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Αἰνιᾶνος καὶ Χρησίδου, τὰ ἄσματα διαφόρων, καὶ τὸ Σάλπισμα πολεμιστήριον τοῦ Γουζέλη. Ἀνεφέραμεν δὲ τὸν Αἴνεπον καὶ τὸν Σκριβέλιον ἐν γνώσει ὄντες τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ συγγράμματος, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἀναγγέλλει τὸ λεξικὸν τοῦ Βαρίνου. Ἴδε Β'. Μέρ. § 29.

Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν συγγραφέα νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ κριτικὴ ἡμῶν βιβλιογραφία δὲν ἦν κατάκρισις, οὐδὲ ἐπιδείξαμεν τὰ ἐλλείποντα συγγράμματα ἵνα κακίσωμεν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα συμπαραλάβῃ καὶ ταῦτα εἰς νεωτέραν ἔκδοσιν· τοῦτο, φρονοῦμεν, πρέπει νὰ πράξωσι πάντες οἱ γινώσκοντες βιβλία μὴ συμπεριληφθέντα εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν.